

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΜΗΝΑΙΩΝ.

Α΄.

Τὰ δώδεκα μηναιὰ τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας ἐμπεριέχουσι προῖόν ἐλληνικῆς ποιήσεως ἀθρόως ἐμφανισθείσης ἀνά τὴν ὀγδόην ἰδίᾳ καὶ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, πρὸς διαμαρτύρησιν αὐτῆς αἰώνιον κατὰ τε τῶν εἰκονομάχων καὶ τῶν μανιχαίων καὶ κατὰ τῶν αἰρέσεων ἀπασῶν ἀποτελοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ποίησιν ἄσματα πολυάριθμα καὶ πολυποίκιλα καὶ κατὰ ῥυθμὸν ἴδιον συντεταγμένα, ἃ ποιηταὶ καὶ μελωδοὶ συνέταξαν τὸ σχῆμα κληρικοί, μοναχοὶ ἢ πατριάρχαι καὶ ἀρχιερεῖς, ἢ ἀπλῶς ἱερεῖς, ἐκπαιδευθέντες ἐν μοναστηρίοις, ὧν τὴν πρώτην τάξιν ἐπέχει Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἢ μεγάλη λαύρα, ἢ παρὰ τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ καθιδρυμένη· ἧτις ἀπὸ Ἀνδρέου Κρήτης ἀρχιεπισκόπου καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ μέχρι Στεφάνου Σαβαΐτου τοῦ σημειοφόρου παρήγαγε τὰ πρώτιστα καὶ ἐξοχώτερα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἄσμάτων, ἰδίᾳ δὲ τοὺς ἰαμβικούς καὶ τοὺς καταλογάδην ἐρρυθμους ἄσματικούς κανόνας· ἀπὸ δὲ ταύτης ἀμέσως ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα κεκανονισμένη τέχνη μετεδόθη τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ τὴν ἐκεῖ σχολὴν ἀπετέλεσεν ἄσματογραφίας, τὴν ἐν τῇ μονῇ τῶν Στουδίου, ἧς ὑπῆρξε διδάσκαλος ἀκμαιότατος ὁ πολὺς ἐν τοῖς γράμμασι Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ ποιητὴς τῶν τριψιδίων¹. Εὐδὴλον οὖν, ὅτι τοῦ μηναιῶ τὴν πρῶ-

1) Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ καὶ διάδοχος, Μιχαὴλ ἡγούμενος τῶν Στουδίου, γράφει ταῦτα· «Ὁ τοίνυν πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος αὖτις τὴν οἰκίαν μονὴν τοῦ Στουδίου παραλαβὼν καὶ τῶν διασπαρέντων αὐτοῦ φοιτητῶν αὐτοῖσι συνδεδραμηκότων εἶχετο... τῆς πρὸς τοὺς ἑκτουῦ μαθητῆς ἐξ ἔθους διδασκαλίας... καὶ οὕτω πάλιν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠῦξανεν καὶ τὸ στίφος τῶν μαθητῶν ἐβελτιοῦτο αὐξανόμενον σφόδρα· καὶ ἦν ἀληθῶς ὁ εὐπρεπέστατος οὗτος χώρος οἷά τις ποικίλος καὶ εὐθαλῆς παράδεισος, ἐκ παντὸς γένους φυτῶν λογικῶν ἐν ἑαυτῷ περιέχων, ἐν οἷς πᾶν εἶδος ἐπιστήμης ὥσπερ τις καρπὸς πέπειρος χρησίμως ἐθωρεῖτο· μετὰ γὰρ τῆς εἰς ἄκρον κοινοβιακῆς εὐταξίας καὶ τῆς πρακτικῆς ὡς ἐν: φιλοσοφίας, οὐδὲ τῶν λογικῶν ἀμέτοχοι καθεστῆκεσαν τεχνῶν· ἀλλὰ καὶ γραμματικῆς παρ' αὐτοῖς ἐφιλοπονεῖτο κατ' ὀρθωσις, δι' ἧς ἢ τε πρὸς τὸ γράφειν ὀρθῶς ἐγγίνεται τοῖς πεπονηκόσιν εἴδησις, καὶ ἢ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν ἐντυποῦται αὐτοῖς ἠδικότης· καὶ φιλοσοφίας δὲ τεχνολογία καὶ δογματῶν πα-

την γένεσιν ὀφείλομεν εἰς τὴν Παλαιστίνην, καὶ ὅτι τοῦτο κατ' ἀλήθειαν, ὡς νῦν ὑπάρχει, μνημεῖον ἄσματικόν ἐστι μᾶλλον τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία τῶν ὀρθοδόξων ἐξημιώθη παντοιοτρόπως ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων, τῶν ἀποφθειράντων ἔξω τῶν ἄλλων λειτουργικῶν βιβλίων καὶ τὰ καθ' ἡμέραν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκ παλαιοῦ μέχρι τότε ψαλλόμενα παλαιὰ ποιήματα· ἴσως δὲ λείψανα τούτων εἰσι τὰ ποιημάτια τὰ κληθέντα εἰρμοί, δι' ὧν οἱ κατόπιν ἄσματογράφοι τὰ τροπάρια καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ λοιπὰ ποιητικὰ τῆς ἐκκλησίας εἶδη κατεκανόνιζον. Οἱ καταλογάδην ἄσματικοὶ κανόνες, ἔξ ὧν ἰδίᾳ τὰ μνηαῖα πληροῦνται, φαίνονται πεποιημένοι πάντες ὡς ἐκ προσώπου τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἐκ τῶν εἰκονομάχων διωγμῶν καὶ τῶν ἐκβολῶν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν· καὶ ἐπειδὴ τῶν κανόνων οἱ ποιηταὶ σφοδρῶς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγωνισθέντες ἐκηρύχθησαν ἐνωρὶς ἅγιοι καὶ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἅγια παραυτὰ καὶ τὰ ποιήματα κατωμασθήσαν αὐτῶν, ὡς ἐρμηνεύσαντα πιστῶς τὰς δόξας τῆς ὀρθοδόξου τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας ἐν ᾧ χρόνῳ παρὰ τῶν εἰκονομάχων ἡ μεσιτεία τῆς Θεοτόκου παρὰ τῷ Θεῷ καὶ τῶν ἁγίων ἢ πρεσβεία παρὰ τούτῳ διὰ τῆς καταστροφῆς ἢ τῆς ἀποβολῆς τῶν εἰκόνων ἐπεδεικνύετο καθὰ δόγμα σφαλερόν εἰς τὸν λαόν, ἐπὶ σκοπῷ φθορᾶς τῶν ἡθῶν καὶ τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐλαβείας αὐτοῦ. Τὰ τοιαῦτα μὲν οὖν ἄσματα, τῶν ὀρθοδόξων ἐκδιωκομένων, ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν συνταττόμενα τῆς ὀρθοδοξίας καὶ διανεμόμενα πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς εὐσεβείας ἐψάλλοντο τὸ πρῶτον ἐν μοναστηρίοις ἐν σπηλαίοις καὶ φυλακαῖς, ἢ ἐν ἐκκλησίαις ἐρημικαῖς· συνήθη δὲ γενόμενα βραδέως τοῖς ὀρθοδόξοις ἐνωρὶς εἰσεχώρησαν εἰς τὰς ἐκκλησίας, τὰ πρῶτιστα συναποτελέσαντα λειτουργικὰ μνηαῖα τῆς ἔτι διωκομένης ἐκκλησίας· ἀλλ' ὕστερον αὐτῆς ἀποκατασταθείσης ἔτει 842-φ, μέρος ἐκεῖνα τῶν ἱερουργιῶν ἀπετέλεσαν ἔγκυρον ἀναπόσπαστον εἰς τὸ ἐξῆς¹, περισυλλεγέντα παν-

τερικῶν ἀποστήθης, δι' ὧν πάσης αἰρέσεως φληνάφους ἀνατρέπειν εἶχον ἰσχυρομυθίας, συλλογισμοὺς ἀληθείας καὶ συμπεράσματα χρώμενοι· ἔξ ὧν σοφώτατοί τε καλλιγράφοι καὶ ἱεροψάλται, κονδακάριοί τε καὶ ἄσματογράφοι, ποιηταὶ τε καὶ ἀναγνώσται πρῶτιστοι, μελισταὶ τε καὶ αἰοδόπουλοι ἐν Χριστῷ ἐξέφάνθησαν». *Mai Novae bibliothecae Patrum t. VI, pars II, σ. 322—323.* Ὅρα καὶ σελ. 351, ἔνθα διήγησις ὑπάρχει περὶ τῶν ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου γεγραμμένων τριψιδίων.

1) Οἱ ἄσματικοὶ κανόνες μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς τροπαρίων ἄδονται κυρίως ἐν καιρῷ τῶν ἀγρυπνιῶν. *Διηγήσεις περὶ τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας ἱστοροῦσι ταῦτα*. Μεθόδιος ὁ πατριάρχης συνταξάμενος τῇ Θεοδώρα συζύγῳ τοῦ θανόντος εἰκονομάχου βασιλέως Θεοφίλου ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ παλατίου· «ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ προσεκαλέσατο ἅπαντα τὸν τίμιον καὶ ὀρθοδόξον λαόν, ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, καὶ πρό γε τούτων μητροπολίτας τε καὶ ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους τε καὶ διακόνους μονάζοντας καὶ ἐρημίτας, στυλίτας τε καὶ ἐγκλείστους· ἔξ ὧν ἦσαν ὅ τε ἐν ἁγίοις πατῆρ ἡμῶν καὶ θαυματουργὸς Ἰωαννίκιος ὁ τοῦ Ὀλύμπου, Θεόδωρός τε ὁ ὁμολογητῆς καὶ ἡγούμενος τῶν Στουδίου, καὶ Θεοφάνης, ὁμοίως καὶ αὐτὸς ὁμολογητῆς καὶ ἡγούμενος, ὁ τοῦ Με-

ταχόθεν, ἵνα συναποπληρώσωσι τὰ καθολικὰ μηναιᾶ. Τὰ μηναιᾶ τοίνυν τὰ καθολικὸν ἔχοντα χαρακτῆρα τὸ πρῶτον εἰσάγονται εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐπισήμως, ὡς ἐγὼ νομίζω, τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ἀκμαζούσης, ἐπὶ Φωτίου πατριάρχου τοῦ μεγάλου τῆς ἐκκλησίας ὀργανωτοῦ, ταχθεισῶν ἕκτοτ' ἐν αὐτοῖς μηνὸς ἐκάστου τῶν ἑορτῶν μετὰ τῶν προσηκόντων αὐταῖς ἁσμάτων πᾶς δ' ὁ μετὰ προσοχῆς ἐξετάζων τῶν μηναιῶν τὴν ὕλην ἀνακαλύπτει, ὅτι περιέχουσι ταῦτα μεγάλης θλιβερᾶς ἐποχῆς ἑλληνικὴν ἐποποιίαν, δι' ἧς αἰσθημα θρησκευτικὸν ἐρριζωμένον ἐν ταῖς καρδίαις Ἑλλήνων ὀρθοδόξων, ὅπερ ἐχθροὶ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτεξουσιότητος ἀντίπαλοι προσέβαλλον, ἐξέφρασεν ὅτι κάλλιστα τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν, ἐξαιτησάμενον ἀπ' αὐτοῦ τε κατ' εὐθείαν, μεσιτεία δὲ τῆς Θεοτόκου καὶ πρεσβεία τῶν δεδοξασμένων ἁγίων, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου καὶ τῆς πίστεως, τῆς συνειδήσεώς τε καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς. Τὰ μηναιᾶ παριστῶσιν ἐτι μνημεῖον γλωσσικὸν ἀμελέτητον ὅλως ἄχρι τοῦδε γραμματικῶς καὶ λεκτικῶς, ὅπερ ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀξιοὶ τάξει μεταξὺ τῆς παλαιᾶς κοινῆς καὶ τῆς ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος μεγάλως ἄχρι τοῦδε μορφωθείσης ἐμμίκτου γραπτῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων παριστῶσι δὲ καὶ μέρος τῆς χριστιανικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν ἱστορίας. Ἄνευ τῆς σπουδῆς τῶν μηναιῶν ἱστορικὰ ζητήματα περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν δογμάτων ἀπομένουσι δύσληπτα· ἐν αὐτοῖς γὰρ ἐρμηνεύονται καὶ κατασαφηνίζονται χριστιανικαὶ παραδόσεις, μάλιστα δὲ δόγματα, πάλης ἱστορικῆς ἀποτελέσματα κατὰ τῶν μετὰ Χριστὸν ἐμφανισθεισῶν αἰρέσεων· ἐν τούτοις ἀπόκειται καὶ τῆς εἰκονομαχίας ἡ ἱστορία κατακεκριμένη διὰ ποικίλων ἁσμάτων, καὶ θαυμάζει τις ἀναγινώσκων αὐτά, ὅτι τούτων οἱ ποιηταὶ μαχηταὶ τοῦ λόγου θείας ἐμπνεύσεως ἐμπλεοὶ συναποβάντες ἠδυνήθησαν ὡς ἀληθῶς μετὰ τοῦ λοιποῦ λαοῦ καταδαμάσαι καὶ καταστρέψαι τῆς ἐκκλησίας ἐχθροὺς ὠπλισμένους ὕλικοῖς ὄπλοις καὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις αὐταρχικῆς ἐξουσίας ἀρχηγούς ἰσχυροτάτους. Ὅμως δὲ τὰ μηναιᾶ τὰ τετυπωμένα, ὡς νῦν ἔχουσι, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ παλαιότερα καὶ πιστότερα τῶν ἀντιγράφων ἀποβαίνουσιν ἀνεπαρκῆ πρὸς ἀπό-

γίλου Ἀγροῦ, Μιχαὴλ τε ὁ ἁγιώτατος ὁμολογητῆς καὶ σύγκελλος ὁ Ἁγιοπολίτης, καὶ σὺν αὐτῷ Θεόδωρος μοναχὸς καὶ ὁμολογητῆς ὁ Γραπτός, ὡσαύτως δὲ καὶ Θεοφάνης μητροπολίτης Νικαίας ὁ ποιητῆς καὶ Γραπτός, καὶ ἕτεροι πλεῖστοι, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀντεχόμενοι μέχρι θανάτου· οὗτοι πάντες κοινὴν εὐχὴν καὶ ἀγρυπνίαν σὺν νηστεία ποιησάμενοι καὶ δάκρυα πλεῖστα ἐκχέαντες τῇ πρώτῃ ἐβδομάδι τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς παννυχίας τε καὶ ψαλμωδίαις ἀενάως τὸν θεὸν ἐξελιπάρουν τοῦ δοθῆναι συγγνώμην καὶ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν Θεοφίλῳ τῷ βασιλεῖ. Ἐκτοτε οὖν καὶ μέχρι τῆς δευρο ἐξετέθησαν αἱ παννυχίαι ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ τῇ πρώτῃ ἐβδομάδι τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς». W. Regel, *Analecta byzantino-russica*, σ. 31—32.

δειξιν τοῦ κεκρυμμένου ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἄσμασι γλωσσικοῦ τε καὶ ποιητικοῦ θησαυροῦ· ἀνίκανα δὲ συγχρόνως ἀποδείκνυνται καὶ πρὸς τὴν ἐντελῆ κατάληψιν τῆς τέχνης τῆς ρυθμικῆς καὶ τῆς μελωδίας τῶν ἁσμάτων αὐτῶν· τὰ γὰρ τετυπωμένα μνηαῖα προῆλθον εἰς τὴν δημοσιότητα διὰ νεωτάτων ἀντιγράφων ἀτελῶν ἐσφαλμένων ἐφθαρμένων, προνοίας ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς ἐπισήμου· βαθμιαίως δ' εἰς τὰς ἀπανταχοῦ τῶν ὀρθοδόξων ἑλληνικὰς ἐκκλησίας εἰσχωρήσαντα, διὰ τὸ μικρὸν τῆς τιμῆς αὐτῶν ἀπεδίωξαν ἀρχαῖα πλήρη χειρόγραφα, συναποσβέσαντα κατὰ τόπους ἕδιμα τάξεων ἐκκλησιαστικῶν κἀν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀπορρίψαντα, καθὰ μνημεῖα τὸ λοιπὸν ἄχρηστα, τυπικὰ καὶ μνηαῖα τοπικά, παλαιοτάτην ἔχοντα καταγωγὴν· ἐφ' ᾧ συνέβη βραδέως ἕκτοτε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει νεωτάτην τῶν συνάξεων τάξιν ἐκγενικευθῆναι καὶ συνήθη γενέσθαι κατὰ τόπους, ἐν οἷς ἄλλοτε παραδοτικῶς ἦσαν ἐν χρήσει τυπικὰ τῶν ἑορτῶν ἴδια καὶ σεβαστὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὀρθοδόξοις, οἷον ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλαιστίνῃ. Ἡ πρώτη μὲν οὖν τῶν μνηαίων ἐκτύπωσις ἐγένετο δι' ἀντιγράφων, ὡς φαίνεται, γεγραμμένων περὶ τὸ τέλος τῆς πεντεκαίδεκάτης ἢ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς μετὰ ταύτην ἑκατονταετηρίδος· πόθεν δὲ ταῦτα προῆλθον καὶ ποῦ νῦν ὑπάρχουσιν, ἀγνωῶ παντελῶς. Ἦσαν ἄρα γε μνηαῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας, ἢ τῶν ἐν τῷ Ἄγιῳ Ὄρει μοναστηρίων, ἢ ἄλλου τινὸς τόπου; Πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπόκρισις δοθήσεται τότε μόνον, ὁπότεν τὰ πρώτιστα τυπωθέντα μνηαῖα παραβληθῶσι πρὸς τὰ μεταγενέστερα τῶν ἀντιγράφων· τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ σπουδαιότατον ἔργον ἐξ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως· ζητεῖται γὰρ πρῶτον τόδε· τὰ σημερινὰ μνηαῖα παριστώσι τύπον ἐκ Παλαιστίνης ἢ Κωνσταντινουπόλεως ἢ μοναστηρίου τινὸς ἢ τοπικῆς ἐτέρας ἐκκλησίας, οἷον Κυπριακῆς ἢ Κρητικῆς ἢ Κερκυραϊκῆς, εἰς τὴν καθόλου τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἐκκλησίαν, ὡς ἔχουσιν, εἰσφρήσαντα; καὶ δεύτερον τὸ διατί ταῦτα διαφθαρέντα περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἀτελῆ καὶ συγκεχυμένα, καθὼς αὐτῶν ἢ πρὸς τὰ χειρόγραφα συμπαράβολῃ καταδείκνυσι.

Βαρθολομαῖος ὁ Κουτλουμουσιανὸς πρώτην ἔκδοσιν τῶν μνηαίων ὑπέλαβε τὸ πρῶτον ἦν αὐτὸς εὔρεν ἐν Κερκύρα, ὁ ἐστὶ τὴν ἔτει 1551-φ γενομένην ἐν Βενετίᾳ¹, καὶ κατ' αὐτὴν ἀντιπαρέβαλε τὸ κείμενον, ὅπερ ἐξ ἐντολῆς ἐξέδιδε πατριαρχικῆς²· κατόπιν ὁμως εὔρε μνηαῖον τοῦ μηνὸς Ἰανου-

1) Παράδοξον ὅτι Πίτρας ὁ καρδιναλῖς ἔτη πολλὰ μετὰ τὸν Βαρθολομαῖον ἐδίδαξεν, ὅτι πρώτη τῶν μνηαίων ἔκδοσις ἐστὶν ἡ γενομένη μετὰ τῶν ἐτῶν 1586 καὶ 1596, προετοιμασθεῖσα κατ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ 1545-ου ἔτους, ἐπὶ Διονυσίου πατριάρχου Κιπύλεως (I. B. Pitra, Hymnographie de l'église grecque. Rome 1867, σ. 12).

2) Μνηαῖον τοῦ Σεπτεμβρίου. Βενετία 1843, σ. ιε'.

αρίου, τετυπωμένον ὡσαύτως ἐν Βενετία ἔτει 1533-φ, ὅπερ οὔτε τυπικὰς ἐμπεριεῖχεν ὁδηγίας, οὔτε τὴν ἐν τῷ μεγάλῳ ἀγιασμῷ τῶν Θεοφανείων εὐχὴν, ἧς ἡ ἀρχὴ «Τριάς ὑπερούσιε» παρετήρησε δ' ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ὅτι κανῶν ἄσματικὸς ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ποιηθεὶς εἰς τὸν ὅσιον Εὐθύμιον εἰρμόν εἶχε κατὰ τὴν ὁγδόην ὠδὴν τοῦ σημερινοῦ διάφορον, ἀρχόμενον ὧδε: «Υἱοὺς τῆς Σιών ἐν τῇ καμίνῳ» τοῦθ' ὅπερ ἐβεβαίον τοῦ κανόνος ἡ ἀκροστιχίς¹ καὶ ὅμως ἄχρι τοῦδε τῶν μηναιῶν αἱ μετατυπώσεις ἔχουσιν εἰρμόν ἕτερον, ἄσχετον πρὸς τὸ ποίημα· καὶ παράδοξον ὅτι τὸ σφάλμα μετὰ τῆς κακίστης ὑποσημειώσεως οὐκ ἀποσβεννύσασιν οἱ τῶν μηναιῶν ἐπιθεωρηταί². Ἡ δὲ μέχρι τοῦδε γνωσθεῖσα παλαιῶν ἐντύπων βιβλίων ὕλη ἀκριβῶς οὐχ ὥρισε τὸ πότε πρῶτον ἐτυπώθησαν τὰ μηναιᾶ, οὐδ' ἐξαρκούσιν, ὡς ἔχουσι νῦν αἱ περὶ τὰ παλαιὰ τετυπωμένα βιβλία μελέται, πρὸς τὸ συνεπιτρέψαι πιθανολογεῖν ὅτι τὰ μηναιᾶ τὸ πρῶτον ἐξετυπώθησαν περὶ τὸ τέλος τῆς πεντεκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Οὐχ ἦττον ὅμως ἀνεῦρον ἐγὼ μηναιῶν ἐντυπον τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, καὶ ἐν Χάλκῃ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀλλαχοῦ, τετυπωμένον ἔτει 1526-φ, συνιστάμενον μὲν ἐκ φύλλων 118 πρώτου μικροῦ μήκους, ἔχον δὲ τὸ κείμενον δίστηλον καὶ σημεῖωμα τοιοῦτον ἐν τῷ προτελευταίῳ φύλλῳ· α α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ ο: — | Tutti sono quaderni. L'ultimo Terno. | «Stampata in Venetia per Maestro Stefano | da Sabio: il quale habita a Santa Maria | formosa: ad instantia di miser Damian | di santa Maria da Spici. M. D. XXVI. nel mese di Luio». Τὸ πρῶτον φύλλον ἀπλούστατα περιέχει γράμμασι κοκκίνοις τὸ — : СЕПΤΕВРІОС: — Τὸ δὲ κείμενον ἀρχεται ἐκ τοῦ δευτέρου φύλλου, προτεταγμένον ἔχον κόσμημα κόκκινον, παρεμφερὲς πρὸς λίαν ἐκτεταμένον γράμμα Π. Εἶδον ἐπίσης ἐν Χάλκῃ, ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, μηναιῶν τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου, τετυπωμένον ὡσαύτως ἐν Βενετία ἔτει 1527-φ, ὅπερ ἐκ φύλλων σύγκειται 120· τούτων δὲ τὸ προτελευταῖον ἐν τῇ προσθίῳ σελίδι περιέχει τὸ σημεῖωμα τοῦτο, μετὰ τὸ τέλος τοῦ κειμένου· «Venetiis in edibus Ioā. Antoni et Fratres | de Sabio: impensis vero Dni Damiani | de Santa Maria M. D. XXVII. | mensis Septembris». Εἶδον ὡσαύτως αὐτόθι καὶ μηναιῶν τοῦ Νοεμβρίου μηνός (1527), οὗ τὸ πρῶτον φύλλον ἔλλειπε, τὰ δὲ τελευταῖα δύο φύλλα παντελῶς ἦσαν ἀτύπωτα· εἶχε καὶ τοῦτο μετὰ τὸ κείμενον σημεῖωμα τοιοῦτον· αα ββ γγ δδ εε ζζ γγ ηη ιι κκ μμ νν οξ ρο ρρ ρρ σσ ττ. | Omnes quaterniones preter t Terniones. | «Venetiis per | Ioan.

1) Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ ὑπόμνημα ἱστορικὸν περὶ τῆς κατὰ Χάλκην μονῆς τῆς Θεοτόκου. Ἐν Κ/πόλει 1846, σ. 87.

2) Μηναιῶν τοῦ Ἰανουαρίου. Βενετία 1890, σ. 158.

Antonium et | Fratres de Nicolini de Sabio: | sumptu et requisitione D. Da[m]iani de Sancta Maria | MDXXVII. | mense Ianuario». Αὐτόθι και μηναιῶν ὑπάρχει τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου, ὅπερ εἶδε και Βαρθολομαῖος ὁ Κουτλουμουσιανός, ὡς ἐλέχθη, τετυπωμένον ἔτει 1533-φ. Καὶ τούτου τὸ πρῶτον φύλλον ἔλλειπεν· ἔχει μέντοι μετὰ τὸ κείμενον τὸ σημείωμα τοῦτο· α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ ο π ρ ς τ υ: | ἅπαντὰ εἰσι τετράδια, πλην υ ἐστὶν ἐξάδιον [sic]. | a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u. Omnes sunt quaterni preter u qui est sesternus. | Venetiis per Stephanum de Sabio, sumptu et requisitione | D. Damiani de sancta Maria. | MD xxxiii mense Octobris». Αὐτόθι και μηναιῶν εἶδον τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ἐκ φύλλων 91, οὗ τὸ πρῶτον ἔφερε γράμμασι κοκκίνοις ἀπλούστατα τὸ ΦΕΥΡΟΥΑΡΙΟΣ: —, ἐν δὲ τῇ προσθίῳ σελίδι τοῦ τελευταίου φύλλου σημείωμα τοιοῦτον· «Τέλος, τοῦ Φευρουαρίου μηνός. | α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ. | Omnes sunt quaterni preter μ qui est duernus. | «Venetiis in aedibus Stephani de Sabio: | sumptu ex requisitione domini Da[m]iani de sancta Maria. MD | XXXVI Mense Septembr». Ταῦτα τοίνυν εἰσι τὰ παλαιότερα γνωστά μοι τετυπωμένα μηναιᾶ, γενόμενα, καθὰ φαίνεται, παρὰ τυπογράφων ἔνεκα χρηματισμοῦ· τούτων δὲ ἡ διάδοσις οὐ μόνον ὑπῆρξε μεγίστη, ἀλλὰ και κατὰ τὰς ἔπειτα τυπώσεις· ἐπισήμους ἢ ἀνεπισήμους ἐλήφθησαν ὡς βάσις ἐκεῖνα διὰ τὰ καθολικὰ μηναιᾶ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, ὧν ὠρίζε τὸν τύπον ἡ Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησία διὰ τινος ἔλλογιμου κληρικοῦ.

Τύπον ἐπίσημον ὁπωσοῦν ἀναπαρίστησι τῶν μηναιῶν ἐκτύπωσις γενομένη μετὰ τῶν ἐτῶν 1548 και 1549· κατὰ δὲ τὴν προτεταγμένην ἐν τῷ μηναιῷ τοῦ Σεπτεμβρίου τῆς τοιαύτης ἐκδόσεως ἐπιστολὴν Ἀντωνίου τοῦ Ἐπαρχοῦ πρὸς Διονύσιον τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἐπεμελήθη ταύτης αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀντώνιος και Νικόλαος ὁ Μαλαξός, Ναυπλίου πολεως πρωτοπαπᾶς, ὅστις, εἰ και ποιητῆς ἀσμάτων ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτυχῆς, αὐτοβούλως ὁμως εἰσήγαγεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μηναιᾶ ποιήματα τῆς αὐτοῦ μούσης· ἃ κατόπιν ὠβελίσθησαν, μεμετρημένα δὲ τινὰ χρήσιμα κριθέντα κατ' ἀπόφασιν ἄχρις ἡμῶν ἡ ἐκκλησία παρεδέξατο· τοιαῦτα δὲ και Γρηγόριος ὁ Μαλαξός ἴδια ποιήματα παρεισήγαγεν εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ 1551-ου ἔτους· μεθ' ὃ πολυάριθμοι τυπώσεις ἐγένοντο, διαφέρουσαι σχεδὸν πᾶσαι κατὰ τινὰ, μέχρις οὗ κατ' ἐπίσημον ἐντολὴν ἀνεθεώρησε τὰ μηναιᾶ πάντα Βαρθολομαῖος ὁ Κουτλουμουσιανός. Ἄλλ' οὗτος διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν, ὡς φαίνεται, χρόνου μερικῶς ἐπεθεώρησε ταῦτα· συνέγραψεν ὁμως σημειώματα και πρόλογον, δι' ὧν ὁ ἀνὴρ φαίνεται κατανοήσας τὸ περὶ τὰ μηναιᾶ συμβάν ὑπὸ τῶν χρόνων, τουτέστι τὴν διαφθορὰν και

τὴν ἀλλοίωσιν αὐτῶν ἴσως δὲ πεπαλαιωμένοι συνήθειαι τῶν κληρικῶν ἠνάγκασαν αὐτὸν ὀλίγα τινὰ μόνον, καὶ ταῦτα δευτερεύοντα κατὰ σημασίαν, ἐπιδιορθῶσαι· ἀλλ' ὁ πρόλογος, εἰ καὶ βραχύς, ἐπαρκῶς ἐφάνερωσεν, ὅτι τὰ μηναια μετὰ τσοαύτας ἐκτυπώσεις ἐπισήμους ἢ ἀνεπισήμους εἰσὶ διεφθαρμένα, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἢ ἑλληνικὴ στέρεται τῶν πρωτοτύπων, καὶ ὅτι τῶν φιλολόγων ἔργον ἐστὶ τὸ προετοιμάσαι κριτικὴν ἔκδοσιν πλήρη, ἐν' ἀπὸ ταύτης ὕστερον ἐκπηγάσῃ τὸ πρέπον τῇ ἐκκλησίᾳ κείμενον, ἐπαναφερούση βραδέως οὕτως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ παλαιὸν αὐτῆς τυπικόν. Προετοιμάζεται δὲ τὸ ἔργον, ἢ διὰ τῆς συγγραφῆς διατριβῶν ἀποδεικνυουσῶν εὐκρινέστατα τὰς φθορὰς καὶ τὰς ἀλλοιώσεις, ἢ διὰ τῆς ἐκτύπωσης τῶν ἐκλεκτοτέρων ἀπογράφων καὶ τῆς ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν πρὸς τὰ νῦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνήθη κείμενα. Τῆς προπαρασκευῆς οὖν ἔργον πρῶτον τὸ ζητῆσαι τὰς πρωτίστας ἐκτυπώσεις τῶν μηναιῶν καὶ τῇ συναντιβολῇ τούτων ἀποδείξαι τὸ πόθεν ἐπήγασαν ἐκεῖναι, πότερον ἐξ ἀπογράφων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας ἢ ἄλλης τινός· δεύτερον τὸ συμπαραβαλεῖν τὰς κατόπιν ἐκδόσεις, ἵνα δηλωθῶσιν αἱ βαθμιαῖαι τούτων διαφοραὶ καὶ ἀναπτύξεις καὶ ἀλλοιώσεις, ἀποδειχθῆ δὲ καὶ τὸ εἰ μετὰ τέχνης ἐπιστήμονος ἢ ἀνεπιστήμονος οἱ κατὰ καιροὺς ἐκδοταὶ λεξιεῖδια τῶν ἁσμάτων ἠλλοίωσαν ἢ φράσεις ὅλας, ἀκαταλήπτους ὑπὸ τοῦ χρόνου συναποβάσας· τρίτον τὸ περιγράψαι κατ' ἐποχὰς τὰ χειρόγραφα μηναια καὶ τὰς διαφορότητας αὐτῶν πρὸς τὰ τετυπωμένα φανερῶσαι μεθοδικῶς, ἐκτυπῶσαι δὲ καὶ τὰ περιεχόμενα ἐν αὐτοῖς ἀτύπωτα ποιήματα, χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας· τέταρτον, βοηθεῖα τῶν ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων ἁσμάτων σχηματίσαι λεξικὸν τῆς ὑμνολογίας καὶ συντάξαι μελέτας περὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς γενέσεως τῶν ἁσμάτων καὶ περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς μελωδίας αὐτῶν, ἣν ὁ προτεταγμένος αὐτοῖς εἰρμός ὀρίζει· ἐπειδὴ δὲ πάλιν ὁ εἰρμός ὑπάρχει τῆς τροπαρολογίας ὁ κανὼν, ἐπιταί ὅτι παρίστησιν οὗτος τὸ πρὸ τοῦ τροπαρίου καὶ τοῦ κανόνος ἐκκλησιαστικὸν ἄσμα. Συμφέρι τοίνυν, ὅπως ἐρευνηθῶσι καὶ συνεχδοθῶσιν ἀπαραλάκτα τὰ παλαιότατα τῶν εἰρμολογίων, ἵνα τῇ μελέτῃ τῶν ἐν αὐτοῖς σημείων καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀρχαίων ἢ μεταγενεστέρων μελικῶν συγγραφέων ἀνευρεθῇ τὸ μέλος, ὃ τοῖς εἰρμοῖς ἐξ ἀρχῆς ὤρισαν οἱ μελωδοί.

Ἴνα δὲ κατανοηθῇ τὸ πόσον τὰ περιεχόμενα ἐν τοῖς μηναιαῖς ἄσματα διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ μετεβλήθησαν, παράγω τινὰ παραδείγματα, δυνάμενα συναποδείξαι συγχρόνως, ὅτι Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ ἢ περὶ τὰ μηναια διατριβὴ σχετικῶς ὑπῆρξε μικρά. Τὸ μηναιὸν τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου παραδίδωσι τῇ 30-ῇ ἡμέρᾳ κανόνα πρὸς τὸν ἅγιον Ἰάκωβον τὸν Ζεβεδαίου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Τὸν βροντῆς Ἰάκωβον εὐφρονα παῖδα γε-

ραίρω» συνετέθη δὲ τὸ ποίημα τοῦτο παρὰ τοῦ μελωδοῦ Θεοφάνους. Ὁ Βαρθολομαῖος ὑποσημειοῦται ταῦτα· «ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος ταύτης ἐλλείπουσι τροπάρια τεσσάρων γραμμάτων PONT, καὶ τῶν μὲν πρώτων τεσσάρων ὠδῶν τὰ θεοτοκία ἀποκλείονται αὐτῆς· εἰς δὲ τὰς λοιπὰς τέσσαρας, συμπεριλαμβανομένων καὶ αὐτῶν, παρεντίθενται ἔτι πρὸ τούτων καὶ ἀνά ἓν τροπάριον, μήτε εἰς τὴν ἀκροστιχίδα ἀνήκοντα, μήτε ἐν τοῖς χειρογράφοις ὄντα». Ἀναφέρεται δὲ τὸ σημείωμα τοῦτο πρὸς τὴν σημερινὴν ἔντυπον κατάστασιν τοῦ κανόνος, ὃν ὁ ἐκδότης διὰ τὴν ἀπορίαν ἀρχαίων ἀντιγράφων ἀφῆκεν ὡς εἶχεν ἐν ταῖς προτέροις ἐκδόσεσιν. Ἔχομεν ἄρα κανόνα τοῦ Θεοφάνους ἠκρωτηριασμένον κατὰ τέσσαρα τροπάρια, συνάμα δ' ἐφθαρμένον ἑτεροτρόπως· ἐγὼ δὲ τὴν διαφθοράν, ἣν ὁ Βαρθολομαῖος εἰκασεν, οὕτως ἐρμηνεύω. Τὰ λείποντα τῇ ἀκροστιχίδι γράμματα PONT μαρτυροῦσιν ἀπλούστατα, ὅτι τῶν μηναίων οἱ μεταρρυθμισταὶ κατέστρεψαν αὐτὸν τὸν κανόνα κατὰ μίαν ὄλην ὠδὴν ἀποβαλόντες τὴν δευτέραν· ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, δείκνυσιν ἀντίγραφον τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, μηναιῖον τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου, ὅπερ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου κεῖται τῶν Ἱεροσολύμων (ἀριθ. 167 τῆς Ἀγιοσαβιτικῆς συλλογῆς, φύλ. 152). Ἡ λείπουσα τοῖνον ὠδὴ ἔχει οὕτως ἐν τούτῳ τῷ κώδικι.

Ὡδὴ β'. Πρόσεχε οὐρανὸν καὶ λαλήσω:

Ῥήμασι | τοῦ δεσπότη πιστεύσας, | ἱερομύστα σοφέ,
οἰκονόμος ἐδείχθης | τῆς χάριτος, ἀξιάγαστε.

Ὁλον σου | ἀνατέθεικας βίον | τῷ παντεπόπῃ Χριστῷ
καὶ φωτὶ κατηυγάσθης | τῷ τούτου, ἀξιοθαύμαστε.

Νόμους σε | τῆς καινῆς διαθήκης | ὡς μαθητὴν ὁ Χριστὸς
αὐτουργὸν ἐκδιδάσκει, | προφήτης ὡς προκατήγγειλεν.

Θεοτοκίον.

Τέλειος | ἐν θεότητι μείνας | τὴν ἀνθρωπότητα
ἐκ παρθένου φορέσας | τῷ κόσμῳ σωτὴρ ἐπέλαμψας.

Προστιθεμένης οὖν ἤδη τῆς ἀποβληθείσης ταύτης ὠδῆς εἰς τὸ νῦν μηναιῖον, ἀποκτῶμεν οὕτως ἄσμα τέλειον τοῦ ποιητοῦ Θεοφάνους. Ἄλλ' οὐχ ἱκανεῖ τοῦτο μόνον εἰς τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι τὸ ποίημα διεφθάρη· καταδηλοῖ γὰρ ἡ ἐλλείπουσα ὠδὴ καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐφθάρη τὸ ποίημα παρὰ τῶν μεταγενεστέρων μεταρρυθμιστῶν τῶν μηναίων. Ἔχει δηλαδή τὸ ὅλον ἡ ὠδὴ μετὰ τοῦ θεοτοκίου τροπάρια τέσσαρα· ὅπερ ἐστὶ μαρτυρία τοῦ ὅτι πᾶσα τοῦ κανόνος ὠδὴ συνετέθη παρὰ τοῦ ποιητοῦ διὰ τεσσάρων τροπαρίων ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὅτι οὕτω κατὰ τὴν πρωτότυπον αὐτοῦ σύνταξιν ἄχρι τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐψάλλετο· σήμερον ὅμως ἐν τῷ τυπωμένῳ μηναιῷ πᾶσα τοῦ ποιήματος ὠδὴ συναριθμεῖ τῷ θεοτοκίῳ

τροπάρια πέντε. Προσετέθη γοῦν ἐν ἐκάστη τῶν ᾠδῶν ὕστερον ἓν, καὶ οὕτως ὁ κανὼν ἐμπεριέλαβεν ὀκτῶ περιττὰ τροπάρια, ἅπερ ὁ ποιητὴς ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἐποίησε. Πῶς δὲ τῆς προσθήκης ἡ περίστασις ἐπῆλθεν; Κατὰ τὴν πρώτην ᾠδὴν ὁ μεταρρυθμιστὴς τοῦ μνηαίου μὴ νοήσας τὸ θεοτοκίον αὐτῆς, νομίσας δ' ὅτι λείπει τοιοῦτον, ἐκεῖνο μὲν ὡς τελευταῖον ἐξέλαβε τροπάριον τῆς ᾠδῆς, αὐτὸς δὲ συνέταξεν ἢ παρέλαβεν ἐξ ἑτέρου ποιήματος θεοτοκίον ἕτερον, ὃ καὶ προσεκόλλησε τῇ ᾠδῇ, οὔτε τὴν ἀκροστιχίδα παρατηρήσας, οὔτε τὸ ποσὸν τῶν τροπαρίων τῶν ἐν ταῖς λοιπαῖς ᾠδαῖς, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ῥυθμὸν αὐτὸν τῆς ᾠδῆς Ἐκ τοιαύτης οὖν ἀρχῆς εὐρίσκεται σήμερον ἐν τῷ τετυπωμένῳ μνηαίῳ τὸ πράγματι θεοτοκίον τοῦ ποιητοῦ τόπον ἐπέχον ἐγκωμιστικῶς τροπαρίου, εἰ καὶ περὶ τῆς Θεοτόκου τοῦτο πραγματεύεται κυρίως, μετὰ δὲ τοῦτο θεοτοκίον ξένον ὅλως εἰς τὸν ποιητὴν καὶ κατὰ ῥυθμὸν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν εἰρμὸν τῆς ᾠδῆς. Τῆς δὲ τόλμης ταύτης ἀρχὴν οὕτω λαβούσης, εὐνόητον ὅτι τοῦ καταστροφῆως ἡ ὁρμὴ καὶ πρὸς τολμηρότερα προέβη· τῆς μὲν γὰρ ἑκτης ᾠδῆς τὸ θεοτοκίον ἀφῆκεν, ὡς εἶχε, παρενέβαλεν ὁμως εἰς αὐτὴν τροπάριον ἓν, διακόπτον τὴν ἀκροστιχίδα· τοῦτ' αὐτὸ κατετόλμησε καὶ περὶ τὰς λοιπὰς ᾠδάς. Ἴνα δὲ κατανοήσῃ τις ὅποσα ξένα τροπάρια περιλαμβάνει τὸ ποίημα, παρατίθεμαι νῦν ὧδε τὴν ἀκροστιχίδα τούτου, σημειούμενος ἐν αὐτῇ κεφαλαιώδεις γράμματα τὰ μεταγενεστέρως εἰσφρήσαντα: «Τὸν βΔ[ροντ]ῆς ἰάΤκωβοΣν εὐφΜροΔνα παῖΤδα γεΠραίρΤω». Οὕτως ἐπῆλθεν ἡ διαφθορά, ἣν ὁ Βαρθολομαῖος ὑπώπτευσεν· ἀλλ' ἡ τοιαύτη διαφθορά τεχνικὴ μόνον οὐκ ἔστι, ἔστι δὲ καὶ περὶ τὴν ὕλην αὐτὴν τοῦ κανόνος, καθὰ μαρτυροῦσι τὰκόλουθα παρατηρήματα. Ὁ ποιητὴς δηλαδὴ τῷ πρώτῳ τροπαρίῳ τῆς πρώτης ᾠδῆς πέρασ ἔδωκε τοιοῦτον· «μαθητὰ καταξίωσον»· σήμερον ὁμως ἀντικαθίστησι τοῦτο τὸ «τὴν ἁγίαν εὐόδωσον», ἔνθα τὸ εὐόδωσον ὑπάρχει κακόζηλον· ζητεῖται γὰρ τὸ «ὕμνεῖν σου μνήμην». Σημαντικωτέραν δὲ μεταβολὴν ὑποδείκνυμι ταύτην. Τὸ δεύτερον δηλαδὴ τροπάριον τῆς τρίτης ᾠδῆς ἐν τῷ κώδικι τῷ παλαιῷ οὕτως ἔχει· «Σὲ ὡσπερ βέλος ἐκλεκτὸν ὁ λόγος ἠκονημένον ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν ἀποστέλλει, διαρρήσσον τὰς ψυχὰς τῶν ἐναντίων, πάνσοφε, καὶ προνομεῦον, μάκαρ, τούτων τὰ σκύλα, Ἰάκωβε». Σήμερον ὁμως οὕτως· «Σὲ ὡσπερ βέλος ἐκλεκτὸν . . . ἐν καρδίαις τῶν ἐχθρῶν ἐμπηγνύει, διαρρήσσοντα ψυχὰς τῶν ἐναντίων . . . καὶ προνομεύοντά σε τούτων» κτλ. Τολμηρότερα δὲ μεταβολὴ περὶ τὸ πρῶτον ἐγένετο τροπάριον τῆς τετάρτης ᾠδῆς· ἐν τούτῳ γὰρ ὁ ποιητὴς ἐξ ἀρχῆς ἔγραψε τὸ «καὶ τῶν οὐρανίων τὰ ῥέοντα ἀμειβόμενος», τὸ ἐπεξηγούμενον τῷ κατόπι κώλῳ· ἀλλ' ἡ διαφθορὰ μετέβαλε τὸ χωρίον εἰς «καὶ τῶν ἐπιγείων τὰ μένοντα ἀμειψόμενος». Τοιαῦται μεταβολαὶ πολλαχοῦ τοῦ κανόνος ὑπάρχουσι. Διὰ παραδειγμάτων

οὐν ἐξ ἐνός καὶ μόνου ποιήματος λαμβανομένων ἀποβαίνει σαφές τὸ ὅτι τὰ σήμερον ἐντυπα μηναιᾶ γέμουσι παντσειδῶν ἀλλοιώσεων. Σημειωτέον ἤδη καὶ ἑτέραν διαφθορὰν ἐν τῇ αὐτῇ ἀσματικῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ἀγίου Ἰακώβου. Τὸ ἱεροσολυμιτικὸν ἀπόγραφον ἔχει στιχηρὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκολουθίας εἰς ἦχον τέταρτον, ψαλλόμενα πρὸς τὸ «Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσι» πρὸ τοῦ κανόνος, ἅπερ ἔδει ψάλλεσθαι κατὰ τὸν ἐσπερινόν· ἀλλὰ ταῦτα σήμερον ἄδονται κατὰ τοὺς αἶνους¹, διὰ δὲ τὸν ἐσπερινόν οἱ μεταρρυθμιστὰι προσέθηκαν ἕτερα στιχηρὰ κατ' ἦχον πλάγιον δ', μὴκύναντες οὕτω τὴν ἀσματολογία· ἅπερ εἰσὶ μεταγενέστερα συνθέματα, καθὼς ἀποδείκνυσι τὸ πρῶτον αὐτῶν· συνετέθη γὰρ αὐτὸ κατὰ τὸ στιχηρὸν τὸ ἐν τῷ κώδικι, τὸ πρὸ τοῦ κανόνος, καὶ προτιμηθὲν τοῦ στιχηροῦ Θεοφάνους εἰσεχώρησεν εἰς τὰ νεώτερα τῶν ἀντιγράφων· αὐτὸ δὲ τὸ τοῦ Θεοφάνους, ἐξ οὗ, καθάπερ ἐρρήθη, τὸ μεταγενέστερον ἐπήγασεν, ἀνέκδοτον ἀπομείναν οὕτως ἔχει:

Ἄλλο· ἦχος πλάγιος δ' πρὸς τὸ Ὡ τοῦ παραδοξοῦ:

Μάκαρ θεόπτα Ἰάκωβε, | γένος ὑπάρχων Θεοῦ
τοῦ τὴν σάρκα πτωχεύσαντος | καὶ πιστοὺς πλουτίσαντος
καὶ τὰ πάντα φωτίσαντος, | ὡς παρρησίαν ἔχων δεήθητι
τῆς σωτηρίας ἀξιωθήσεσθαι | τοὺς ἀνυμνοῦντάς σε
καὶ τὴν σὴν πανίερων | χαρμονικῶς
μνήμην ἐορτάζοντας, | θεομακάριστε.

Προβῶμεν εἰς ἕτερα παραδείγματα διαφθορῶν ἐν τοῖς μηναιίοις. Τῇ 20-ῇ Μαρτίου μηνὸς ἐορτάζονται σήμερον οἱ ἀναιρεθέντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἀγίου Σάβα πατέρες, οὓς ὕμνησεν ὁ ὁσιος μελωδὸς Στέφανος ὁ Σαβαΐτης, γράψας στιχηρὰ τινα, τὸ κάθισμα καὶ κανόνα φέροντα τὴν ἀκροστιχίδα ταύτην· «Ἵμνοις γεραίρω μάρτυρας² μονοτρόπους». Ἄλλ' ἡ σημερινὴ κατάστασις τοῦ κανόνος ἐμφανίζει τὴν πρώτην λέξιν τῆς ἀκροστιχίδος οὕτως· «Ἵνοις» ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι διεφθάρη τὸ ποίημα τῇ ἀποβολῇ τροπαρίου τινός, ὅπερ ἀπὸ τοῦ Μ γράμματος ἀρχόμενον ἔκειτο μετὰ τὸ πρῶτον τῆς πρώτης ὥδης τροπαρίων. Τὸ λείπον ὁμως ἀνεῦρον ἐγὼ ἐν τινι μηναιῷ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅπερ ἦν παρ' Ἀντωνίνῳ τῷ σοφῷ Ῥῶς ἀρχιμανδρίτῃ, τῷ τὴν ῥωσικὴν ἀντιπροσωπεύσαντι παρὰ τῷ πατριαρχείῳ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν· ἔχει δὲ κατὰ λέξιν ὡδε· «Μύσος | ἀπεστράφητε σαρκός | καὶ πνεύματος, πανόλβιοι, | καὶ κόσμου ψυχοφθόρου

1) Τὸ πρῶτον στιχηρὸν τῶν εἰς τοὺς αἶνους ψαλλομένων ἔχει νῦν ἐν τῷ τετυπωμένῳ μηναιῷ σφάλμα συντακτικὸν εὐδιάκριτον, ὅπερ ὁ κώδιξ ἐπιδιορθῶ, δηλαδὴ τὸ ἀναδείξαστος διορθωτέον εἰς ἀναδείξαντα.

2) Τὸ τετυπωμένον μηναιῖον (ἔτει 1890-φ) ἡμικρημένως ἔχει τὸ «μάρτυρες».

ἡδονὰς ἐκφυγόντες, | ἰσάγγελον βίον τε, | ὡς πεπολιτευμένοι, | πρὸς τὴν ἄνω | μετέστητε λήξιν». Τὸ αὐτὸ μηναιὸν ἀποδείκνυσι προσέτι, ὅτι τὸ πάλαι τὴν μνήμην ἐπανηγύριζε τῶν ὁσίων ἀββάδων ἡ ἐκκλησία τῆ 21-ῆ Μαρτίου μηνός· ἀντιβολὴ δὲ τῶν ἀδομένων αὐτοῖς ἀσμάτων ἐνεφάνισε τὰς διαφορὰς ταύτας: τὸ πρῶτον δηλαδὴ στιχηρὸν προσόμοιον ἄρχεται σήμερον οὕτως: «Ἐφετῶν τὸ ἀκρότατον ὀλικῶς ἀγαπήσαντες»: ἀλλ' ὁ κῶδιξ ἀποδίδωσι τὴν φράσιν ταύτην ὧδε: «Ἐφετῶν πρὸς ἀκρότατον ὀλικῶς ἀντικείμενοι»· καὶ κατωτέρω ἀντὶ τοῦ σπηλοδίαιτοι ὁ κῶδιξ ἔχει τὸ σπηλαιδίαιτοι. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ προσομοίῳ παρουσιάζονται μεταθέσεις λέξεων, ἃς ὁ κῶδιξ ἀποδίδωσι τῷ οἰκείῳ τόπῳ λέγων· «Καὶ πυρὶ δαπανώμενοι | καὶ πνιγμῷ συγκλειόμενοι --- | θύματα μάρτυρες ἔνδοξοι» κτλ. Σημειωτέον ἤδη καὶ τὰς ἐν τῷ κανόνι τοῦ ποιητοῦ Στεφάνου γενομένας ἀλλοιωσεις. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ τροπαρίῳ τῆς πρώτης ᾠδῆς ὁ ποιητὴς ἔγραψε θεόστεπτον πληθύν, ἔνθα τὸ θεόστεπτον ὀρθῶς ἔχον ἐξ ἀρχῆς ἠλλοιωθῆ κατόπιν εἰς θεόπνευστον· τὸ δὲ τρίτον τροπάριον ὀνομάζει σήμερον «ἄλβον τὸν φθειρόμενον ἐν γῆ καταλιπόντες ἅγιον»· ἀλλὰ τὸ ἅγιον ἀπαιτεῖ, κατὰ τὸν κώδικα, διόρθωσιν εἰς ἅγιοι· τὸ δ' ἐν τῷ σημερινῷ θεοτοκίῳ τῆς αὐτῆς ᾠδῆς ὑπάρξας ἀμαρτάνει κατὰ τὸν κώδικα, λέγοντα καλῶς «ἐξ ἧς ἀρρήτῳ λόγῳ προῆλθεν ὁ ἄσαρκος σὰρξ ἀτρέπτως γενέσθαι ὑπὲρ λόγον ἐκ σοῦ, Θεοτόκε». Καὶ πάλιν ἐν τῇ τρίτῃ ᾠδῇ τὸ ἐν τῷ πρώτῳ τροπαρίῳ ἅγιον ἀντικατέστησε τὸ πρότερον ἐκεῖ γεγραμμένον μάρτυρες· τὸ δ' ἐν τῷ δευτέρῳ τροπαρίῳ ὀδὸν παράφρασις ἐστὶ τοῦ τρίβον, ὅπερ ὁ ποιητὴς ἐξ ἀρχῆς ἔγραψε· τὸ δὲ τρίτον τροπάριον τῆς αὐτῆς ᾠδῆς ἔχει μὲν ἤδη τὸ «καὶ τῶν δακρύων ῥοαῖς», ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἐξ ἀρχῆς ἔγραψε τοῦτο ὧδε· «καὶ τῶν δακρύων πηγαῖς». Καὶ τῆς τετάρτης ᾠδῆς τὸ τρίτον τροπάριον ἐμφανίζει τρεῖς ἀλλοιωσεις· «φυγαδεῦσαι μὲν τούτους οὐκ ἴσχυσε τοὺς ἀηττήτους ὁ τῶν δικαίων ἀντίπαλος, νικηθεὶς δ' ἀοράτως» κτλ., ἔνθ' ἀντὶ τοῦ μὲν ὁ κῶδιξ ἔχει τὸ ὡς, κατὰ δ' ἀκολουθίαν οὐδὲ τὸ δ' ἐν αὐτῷ κεῖται· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίων ἀντικατέστησε τὸ ἅγιον, ὅπερ ἦν πρότερον ἐν τῷ ῥηθέντι τροπαρίῳ. Τὸ τροπάριον οὖν ἐξ ἀρχῆς οὕτω συνετάχθη· «Ἀγρίως τὰ κύκλω | περιλαβὼν, ὡς ἐπόθησε, | φυγαδεῦσαι ὡς τούτους οὐκ ἴσχυσε | τοὺς ἀηττήτους | ὁ τῶν ἁγίων ἀντίπαλος, | νικηθεὶς ἀοράτως | ὀφθαλμοφανῶς ἐπιστράτευσεν». Εὐχερὴς ἦν ἡ διόρθωσις τοῦ ἐν τῷ πέμπτῳ τροπαρίῳ τῆς αὐτῆς ᾠδῆς ἀκατανοήτου «ἀπῆτουν ὄλης χρυσίου φθαρτοῦ θησαυρούς»· τρέψον τὸ ὄλης εἰς ὕλης, καὶ ἔχεις ἰδέαν εὐνόητον, ὡς δείκνυσιν ὁ κῶδιξ. Διὰ δὲ τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἕκτην ᾠδὴν οὐδὲν ὁ κῶδιξ, ὡς ἔχει, διδάσκει· λείπει γὰρ αὐτοῦ φύλλον ἐν, ὅπερ ἤρχετο ἐκ τοῦ θεοτοκίου τῆς τετάρτης ᾠδῆς καὶ εἰς

τὸ μέσον ἔληγε τοῦ τρίτου τροπαρίου τῆς ἐβδόμης ῥόδης· τὸ δὲ λοιπὸν ἡμισυ τούτου μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ ἔπτηξαν ἀντικατέστησε τὸ ἔπτησσον. Τὸ δὲ κατόπιν αὐτοῦ τροπάριον ἄρχεται σήμερον οὕτως· «Ὁλον --- μεταθέντες -- τὴν ἐπιθυμίαν». Ὁ κῶδιξ ἔχει καλῶς τὸ Ὁλην. Καὶ τὸ κατόπι τροπάριον εἶχε πρότερον τὸ θεόγραφτον ἀντὶ τοῦ σημερινοῦ θεόγραφον, καὶ κατωτέρω τὸ «ἐν πλαξὶ ταῖς» ἀντὶ τοῦ τῶν· καὶ πάλιν αὐτοῦ τὸ τέλος πρότερον εἶχε σύμφωνα τῷ ῥυθμῷ τὸ «ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν». Καὶ ἐν τῷ θεοτοκίῳ τῆς αὐτῆς ῥόδης ὁ κῶδιξ ἔχει τὸ «τὴν Θεοτόκον τὴν ἀληθῆ ὡς ἐλπίδα τῶν ψυχῶν ἡμῶν». Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ τολμήσας ἀλλοιωῖσαι πάντα τὰ κατηριθμημένα μέχρι τοῦδε ῥησιεῖδια, μετέβαλε καὶ ἕτερα· οἷον τὸ «εὐλογεῖτε μέλποντες», τὸ ἐν τῷ τρίτῳ τροπαρίῳ τῆς ὀγδόης ῥόδης, ὅπερ ἠγλαίωσεν ὧδε· «ὑμνεῖτε βοῶντες». Κατὰ τὸν κώδικα τὸ κατόπι τροπάριον εἶχεν ἐξ ἀρχῆς οὕτως· «Ὁλοτρόπως σῶμα ψυχὴν τε καὶ πνεῦμα καθηράμενοι ὀλοκαυτώματα προσηχέθητε ἐν πυρὶ φλογισθέντες, πατέρες πανόλβιου». Καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ τροπαρίῳ, ὅπερ ὁ κῶδιξ ὀνομάζει θεοτοκίον, ἀπαιτεῖται πρὸ τοῦ προσκυνεῖται τὸ Χριστέ. Διὰ δὲ τὴν ἐνάτην ῥοδὴν ὁ κῶδιξ ἐθέλει ταῦτα· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τροπαρίῳ τὸ ἡσχυναν ἀντὶ τοῦ αἴσχυσαν -- βαρβαρικὴν ἀπόνοιαν», καὶ κατόπι τὸ πρὸς ἀντὶ τοῦ ἐκ· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τροπαρίῳ τὸ πεφοινισμένοι ἀντὶ τοῦ πεφοινιγμένοι, καὶ τὸ ἐμπνιγέντες ἀντὶ τοῦ ἐκπνιγέντες· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸ νενικήκατε ἀντὶ τοῦ ἐνικήσατε, καὶ τὸ μνήσθητι ἀντὶ τοῦ μέμνησθε.

Κατὰ τὸν αὐτὸν παλαιότατον κώδικα τοῦ πατρὸς Ἀντωνίου περιγράφωμεν ἤδη τὸν ψαλλόμενον ἀσματικὸν κανόνα πρὸς τὸν ὄσιον Ἰάκωβον τὸν ὁμολογητὴν τῆ 21-ῆς Μαρτίου μηνός. Τούτου μὲν οὖν τὴν μνήμην ὀρίζει τὸ μνηαῖον ἐκεῖνο τῆ 22-α τοῦ αὐτοῦ μηνός ἡμέρα, τὸ δὲ τετυπωμένον ἐμπεριέχει κανόνα τὸ ὄνομα φέροντα τοῦ ποιητοῦ Ἰγνατίου· τὸ παλαιὸν ὁμως μνηαῖον διδάσκει, ὅτι τοῦ ποιήματος συντάκτης ἐστὶ Θεοφάνης ὁ ὁμολογητής, καὶ ὅτι κατὰ τὴν πρωτότυπον αὐτοῦ σύνταξιν ἐποιήθη μετὰ δευτέρας ῥόδης, ἣτις ἐψάλλετο μετὰ πασῶν τῶν ἄλλων ῥόδων· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὕτη λείπει, παρατίθεμαι αὐτήν ὧδε συμπληρώσεως ἕνεκα τοῦ ποιήματος.

Ῥοδὴ β'. Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ ἐν θαλάσῃ:

Κόσμου τερπνότητα, | βίου τὸν τάραχον
 τὰς ἐμπαθεῖς ὀρέξεις
 τοῦ ταπεινοῦ τούτου, | πάτερ, ἔλιπες σώματος,
 καὶ ἀφέμενος πόλεις | καὶ δήμους καὶ λαούς,
 τοὺς συγγενεῖς τε καὶ γνωστούς | καὶ ἐπὶ κήρον πλοῦτον
 ἐμόνασας εὐσεβῶς | βιώσας, Ἰάκωβε.

Βαλὼν τὴν χειρὰ σου, | πάτερ, ἐπ' ἄροτρον
 τοῦ ἐναρέτου βίου,
 εἰς τὰ ὀπίσω οὐδ' ὄλως | ἐστράφης, ὅσιε·
 καὶ ἐτέρους δὲ τοῦτο | παθόντας καθορῶν
 οὐκ ἐχαυνώθης τῷ νοί, | ἀλλ' ἐβάδισας χαίρων
 τὴν φέρουσαν πρὸς ζωὴν | τρίβον τὴν οὐράνιον.

Θεοῖσις ἐπόμενος | πατέρων ἔχνεσι
 καθηγητῇ ὅσιφ
 καθυποκλίνεις αὐχένα | τελῶν ὑπήκοος
 καὶ εἰς τρίβους βαδίξεις | προσδύμω λογισμῶ
 τῆς ταπεινώσεως Χριστοῦ, | δι' ἧς, πάτερ, ὑψώθης
 ἐνθέοις ταῖς ἀρεταῖς, | θεόφρον Ἰάκωβε.

Θεοτοκίον.

Κόρη πανάμωμε, | μητὲρ ἀπείρανδρε
 θεοκυῆτορ, μόνη
 ἐν γυναιξίν ὑπὲρ πάσας | σὺ κεχαρίτωσαι,
 τὸν δεσπότην τεκοῦσα, | ῥυόμενον ἡμᾶς
 τοὺς παραβάσει ἐν βυθῶ | ἀπωλείας κειμένους·
 διό σε τὴν¹ τῶν καλῶν | αἰτίαν δοξάζομεν.

Μιάς οὖν ὅλης ὠδῆς ἐκβληθείσης οὕτω τοῦ μηναίου, ἐπόμενον ὅτι καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ ποιήματος καταστροφᾶς τινὰς ὑπέστη καὶ μεταβολάς. Καὶ τῷ ὄντι· τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς πρῶτον αὐτοῦ τροπᾶριον τῆς τετάρτης ὠδῆς, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ὁλονύκτοις δεήσεσι», μετετοπίσθη καὶ τὴν δευτέραν ἤδη τάξιν ἀριθμεῖ· τὸ δ' ἐξ ἀρχῆς δεύτερον τὴν πρώτην ἔσχε τάξιν· μάλιστα δὲ τῆς ἐνάτης ὠδῆς ἀπερρίφθη τροπᾶριον ἐν καὶ τὸ θεοτοκίον, ὅπερ ὁ ποιητὴς ἐξ ἀρχῆς ἔγραψε διὰ ταύτην· εἶχε δὲ τὸ μὲν τροπᾶριον ὡδε κατὰ τὸν Ἀντωνίνου κώδικα· «Τῆς διακρίσεως λύχνος, | τῆς αἰσθήσεως θρόνος | ἀκέρατος καὶ πρᾶος, συμπαθῆς | καὶ εὐκατάνυκτος γέγονας, | θρηνηφῶν τε καὶ λούων | τὴν κλινὴν, καθὼς ψάλλει ὁ Δαβὶδ· | μεθ' οὐ πάντων τῶν πίστει | τιμώντων σε μνημόνευε». Ἄντι δὲ τοῦ πρωτοτύπου τούτου τροπαρίου, ὅπερ ἠρίθμει τάξιν δευτέραν ἐν τῇ ῥηθείσῃ ὠδῇ, συνετάχθη διάφορον, ἢ ἄλλοθεν ἕτερον ἐλήφθη, καὶ τοῦ τρίτου πρωτοτύπου μετατεθέντος εἰς δευτέραν τάξιν ἔσχε τὸ ξένον τὴν τρίτην τάξιν ἐν τῇ ὠδῇ². Τὸ δὲ θεοτοκίον τὸ πρωτότυπον, τὸ ἀποβληθέν, ἔχει κατὰ τὸν αὐτὸν κώδικα οὕτως· «Ὡς κραταιὰν προστασίαν, | ὡς ἐλπίδα καὶ τεῖχος | καὶ ἄγκυραν καὶ σκέπη ἀσφαλῆ | καὶ ἀπροσμάχητον ἔρεισμα | καὶ ἀγείμαστον ὄρμον | καὶ μόνον

1) Προσέθηκα τὸ τὴν ὡς ἀναγκαῖον εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ῥυθμοῦ.

2) Ἄρχεται δὲ τὸ ξένον οὕτως· «Αἱ τῶν δακρύων λιβάδες» κτλ.

καταφύγιον, ἀγνή, | κεκτημένοι σε πάντες | σφίζομεθα, πανύμνητε»¹. Ἐξῶ δὲ τῶν δύο τούτων καταστροφῶν ἐδέξατο τὸ ποίημα καὶ τινες ἀλλοιώσεις· οἶον τὸ μὲν πρῶτον τροπάριον τῆς πρώτης ᾠδῆς ἀρχὴν εἶχε τιοαύτην· «Τὸν φωτισμὸν | τὸν τῆς τριάδος, Ἰάκωβε, | ἐν τῇ ψυχῇ δεξάμενος | κόσμου κατέλιπες | ἀγλυώδη ἀπάτην» κτλ., σήμερον δὲ φέρεται μεταβλημένον ὡδε· «Τὸν φωτισμὸν | τοῦ σοῦ δεσπότη, Ἰάκωβε, | ---- | κόσμον κατέλιπες» κτλ. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τροπαρίῳ τὸ πρωτότυπον ἐπηκολούθησας ἐγένετο κατηκολούθησας· τῆς δὲ τρίτης πάλιν ᾠδῆς τὸ πρῶτον τροπάριον ἐκ τούτων ἤρχετο τῶν λέξεων· «Ὁ βίος σου τερπνός | ὁ λόγος ἄλατι | ἀγάπης, θεόφρον, ἐξηρτυμένος»· σήμερον δὲ τὰ γεγραμμέν' ἀραιῶς ἐνταῦθα μεταλλαγέντα φέρονται ὡδε· «ὁ λόγος ἐνθεος, ἀγάπης ἄλατι ἤρτυμένος». Ἀλλὰ καὶ τὸ σημερινὸν ἐν τῷ δευτέρῳ τροπαρίῳ φανέντος ἀλλοιώσις ἐστὶ τοῦ πρωτοτύπου ὀφθέντος, ὡς καὶ τὸ πόνους, ὅπερ ἀντικατέστησε τὸ θλίψεις. Καὶ πάλιν ἐν τῷ τρίτῳ τροπαρίῳ πρότερον ὑπῆρχε τὸ «ἐνώσει τῆς ἀπαθείας», ὅπερ εἰς «νεκρώσει τῆς ἀμαρτίας» ὕστερον ἠλλοιώθη· ἀλλὰ καὶ τῷ θεοτοκίῳ τῆς αὐτῆς ᾠδῆς ἀνεγινώσκετο πρότερον τὸ «τοῦ μάννα καὶ θεῖον ὄρος», ὅπερ ὁ χρόνος ἠλλοίωσεν εἰς τὸ «τοῦ θείου μάννα καὶ θρόνον». Τὸ δὲ θεοτοκίον τῆς τετάρτης ᾠδῆς εἶχε πρότερον τὸ «ἢ τὸν θεὸν ἐν μήτρᾳ δεξαμένη»· ὅπερ ἠλλοιώθη κατόπιν ὡδε· «ἢ τὸν θεὸν ἀφράστως συλλαβοῦσα». Τὸ δὲ νῦν ἐν τῷ πρώτῳ τροπαρίῳ τῆς πέμπτης ᾠδῆς ἀληθοῦς προῆλθεν ἐκ τοῦ πρότερον ἀληθῶς, καὶ τὸ σεαυτὸν τοῦ δευτέρου τροπαρίου ἐκ τοῦ ἑαυτὸν, καὶ τὸ ἐν ἀγρυπνίᾳ ἐκ τοῦ καὶ ἀγρυπνία. Μεταβολὰς δὲ καὶ τὸ θεοτοκίον τῆς ἕκτης ᾠδῆς ὑπέστη· εἶχε γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὡδε· «Ὁ βουλήσει τὸ πᾶν ἐργαζόμενος (ἤδη: ἐργασάμενος) | μήτραν βουληθεὶς ἀπειρόγαμον ὦκησε, | τοὺς τὴν φθορὰν (ἤδη: τῇ φθορᾷ) νοσήσαντας | ἀφθαρσία τιμήσας (ἤδη: πλουτίσας), ὡς εὐσπλαγγος». Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον τροπάριον τῆς ἑπομένης ᾠδῆς εἶχε τὸ «εἰκονομάχους ἐκτρεπόμενος, | ὀρθοδοξία λαμπόμενος, | πάντας τοὺς ὀρώντας φωτίζων»· ὅπερ ἠλλοιώθη κατόπιν οὕτως· «εἶκον. ἐκτρεπ. ὡς ζηλωτῆς ἐνδικιώτατος, πάντας» κτλ. Καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς τροπάριον εἶχεν ὀρθότερα τὸ παρορμώμενος, ἀντὶ τοῦ σημερινοῦ ποιμαινόμενος, καὶ τὸ ἐγνωρίσθης ἀντὶ τοῦ νῦν ἀνεδείχθης. Τὸ δὲ θεοτοκίον ἄρχεται σήμερον ὡδε· «Μαρία σεμνή, ἀειπάρθενε»· τὸ παλαιὸν ὁμοῦς ὡδε· «Παρθένε σεμνή, ἀπειρόγαμε» κτλ. Μεταβολὰς ἐδέχθη λεκτικὰς καὶ ἡ κατόπιν ᾠδή, ἥς τὸ πρῶτον τροπάριον εἶχε τὸ «τὴν ἀγλὸν τῶν παθῶν», ἔτι δὲ τὸ «κράζων εὐλογεῖτε Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας», ὃ μετεβλήθη πρὸς τὸ «Χριστὸν

1) Τὸ ξέγον θεοτοκίον ἄρχεται ἐκ τοῦ «Φεῖσαί μου, κύριε, φεῖσαι» κτλ.

ἀνυμνεῖτε κραυγάζων εἰς αἰῶνας». Τὸ δὲ κατόπι τροπάριον εἶχεν ἐξ ἀρχῆς ὧδε: «Πεπυρωμένα τοῦ ἐγθροῦ | βέλη ἔσβεσας σοφέ», καὶ τελευταίαν λέξιν τὸ ἀπάτας, ἀντὶ τοῦ νῦν ἀκάνθας: καὶ ἐν τῷ συνεπομένῳ τροπαρίῳ «λύτρωσαι εὐχαῖς» ἔγραψεν ἐξ ἀρχῆς ὁ ποιητής, ὡς φαίνεται, ἀντὶ τοῦ νῦν φύλαττε. Δύο δὲ μικραὶ μεταβολαὶ λεκτικαὶ κατεσκευάσθησαν ἐν τῇ ἐνάτῃ ᾠδῇ: τὸ μὲν γὰρ ἐν τῷ πρώτῳ τροπαρίῳ τανῦν ἀληθεῖς προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀληθῶς, τὸ δ' ἐν τῷ δευτέρῳ νῦν «ὑπάρχον ἀνάπλεων» ὀρθότερον ἔκειτο πρότερον ὧδε: «ὑπάρχοντα ἔμπλεων --- τιμῶμεν σε Ἰάκωβε». Καὶ τοιαῦτα μὲν ἐτολμήθησαν περὶ τὸ ἄσμα: ἀντὶ δὲ τοῦ καθίσματος καὶ τῶν στιχηρῶν προσομοίων, ἅτινα πρὸ τοῦ κανόνος ὁ Θεοφάνης ἐποίησε, κατὰ τὸ ἔθος, ἐτέθησαν ἐν τοῖς μηναίοις ὕστερον ἕτερα. Τὰ δὲ πρωτότυπα καὶ τέως ἀνέκδοτα στιχηρὰ τοῦ Θεοφάνους ἔχουσιν οὕτω:

Κάθισμα: ἦχος δ' πρὸς τὸ Ταχὺ προκατάλαβε:

Χριστῷ ἠκολούθησας | κόσμου ἀφέμενος
καὶ σάρκα ὑπέταξας | δι' ἐγκρατείας σαφῶς,
παμμάκαρ Ἰάκωβε: | ὄθεν ἱερωσύνης
χρῆσμα ἅγιον ἔσχες: | νῦν δὲ πρὸς τὰς αὐλούς
μετετέθης χορείας, | πρεσβεύων ὑπὲρ πάντων
ἡμῶν τῶν εὐφημούντων σε.

Στιχηρὰ: ἦχος δ' πρὸς τὸ Ἐδωκας σημείωσιν τοῖς:

Τὴν διαιωνίζουσας | καὶ μηδαμῶς διαρρέουσας
ἐνθυμούμενος εὐκλειαν | δοξῆς κατεφρόνησας
καὶ ἀπολλυμένης, | καὶ τὸν σταυρὸν ἀναλαβῶν
τῷ σταυρωθέντι κατηκολούθησας
καὶ σάρκα καθυπέταξας | ἀσκητικῶς ἀγωνίσμασι:
διὰ τοῦτο τὴν μνήμην σου | ἐκτελοῦμεν Ἰάκωβε.

Κόσμῳ καὶ τοῖς πάθεσιν | ἐσταυρωμένος, Ἰάκωβε,
τὴν ψυχὴν διετήρησας | ἄσπιλον ἀμόλυντον,
ἀμιγῆ τῶν κάτω, | πάτερ, χαρακτήρων,
καὶ θεωρίαις μυστικαῖς | ἀνεπτερώθης
πρὸς τὰ οὐράνια, | ἐν ᾧ σου τὸ πολίτευμα
προσανατέθεικας, ὅσιε,
ὡς Χριστοῦ δούλος, | ὡς θεράπων πιστότατος.

Ἄκακος ἀκέραιος | καὶ συμπαθῆς καὶ φιλάδελφος,
ταπεινόφρων καὶ μέτριος, | ἀγάπης ἔμπλεως,
ἐλεημοσύνη κατηγλαῖσμένος, ὑπομονῇ καρτερηκῶς,

πίστει ἐλπίδι ὠραϊζόμενος
 ἐδείχθης, πανασίδιμε, | ταῖς προσευχαῖς καλλυνόμενος
 καὶ ταῖς θείαις λαμπρότησιν | ἱερώς ἀστραπτόμενος.

Καὶ πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν ἀρχαιότατον κώδικα τοῦ πατρὸς Ἀντωνίνου δείκνυμι διαφθορᾶς ἕτερον παράδειγμα, τοῦτο. Τῇ 6-ῃ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου πανηγυρίζεται τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Εὐτυχίου ἡ μνήμη, οὗ τὸν ἁσματικὸν κανόνα συνέγραψεν ὁ αὐτὸς ὑμνωδὸς Θεοφάνης· ἔχει δ' ἀκροστιχίδα, κατὰ τὸ μηναιὸν, τοιαύτην· «Τὸν θαυματουργὸν Εὐτύχιον θαυμάσω». Κατὰ τὴν ἐκδοσιν ὁμοῦς αὐτοῦ τοῦ κανόνος ἡ ἀκροστιχὶς ἐμφανίζεται σήμερον ὡδε· «Τὸν [Θ]αυματουργὸν Εὐτ[ύ]χιον θαυμάσω». Λείπουσιν ἄρα δύο τροπάρια· ταῦτα δὲ τὸ μηναιὸν ἔσωσε τοῦ Ἀντωνίνου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τὸ τρίτον τροπάριον τῆς πρώτης ὠδῆς ὑπάρχον οὕτως ἔχει· «Θύσας θυσίαν, παμμάκαρ, | ὡς ἀληθῶς | τῷ θεῷ, αἰνέσεως | ἀποδοῦς τε τὰς εὐχὰς | τῷ ὑψίστῳ λέλυσαι παθῶν, | τὸν ῥυσάμενον ὑμῶν | Χριστόν, Εὐτύχιε»· τὸ δ' ἕτερον τροπάριον, προσῆκον τῇ ἕκτῃ ὠδῇ, οὕτως ἔχει· «Ἵπάρχων ἀνάπλευς | διδαγμάτων εὐσεβῶν, | τούτων τῇ χλόῃ ποίμνιον | τὸ λογικὸν ἐξέθρεψας, θολερῶν | ναμάτων ἀμέτοχον | ἐναντίον δογμάτων δείξας, ὅσιε». Φαίνεται γοῦν, ἥ ὅτι τὸ περὶ Εὐτυχίου ποίημα τοῦ Θεοφάνους περιτῆλθεν εἰς ἡμᾶς ἐξ ἀντιγράφων ἐφθαρμένων, ἥ ὅτι τοῦτο διέφθειραν οἱ τῶν μηναιῶν ἐπιθεωρηταί· ἔξω γὰρ τοῦ ἐκπεσμοῦ τῶν εἰρημένων στροφῶν, ἔχει τὸ ποίημα σήμερον καὶ ξένα τροπάρια δύο, τὰ τελευταῖα, ἅπερ ἡ τῶν ἀρχαίων ἐκ τῶν ἀντιγράφων ἐκπεσόντων ἕτερος ἀνεπλήρωσεν, ἥ κατὰ σύστημ' ἀπειρόκαλον ἐξωβλήθησαν τὰ παλαιά, ἵνα δώσωσι τὸν τόπον αὐτῶν εἰς ἕτερα κανόνος ἐτέρου. Ἐγὼ μὲν οὖν ἀναπληρῶ νῦν τὸ λείμμα, κατὰ τὸν Ἀντωνίνου κώδικα, ἐν ᾧ τὸ ποίημα τοῦ Θεοφάνους ἄρτιον ὑπάρχει, παρατιθέμενος ὡδε τὰ γνήσια καὶ λείποντα τροπάρια τοῦ κανόνος· εἰσὶ δὲ ταῦτα:

Ὡς ὦν | ἀγγέλων νῦν ὁμοδίαυτος, | πατριαρχῶν
 μαρτύρων καὶ ὁσίων ὁμόσκηρος,
 σὺν αὐτοῖς ἐκδυσώπει τὸν Κύριον
 λύσιν ἀμαρτημάτων | πᾶσι δωρήσασθαι
 τοῖς τὴν ἱεράν σου ἐπὶ γῆς
 μνήμην τελοῦσι, σφέ.

Θεοτοκίον

Υἱὸν | ἀχρόνως πατρὸς ἐκλάμψαντα | σὺ ἐν γαστρὶ
 ἀφράστως συλλαβοῦσα ἐκύησας,
 θεομητορ ἄχραντε παρθένε ἀγνή·

πρέσβευε, παναγία, | ὑπὲρ τῶν δούλων σου
τὸν μόνον φιλόανθρωπον Θεὸν
σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν.

Καὶ πάλιν ἔξω τῶν ἐκβολῶν τούτων ἡ ἄσματικὴ ἀκολουθία τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου διεφθάρη καὶ διὰ τινὰ μεταβολήν· τὰ γὰρ ἐν τοῖς παλαιότατοις μηναίοις ὠνοματισμένα ποιήματα, ὃ ἔστιν οἱ κανόνες, ἔχουσι προτεταγμένα τὸ κάθισμα τῆς ἑορτῆς καὶ τὰ στιχηρὰ προσόμοια, ἅπερ, εἰ καὶ παντελῶς ἀνώνυμα πανταχοῦ, φαίνονται συνθέματα τοῦ κανόνος εἶναι τοῦ ποιητοῦ, ὃν ἔχει τὸ παλαιὸν μηναῖον· ὃ μὲν γὰρ ὑμνωδὸς ὁ ἀναλαβῶν ἵνα συνθέσῃ τὸν ἔπαινον ἑορτῆς τινος οὐ συνέγραφε κανόνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὃ τι μετὰ τούτου συνεδέετο, ὃ ἔστι τὸ κάθισμα, μάλιστα δὲ τὰ στιχηρὰ προσόμοια, ἅπερ ἐπέχουσι προοιμίῳ τόπον εἰς τὸν κανόνα· ἐποίει δὲ ταῦτα κατὰ τὰς περιστάσεις· εἰ μὲν ὁ ἀνυμνούμενος ἅγιος ἐωρτάζετο πανηγυρικώτατα, συνέγραφε διττὰ ἢ τριττὰ προσόμοια στιχηρὰ, τὰ μὲν κατὰ τὸνδε τὸν ἦχον τὰ δὲ καθ' ἕτερον· εἰ δὲ ἡ πανήγυρις ἦν ἐκ τῶν συνήθων, ἔγραφε στιχηρὰ καθ' ἓνα καὶ μόνον ἦχον· εἰς τούτου δὲ τοῦ τεχνικοῦ συστήματος τὴν διάκρισιν ὠδήγησάν με τὰ μέχρι τέλους τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀντιγεγραμμένα μηναιᾶ, ἐν οἷς, ὅταν ὑπὸ τὸν πρῶτον κανόνα συναντᾶται κανὼν ἕτερος εἰς ἕτερον ἅγιον ἢ μάρτυρα, προτάσσονται τοῦ προτέρου κανόνος ἕτερα στιχηρὰ, διακρινόμενα μὲν τῶν πρώτων, ἐξυμνοῦντα δὲ τὸν ἕτερον ἅγιον, εἰς ὃν ὁ κανὼν ὁ δεῦτερος ἀναφέρεται· ὅπερ ἔστιν ἀπόδειξις ἐπαρκῆς εἰς τὸ πιστεῦναι, ὅτι τὰ τοιαῦτα δευτέρα στιχηρὰ προσόμοια συνεγράφησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ δευτέρου κανόνος· ὁμῶς δὲ ὁ κανὼν ὁ δεῦτερος ἀναφέρεται πολλάκις εἰς τὸν αὐτὸν ἅγιον, ὃν ὑμνησεν ὁ ποιητὴς τοῦ προτέρου κανόνος· ἀλλὰ καὶ τότε τὰ τῷ κανόνι τούτῳ προσήκοντα στιχηρὰ διακρίνονται παρὰ τοῦ γινῶσιν ἔχοντος τῆς τάξεως τῶν ἀρχαίων μηναίων· ἀνευρίσκονται γὰρ τὰ τοῦ δευτέρου πρὸ τοῦ κανόνος ἀμέσως τοῦ προτέρου· τὰ τοιαῦτα μέντοι στιχηρὰ προσόμοια μετετίθεντο πολλάκις εἰς τοὺς αἰῶνας οἱ μεταγενέστεροι. Τὸ παρ' Ἀντωνίνῳ μηναῖον ἀρχεται τῆς εἰς τὸν ἅγιον Εὐτύχιον ἑορταστικῆς ἀκολουθίας ἀπὸ τοῦ καθίσματος· μετὰ δὲ τοῦτο προστίθησι στιχηρὰ προσόμοια τέσσαρα καὶ κατόπιν ἀμέσως αὐτὸν τὸν κανόνα, οὗ τὸν ποιητὴν ὀνομάζει Θεοφάνην ἐν τῷ κρασπέδῳ διὰ μονογράμματος. Κατὰ τὴν ἐμὴν οὖν ὑπόληψιν καὶ τὸ κάθισμα καὶ τὰ στιχηρὰ συνεγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοφάνους, ἵνα τὴν ἑορτὴν ὁ ποιητὴς ὑμνήσῃ τελείως· καὶ τὸ μὲν κάθισμα κατ' ἦχον τρίτον μελισθὲν, σύμφωνα τῷ «Θείας πίστεως» εἰρμῷ, ὑπάρχει καὶ σήμερον ἐν τῷ τετυπωμένῳ μηναιῳ,

μετά τὴν τρίτην ἀδόμενον ᾠδὴν· ἀλλὰ καὶ τούτῳ τῆς μεταβλησίας ἡ μανία μετέβαλε κῶλον ὄλον, τὸ ἐξῆς· «κλήρον τὸν ἄνω ἐνδίκως ἀπειλήφας»· ὅπερ ἔχει σήμερον οὕτω· «παλινδρομεῖς εἰς αὐτὴν δοξαζόμενος». Τὰ δὲ στιχηρὰ προσόμοια, τρία τὸν ἀριθμὸν ἐν τῷ σημερινῷ μηναίῳ, κατ' ἤχον δὲ πλάγιον ἠρμωσμένα τέταρτον καὶ μεμελισμένα τῷ εἰρμῷ «Κύριε, εἰ καὶ κριτηρίῳ», τὸ παλαιὸν ἠριθμοῦντο τέσσαρα, κατὰ δὲ λέξιν ἦσαν ἑτεροῖα παντάπασι, μεμελισμένα μὲν ὡσαύτως εἰς πλάγιον ἤχον τέταρτον, ἐρρυθμισμένα δὲ σύμφωνα τῷ εἰρμῷ «Οἱ μάρτυρές σου Κύριε». Ἐπεὶ δ' ἐμάθομεν ἤδη, ὅτι περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ κανόνος ὑπάρχουσι δύο ξένα τροπάρια, φανερὸν ἄρα, ὅτι καὶ τὰ σημερινὰ προσόμοια, ὡσπερ καὶ τὰ ῥηθέντα ξένα τροπάρια, προσήκουσιν ἐτέρῳ ποιητῇ, τὸν πατριάρχην ὡσαύτως Εὐτύχιον ὑμνήσαντι κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Θεοφάνους, ἀλλ' οὐ τὸ κύριον ἄσμα, τουτέστιν ὁ κανὼν, ἐξέπεσε, προτιμηθέντος τοῦ Θεοφανείου. Τὰ μηναιῶα τοίνυν τὰ σημερινὰ παριστῶσιν ἄσματικὴν ἀκολουθίαν εἰς τὸν Εὐτύχιον ἐμμίκτως ἐκ δύο διαφόρων ἀποσχηματισθεῖσαν ἀκολουθιῶν, τῆς μὲν παλαιότερας ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους συντεθείσης, τῆς δὲ μεταγενεστέρας ἀγνώστου ποιητοῦ. Ἦδη δὲ τὸν κανόνα τοῦ Θεοφάνους ἀποκαταστήσας εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ κατάστασιν, παρατίθεμαι νῦν, ἀπὸ τοῦ κώδικος Ἀντωνίνου παραλαβὼν, καὶ τὰ στιχηρὰ προσόμοια τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἵνα τῶν μηναιῶν οἱ μελετηταὶ τέλειον οὕτως ἔχωσι τὸν κύκλον τῆς Θεοφανείου ἁσματολογίας εἰς τὸν ἅγιον Εὐτύχιον.

Στιχηρὰ ἤχος πλάγιος δ', πρὸς τὸ «Οἱ μάρτυρές σου, Κύριε»:

Εὐτυχήσας, Εὐτύχιε, | βίον οὐράνιον | ἐν γῆ τελέσας
καὶ δυστυχέστατα | μειώσας πάθη | τῇ συνεργίᾳ Χριστοῦ,
οὐ τῇ ἀγαπήσει κραταιούμενος | θλίψεις ἀνευδότους ἐκαρτέρησας·
διὸ ταῖς σαῖς πρεσβείαις | αἰτησαι τοῦ σωθῆναι τοὺς εὐφημοῦντάς σε.

Ὁ μέγιστος Εὐτύχιος | καλλωπιζόμενος | τῇ ἀπαθείᾳ
πάθη ἰάσατο | δυνάμει θεῖᾳ | καὶ ἀρρωστήματα ψυχῶν·
ποίμνην βακτηρίᾳ θείας γνώσεως | ἔθρεψεν ἐφ' ὕδωρ ἀναπαύσεως·
αὐτοῦ ταῖς ἱκεσίαις | δώρησαι τῷ λαῷ σου τὸ μέγα ἔλεος.

Ὁ πάνσοφος Εὐτύχιος | πρᾶος καὶ ἄκακος | γεγεννημένος
χαίρων ἐσχίγησεν | ἐν γῆ πράεων, | καὶ ἐξορίας προσομιλῶν
ἅπασαν ἐξώρισε δυσσέβειαν· | ὅθεν πατριάρχαις συναγάλλεται·
αὐτοῦ ταῖς ἱκεσίαις, | εὐσπλαγγχε, πᾶσι δίδου τὸ μέγα ἔλεος.

Ὁ ὀσιός σου, Κύριε, | τὸν θεῖον πόθον σου | ἐν τῇ καρδίᾳ
εἰσοικισάμενος | τῶν ἐπικλήρων | πᾶσαν τὴν σχέσιν ἀπρηνήσατο·

ὄθεν καὶ ἀγνώσ σοι ἱερούργησεν, | αἶνον ἀναμέλπων χαριστήριον
αὐτοῦ ταῖς ἰκεσίαις | δώρησαι πᾶσιν ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Τὰ μέχρι τοῦδε λεπτομερῶς ἐξετασθέντα τρία παραδείγματα συνήδων ἄσματικῶν ἀκολουθιῶν σαφῶς ἀποδεικνύασι, νομίζω, ὅτι τῶν σημερινῶν μηναιῶν ἢ κατάστασις ἀποτέλεσμα διαφθορᾶς ὑπάρχει μεγάλης, καὶ ὅτι τούτων οἱ κατὰ καιροὺς ἀντιγραφεῖς ἐκδότηι μεταρρυθμισταὶ τολμηρῶς ἐξ ἀγροικίας ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας ἀκαταλήπτου μοι τὰ τῶν ποιητῶν ἄσματα κατὰ τὸ δοκοῦν ἐφθειρον ἢ μετήλλασσον.

Β΄.

Φέρε δὲ νῦν ἐξετάσωμεν ἕτερον ἐρώτημα, σπουδαιότατον ὡσαύτως διὰ τὴν σημερινὴν τῶν μηναιῶν κατάστασιν. Διατί τὰ μηναιᾶ τὰ μέχρι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀπογεγραμμένα καὶ καθολικῶς μεταχειριζόμενα διαφέρουσι πρὸς τὰ κατόπι γεγραμμένα μεγάλως; τίνες δ' αὐτῶν αἱ διαφορότητες; Μηναιῶν ἀρχαιότερον τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀγνοῶ παντάπασι ἐξ αὐτοψίας, εἰ καὶ πολλὰς ἄχρι τοῦδε χιλιάδας ἑλληνικῶν ἐγνώρισα χειρογράφων. Καὶ ὅμως, εἰ μὴ σφάλλωμαι, νομίζω ὅτι μηναιᾶ παλαιότατα τοῦ μὴ καθολικοῦ κύκλου, γεγραμμένα μετὰ τῆς ὀγδόης καὶ τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος εὗρον ἐγώ, ἀλλ' ὦν τὴν ὕλην ἀνεξέταστον εἶασα διὰ τὴν ἀπορίαν χρόνου καὶ διὰ τὴν σημερινὴν αὐτῶν κατάστασιν καὶ διὰ τὴν ἀτυχῆ μου τῶν ὀφθαλμῶν δοκιμασίαν κατὰ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν αὐτῶν ἀνάγνωσιν. Ὁ λόγος δηλαδὴ περὶ κώδικος ἐνός, ὃν εἶδον ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν τῇ μονῇ Κοσινίτζης, ἀριθμὸν ἐκεῖ φέροντος τὸν 123-ον· ἔστι δὲ σχήματος μεγάλου καὶ φύλλα συναριθμεῖ μεμβράνινα παλιμψηστα 305, ὦν τὸ μὲν νεώτερον κείμενον ἐμπεριέχει πλήρες εὐαγγέλιον λειτουργικόν, τὸ δὲ παλαιόν, τὸ ξεσθὲν, ἵνα τὸ εὐαγγέλιον ἀποτελεσθῆ, γέγραπται γράμμασι κεφαλαϊώδεσι μικροῖς· ὅπερ ἐγὼ μετὰ μακρὰν ἐπίπονον ἐν τισὶ φύλλοις ἀνάγνωσιν ἐξέλαβα μηναιῶν ἄσματικῶν ὕλην διὰ τε τὸν Δεκέμβριον καὶ τὸν Ἰανουάριον μῆνα· προεδήλωσα δὲ τὸ πιθανὸν εὔρεμα τοῦτο διὰ τῆς ἔτι 1886-ω τυπωθείσης ἐκθέσεως παλαιογραφικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ¹. Χρήσιμον οὖν, ὅπως τὸν κώδικα τοῦτον ἕτερος, εὐκαιρίαν ἔχων καὶ πείσμα μεῖζον ἐμοῦ περὶ τὰ παλαιόγραφα, λεπτομερῶς ἐξετάσῃ, πρὸς βεβαίωσιν ἢ μὴ βεβαίωσιν τῆς πρώτης μου ἀντιλήψεως· εἰ γὰρ ἀληθῶς ὁ κώδιξ ἐκεῖνος οὐχ ὑποκρύπτει μηναιᾶ, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐπίστευσα, τὰ παρ' ἐμοῦ λοιπὸν ἐν αὐτῷ διακριθέντα πεισιμόνῳ ζητήσῃ πανη-

1) Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος, τ. ΙΖ', ἀρχαιολογ. παράρτ. σ. 25.

γύρεων ἂν ὡς μᾶλλον ὀνόματα καὶ μέρη συναξαρίου τῶν εὐαγγελίων. εἰ δ' ὅμως ἀποδειχθῆ τούναντίον, ἢ τῶν μηναιῶν ἐπιστήμη μνημεῖον αὐτῆς οὕτως ἀπαριθμήσει δυνάμενον ὑποδείξαι τὴν πρωτίστην αὐτῶν διάταξιν. Βέβαιον δ' ὅτι λείψανα τινὰ μικρότατα μηναιῶν ἐγνώσθησαν ἤδη, παρὰ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ ληφθέντα λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ τῆς ἐν τῷ Σινά μονῆς· οἷά εἰσι τὰ διὰ τοῦ Tischendorf ἐκεῖθεν ἀποκομισθέντα, τὰ τ' ἐν Πετροπόλει καὶ Λονδίῳ¹· ἀλλὰ πάντα ταῦτα μέχρι τοῦδε παντελῶς ἀμελέτητα μένουσιν.

Ὅπως δὲ τῶν μηναιῶν ἡ τάξις εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ἀποδεικνύασι κάλλιστα τὰ σωζόμενα τῶν ἀντιγράφων τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Τῆς γὰρ ἁσματικῆς ἀκολουθίας ἐκάστης ἑορτῆς τὴν ἄρχὴν ἔχουσι τὰ τοιαῦτα παλαιὰ μηναιᾶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ καθίσματος, ὃ καὶ τροπᾶριον ἀπλῶς ἐκαλεῖτο, κατὰ τὰ συναξάρια· μετὰ δὲ τοῦτο καταγράφουσι τὰ στιχηρὰ προσομοια, καὶ μετὰ ταῦτ' ἀμέσως ἐμφανίζουσι τὸν κανόνα πληρέστατον, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγράφη, παρ' οὐδενὸς ἀπολύτως ἐτέρου διακοπτόμενον ἁσματος, ἦτοι κονδακίου ἢ σταυροθεοτοκίου ἢ συναξαρίου· βιβλία γὰρ ἕτερα, οἷον τὸ εὐαγγέλιον, ὁ ἀπόστολος, τὸ προφητολόγιον, τὸ εἰρμολόγιον, ἢ παρακλητικὴ, τὸ κονδακίριον, τὸ τριῶδιον καὶ τὸ συναξάριον, ἀνεπλήρουν τὸν λειτουργικὸν τῆς ἑορτῆς κύκλον· τούτων δὲ τῶν βιβλίων τὸ μὲν συναξάριον, ἕξω τοῦ συντόμου βίου, περιεῖχε τὸν τύπον τῆς τελετῆς καὶ τὸ τροπᾶριον αὐτῆς, ὃ ἐστὶ τὸ κάθισμα, καὶ τὸ ἀπολυτικίον· τὸ δ' εἰρμολόγιον, αἶε μετὰ παρασημάνσεως ἀρχαιοστάτης, ὠρίζε τὸ μέλος τῶν ἐν τῷ μηναιῳ κειμένων ἁσμάτων καὶ τοὺς μελιστάς αὐτῶν, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τοὺς ὑμνωδοὺς ὠνόμαζεν· ἀλλὰ διὰ τὴν κατόπιν ἀδιακρίσιαν μεταξὺ μέλους καὶ ποιήματος εἰσήχθησαν ἐν τοῖς μηναιαῖς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μελουργῶν, παρὰ τῶν εἰρμολογίων καὶ τῶν στιχηραρίων ληφθέντα, καὶ οὕτω συμβαίνει σήμερον ὅπως τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων ὑπολαμβάνωνται ποιητῶν ὀνόματα, εἰ καὶ τὰ πλείω τῶν στιχηρῶν προσομοίων ἢ δοξαστικῶν εἰσι ποιήματα τῶν ποιητῶν, οἷς οἱ ἐν τοῖς μηναιαῖς ἁσματικοὶ προσγράφονται κανόνες· ὑπῆρξαν μὲν καὶ μελωδοὶ ἢ μελισταὶ ἢ μελουργοὶ συντάκται στιχηρῶν εἰρμῶν καὶ κανόνων, ἀλλὰ τῶν τοιούτων τὰ ὀνόματα μετὰ τῶν ἁσματικῶν αὐτῶν ἔργων δηλοῦσι καὶ τὰ μηναιᾶ τὰ παλαιότατα καὶ τὰ στιχηράρια καὶ τὰ εἰρμολόγια· τὸ δὲ κονδακίριον πάλιν ἐμπεριελάμβανε τὸ κονδάκιον, ὅπερ ἤρχετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ κυρίως κονδακίου — ἦν δὲ τοῦτο ποιημάτιον μόνον ἢ διπλοῦν ἐξ ὀλιγίστων στίχων — , τόπον ἐπέχοντος προοιμίου εἰς ἄσμα πολ-

1) Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque Impériale publique. St Pétersbourg 1864, σ. 17. Catalogue of ancient manuscripts in the British Museum, part I, Grece. Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. II, σ. 720.

λῶν στροφῶν, οἶκος ὀνομαζόμενον, καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ῥυθμὸν συντεταγμένων καὶ μεγάλην ἢ μικρὰν ἀκροστιχίδα συναποπληρουσῶν, ἣτις πρὸ τοῦ κονδακίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ κατεγράφετο· τοῦτο δὲ τὸ πολυστροφον ἄσμα, ἐξ ἑνὸς ἀρχόμενον ἄσματιοῦ, τοῦ κυρίως κονδακίου, ὅπερ, ὡς φαίνεται, μετὰ μέλους ἐψάλλετο, καὶ ἐκ τῶν στροφῶν τοῦ οἴκου συνιστάμενον, αἱ πολλὰκις ἠριθμοῦντο μέχρι τριάκοντα καὶ δύο καὶ χύμα συναγεγινώσκοντο μεγαλοφώνως ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐπ' ἄμβωνος, μετὰ τῆς τρίτης καὶ τῆς ἕκτης ᾠδῆς τοῦ κανόνος, ἄχρι που τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ὀλόκληρον ἡ ἐκκλησία μετεχειρίζετο, εἰ καὶ ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ὁ τούτου διασπαραγμὸς τὴν ἀρχὴν, ὡς φαίνεται, λαμβάνει· καὶ γὰρ ἔκτοτε τὸ μὲν προοίμιον τοῦ κονδακίου, τουτέστιν αὐτὸ τὸ κυρίως κονδάκιον ἀποσπασθὲν ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ ποιήματος εἰσεχώρησεν εἰς τὸ μνηαῖον, συμπαρασύραν ἐκ τοῦ οἴκου μίαν καὶ μόνην στροφὴν· τῶν δὲ λοιπῶν αὐτοῦ στροφῶν ἔναι παντελῶς ἀγνώριστοι κατόπι περιλήφθησαν ἐν ταῖς ἀκολουθίαις ὡς ἀπλᾶ στιχηρὰ τροπάρια, καὶ οὕτως ἐπῆλθε βραδέως ἄχρι τῆς τρίτης καὶ δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἡ τοῦ κονδακαρίου παντελής ἐρείπωσις. Λέγουσί τινες, ὅτι τὸ κονδακαρίον ἐξετόπισε τῶν μνηαίων ἡ ἐμφάνισις· ἀλλ' ἡ τοιαύτη γνώμη φανερῶς ἐστὶν ἡμαρτημένη· τούναντίον γὰρ ὑπὸ ποιητῶν κανόνων καὶ τοῦτο κατεπλουτίζετο, μεταγενεστέρων ὡς εἰκὸς τοῦ μελωδοῦ Ῥωμανοῦ, οἷον Κοσμᾶ, Στεφάνου τοῦ Σαβαΐτου, Θεοδώρου τοῦ Σπουδίτου, Ἰωσήφ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ ἐτέρων.

Τὰ παλαιότερα τοῖνον τῶν μνηαίων οὐκ ἐμπεριέχουσι φόρτον, οἷον τὰ μεταγενέστερα παρουσιάζουσιν, ἀλλ' οὐδὲ ποικίλα τῶν ποιημάτων ὀνόματα, εἰ μὴ καθ' ἑορτὰς ἐκτάκτους. Τὸ παρ' Ἀντωνίνῳ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ μνηαῖον, ὅπερ ἐστὶ τὸ παλαιότερον τε καὶ τελώτερον ἐξ ὧν ἐγὼ μνηαίων εἶδον ἄχρι τοῦδε — ἐγράφη γὰρ, ὡς φαίνεται, περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος —, ἐγχελεῖ τὰς ἀσματικὰς ἀκολουθίας τοῦ Μαρτίου καὶ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου. Ἐν τούτῳ μὲν δὴ τῷ μνηαίῳ τῶν μὲν συνήθων ἐορτῶν αἱ ἀκολουθίαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ καθίσματος ἔχουσι, μεθ' ὃ παρατίθενται τὰ στιχηρὰ προσόμοια καὶ μετὰ ταῦτ' αὐτὸς ὁ κανὼν· κατὰ δὲ τινα διπλῆν ἐορτῆν, οὐ κοινήν, οἶα ἡ τῆς κδ' Ἀπριλίου μηνός, περιέχονται τὸ μὲν πρῶτον ἐν αὐτῷ καθίσματα δύο μεμελισμένα καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἦχον, εἰς τὰ προεόρτι' ἀναφερόμενα τῆς Θεοτόκου· εἶτα δὲ στιχηρὰ τρία προσόμοια κατ' ἦχον πρῶτον εἰς τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» ψαλλόμενα, μετὰ δὲ ταῦτ' αὐτὸς ὁ κανὼν ἐστὶν ὅλως ἀδιάκοπος εἰς ἦχον δ', οὐ ποιητῆς ὁ μελωδὸς Γεώργιος, ἐν ᾧ προεορτίως ὁ εὐαγγελισμὸς ἐγκωμιάζεται τῆς Θεοτόκου. Τῆς ἀπάσης οὖν ἀκολουθίας ὁ Γεώργιος ἐστὶ ποιητῆς, διὰ λόγον ἴδιον ἐκ τοῦ τυπικοῦ πηγάζοντα δύο καθίσματα ποιήσας· ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν

ἡμέραν εορτάζεται καὶ Βήρυλλος ὁ Κατάνης, οὐ τὴν ἐν ἄσμασιν ἀνάμνησιν αἱ ἐκκλησῖαι κατελίμπανον, διὰ τὸ μῆκος τῆς πανηγύρεως, καὶ πιθανὸν ὅτι τούτου τὴν ὑμνολογίαν ἔψαλλον ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἢ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς τῆς Κατάνης, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ λειψάνῳ τοῦ σώματος αὐτοῦ φημιζομένην. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ τούτου πανήγυρις οὐκ ἦν κοινή, διὰ τοῦτο τὸ παρ' Ἀντωνίνῳ μνηαῖον μετὰ τὸν εἰρημένον τοῦ Γεωργίου κανόνα διακεκριμένως ἔχει τὴν ἅπασαν ὑμνολογίαν τοῦ Βηρύλλου, ἢ συνίσταται κατὰ τὸ σύνηδες ἐξ ἑνὸς καθίσματος, ἐκ τριῶν προσομοίων στιχηρῶν καὶ ἐξ ἑνὸς ἁσματικοῦ κανόνος, ὃν ἐποίησεν ὁ ποιητῆς Θεοφάνης ὁ Σικελός. Κατὰ τὸ αὐτὸ μνηαῖον ἐξαιρετικὴν ὡσαύτως ἔχει διάταξιν ἡ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου πανήγυρις, ἧς ἡ ἀκολουθία τὴν ἀρχὴν ποιεῖται διὰ τεσσάρων ἀλλεπαλλήλων καθισμάτων εἰς τὸ «Θεὸς κύριος» ψαλλομένων, ὧν κατ' ἦχον μὲν τέταρτον τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον, κατὰ δὲ τρίτον ἦχον τὸ δεύτερον, κατὰ δὲ πλάγιον τέταρτον τὸ πέμπτον· εἶτα δὲ παρατίθενται στιχηρὰ προσόμοια τρία, ψαλλόμενα εἰς τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» κατ' ἦχον δ' καὶ δοξαστικὸν στιχηρὸν εἰς τὸν στίχον ἀδόμενον κατὰ πρῶτον ἦχον, καὶ ἄλλιν ἕτερον ἰδιόμελον· μεθ' ὃ παρουσιάζονται στιχηρὰ προσόμοια τρία κατ' ἦχον πρῶτον ὡσαύτως, ἕτερα τέσσαρα κατ' ἦχον δ' καὶ κανόνες ἁσματικοὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες διαφόρων ποιητῶν· εἰ δὲ πρὸ τούτων ὑπάρχουσι κονδάκια καὶ οἴκοι, ἢ ἕτερα τινὰ ποιημάτων εἶδη, κατ' ἐξαιρέσιν ἐνταῦθα παρεμβληθέντα, τὸ γε νῦν ἀδυνατῶ βεβαιώσῃν· ἐγὼ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως ἀμελέτητα παρήλθον ἐκ τούτου τοῦ σπουδαιστάτου βιβλίου φύλλα πέντε πρὸ τῶν κανόνων ὑπάρχοντα, τῶν ἐξαιρέτως ἀναγνωσθέντων ὑπ' ἐμοῦ.

Παρατίθεμαι δὲ νῦν καὶ μεταγενεστέρου μνηαίου διάταξιν. Ἔστω παράδειγμα μνηαῖον Ὀκτωβρίου μηνός, γεγραμμένον ἢ περὶ τὸ τέλος τῆς δεκάτης ἢ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κατόπιν ἑκατονταετηρίδος, ὃπερ ἔχει τὸ πατριαρχεῖον τῶν Ἱεροσολύμων ἐν τῇ Σαβαίτικῇ συλλογῇ (ἀριθ. 578). Ἐν τούτῳ μὲν οὖν αἱ μὲν ἀνεπίσημοι τῶν εορτῶν ἀκολουθίας ἔχουσιν ἀρχομένας ἀπὸ τοῦ καθίσματος καὶ τῶν στιχηρῶν προσομοίων· μεθ' αὐτῶν, κατὰ τὸ σύνηδες, μόνος ὁ κανὼν ὑπάρχει τέλειος· ἐν τινὶ δὲ τῶν εορτῶν, ἢ περὶ ἐξαιρετικῶς ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει μεγαλοπρεπῶς ἤγετο, τουτέστιν ἐν καιρῷ τῆς ἀναμνήσεως τῶν ἐγκαινίων τοῦ ἐκεῖ ναοῦ Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου, τὸ μνηαῖον ἐμφανίζει μετὰ τὸ καθίσμα τὸ κονδάκιον, τροπᾶριον ἐν δηλαδὴ, τὸν οἶκον ἐκ μιᾶς καὶ μόνης στροφῆς, καὶ μετὰ τοῦτον στιχηρὰ προσόμοια τέσσαρα, ψαλλόμενα εἰς τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» κατ' ἦχον πλάγιον δεύτερον· μετὰ δὲ ταῦτα στιχηρὰ δοξαστικά δύο, τὸν κανόνα, καὶ μετὰ τοῦτον εἰς τοὺς αἰνοὺς ἀδόμενα στιχηρὰ προσόμοια. Καὶ ἄλλιν μνηαῖον ἕτερον, τοῦ μηνός Μαρτίου, γεγραμμένον ἴσως μεσοῦσης τῆς ἐνδεκάτης ἐκα-

τονταετηρίδος (ἀριθ. 241 τῆς αὐτῆς συλλογῆς) ἐμφανίζει μετὰ τὸ κάθισμα τὸ κονδάκιον καὶ τὸν οἶκον, τὰ στιχηρὰ προσόμοια καὶ τὸν κανόνα. Μηναῖον ὁμῶς τῆς δυοκαίδεκάτης (ἀριθ. 184), οἶον τοῦ Μαΐου μηνός, ἄρχεται τῶν ἀκολουθιῶν ἀπὸ τοῦ τύπου τούτου· «Εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα ἰστώμεν στίχους τόσους κατ' ἤχρον δεῖνα» κτλ. Καί μετ' αὐτὸν παρατίθενται τὰ στιχηρὰ τοῦ ὁσίου ἢ τοῦ ἀγίου, τὸ ἀπολυτίκιον, ὁ κανὼν «εἰς τὰ ἀπόδειπνα» ψαλλόμενος, τὸ κάθισμα μετὰ τὴν ἕκτην ᾠδὴν τούτου, καὶ μετὰ τὴν ἐνάτην εὐθύς τὰ στιχηρὰ· εἰς δὲ τὸν ὄρθρον ὁ κανὼν τῆς ἡμέρας μετὰ τῶν εἰρμῶν, καὶ μετὰ τὴν πέμπτην ᾠδὴν αὐτοῦ παρεμβάλλεται τὸ κονδάκιον καὶ ὁ οἶκος, μετὰ δὲ τὴν ἐνάτην τὸ ἐξαποστειλᾶριον. Οὕτως οὖν κατὰ τὴν δυοκαίδεκάτην ἑκατονταετηρίδα τὸ μηναῖον ἐμφανίζεται σφόδρα διάφορον, μᾶλλον ἀνεπτυγμένον· ἔλαβον δὲ τὸν χαρακτήρα τοῦτον ἐκ τῆς ἐορτῆς τῆς ἰε' ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ μνήμη τελεῖται τοῦ τε ὁσίου Παχωμίου καὶ τοῦ ὁσίου Βαρβάρου τοῦ θαυματουργοῦ· καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ ἀπόδειπνον ψαλλόμενος κανὼν ἐγκωμιάζει τὸν ὄσιον Βάρβαρον, ὁ δ' εἰς τὸν ὄρθρον τὸν ἕτερον ὄσιον· ἀλλὰ τῇ 27-ῃ ἡμέρᾳ, ὅτε πανηγυρίζεται μόνη Θεράποντος τοῦ ἱερομάρτυρος ἡ μνήμη, παρεμβάλλεται τὸ κάθισμα μετὰ τὴν τρίτην ᾠδὴν, κονδάκιον δὲ καὶ οἶκος οὐχ ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ στιχηρὰ μετὰ τὴν ἐνάτην ἐμφανίζονται. Καὶ πάλιν τῇ 24-ῃ ἡμέρᾳ, ὅτε πανηγυρίζεται Συμεῶν ὁ Θαυμαστοορείτης, μετὰ τὰ στιχηρὰ προσόμοια παρουσιάζεται τὸ δοξαστικόν, εἶτα τὸ «Καὶ νῦν» τῆς ἡμέρας καὶ τὸ προκείμενον τῆς αὐτῆς· μετὰ δὲ τοῦτο προτρέπονται οἱ ψάλλται τὰ αναγνώσματα διεξελθεῖν· ἀλλὰ ταῦτα διὰ τὸ εὐρίσχεσθαι ἐν τῷ προφητολογίῳ παραλείπει τὸ μηναῖον· προστίθῃσιν ὁμῶς ὕστερον τῆς προτροπῆς ἐκείνης στιχηρὰ ψαλλόμενα εἰς τὸν στίχον τῆς ἡμέρας, καὶ τὸ δοξαστικόν· μετὰ δὲ τοῦτο διατάττει τὸν ψάλλον ἄσαι τὸ «Καὶ νῦν» τῆς ἡμέρας καὶ τὸ ἀπολυτίκιον. Καὶ ταῦτα μὲν τὸ μηναῖον διὰ τὸν ἑσπερινόν· εἰς δὲ τὸν ὄρθρον ἀναγράφει πρῶτον τὸν πολυέλεον, εἶτα τὸ κάθισμα· μετὰ δὲ τοῦτο ταῦτα διατάττει· «Δόξα τὸ τέλος. Καὶ νῦν τῆς ἡμέρας. Οἱ ἀναβαθμοὶ --- Προκείμενον --- Στίχος --- τὸ Πᾶσα πνοή, τὸ εὐαγγέλιον, μετὰ δὲ τὸν πεντηχοστὸν ψαλμὸν στιχηρόν», ὃ καὶ παρατίθεται μετὰ τοῦτο «ὁ κανὼν τῆς ἡμέρας μετὰ τῶν εἰρμῶν εἰς ζ', καὶ τοῦ ὁσίου εἰς ζ'»· μετὰ δὲ τὴν τρίτην ᾠδὴν ὑπάρχει «τὸ κονδάκιον τῆς ἡμέρας», εἶτα τὸ κάθισμα, εἶτα τὸ «Καὶ νῦν. Θεοτοκίον»· καὶ μετὰ τὴν ἕκτην ᾠδὴν κονδάκιον ἕτερον καὶ οἶκος, μετὰ δὲ τὴν ἐνάτην ἐξαποστειλᾶριον, ἕτερον τῆς ἡμέρας, εἰς τοὺς αἴνους «Πᾶσα πνοή», καὶ μετὰ τοῦτο παρατίθενται στίχοι καὶ στιχηρὰ μεθ' ἃ πάλιν τὸ «Καὶ νῦν», δοξολογία μεγάλη καὶ ὁ ἀπόστολος, ἔνθα καὶ παύει τὸ μηναῖον ἅπαντα τὴν ἱεράν τῆς ἐορτῆς ἀκολουθίαν.

Ἔστω δὲ καὶ πκράδειγμα μεταγενέστερον, τῆς τρίτης καὶ δεκάτης

ἐκατονταετηρίδος, ὅτε παρουσιάζονται καθολικὰ μηναιὰ τὸν κύκλον ἅπαντα μιᾶς ἐκάστης τῶν ἑορτῶν ἐμπεριλαμβάνοντα. Τοιούτων ἀπόγραφον ἔχει πληρέστατον ἡ Πετροπολίτις αὐτοκρατορικὴ μεγάλη βιβλιοθήκη (ἀριθ. 227). Τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου λόγου χάριν ἡ μεγάλη πανήγυρις, ἡ τελομένη τῇ 26-ῃ ἡμέρᾳ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου καὶ σεισμοῦ τινος, ἔχει τοιαύτην ἐν ἐκείνῳ τάξιν: παρατίθενται πρῶτον στιχηρὰ διὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον, εἶτα στιχηρὰ ἕτερα διὰ τὸν σεισμόν, κατόπι δοξαστικὸν μετὰ παρασημάνσεως, προφητειῶν ἀναγνώσματα, στιχηρὰ πάλιν, ἰδιόμελα μετὰ παρασημάνσεως ἀδόμενα εἰς τὸ «Καταξίωσον», καὶ ἀπολυτικά δύο· μετὰ δὲ ταῦτα παρατίθενται κανόνες δύο μεμιγμένως, ὁ μὲν διὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον, ὁ δὲ διὰ τὸν σεισμόν, τουτέστι μετὰ τὴν πρώτην ὥδην τοῦ πρώτου κανόνος ἀμέσως ἡ πρώτη παρατίθεται τοῦ δευτέρου κανόνος ὥδῃ, μετὰ δὲ τὴν τρίτην τοῦ πρώτου ἢ τρίτην τοῦ δευτέρου, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἄχρι τέλους· αἱ ἕκται μέντοι ὥδαι διαχωρίζονται τῶν ἐβδόμων ὑπὸ τοῦ κονδακίου, τοῦ τε οἴκου καὶ τῶν συναξαρίων καὶ μνημῶν ἐτέρων ἁγίων αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἐορταζομένων· μετὰ δὲ τὰς ἐνάτας ὥδας ὑπάρχουσι πρῶτον ἐξαποστειλάριον ἐν, εἶτα στιχηρὰ ἰδιόμελα μετὰ παρασημάνσεως εἰς τοὺς αἶνους ἀδόμενα, κατόπι δοξαστικὸν καὶ τελευταῖον τὸ κείμενον τοῦ ἀποστόλου καὶ τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἡμέρας. Τοιαύτην ἐν γένει διάταξιν ἔχουσι τὰ τοιαῦτα μηναιὰ σχεδὸν ἅπανταχοῦ· σημειούσθω δέ, ὅτι ἐν αὐτοῖς οὐδαμῶ φάινεται δευτέρα κανόνος ὥδῃ, ἣν ἔχουσι τὰ παλαιότερα μηναιὰ τὰ γεγραμμέν' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἄχρι τοῦ τῆς δυοκαδεκάτης ἐκατονταετηρίδος, καὶ τὰ μὲν τῆς δεκάτης τὴν ὥδην ἐκείνην πιστότατα τηροῦσι, τὰ δὲ τῆς ἐνδεκάτης ἐνίοτε παραλιμπάνουσι, τὰ δὲ τῆς ἐπομένης ἀπαλείφουσι παντελῶς, ἐὰν ὡς τεταγμένα κατὰ τὸν νεώτερον τύπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐὰν δὲ τύπον ἔχουσι διάφορον ταύτης, ἀποσώζουσιν ἐκείνην ἐτι στερωῶς.

Τὸν ἤδη περιγραφέντα χαρακτήρα τῶν παλαιῶν μηναιῶν ἀτελεῖ νομίζω οὐ γὰρ εἶδον ἐγὼ πολλὰ τοιαῦτα μέχρι τοῦδε· οὐχ ἦττον ὅμως ἐπαρκεῖ τό γε νῦν εἰς μὲν ἰδέας τινὸς περὶ τοῦ πῶς ἐξ ἀρχῆς τὸ μηναιὸν διετάχθη, καὶ περὶ τοῦ πῶς ἀναπτυχθὲν ὕστερον, ἐπὶ τῇ καταργήσει βιβλίων ἐτέρων, ἐσωτερικῶς ἐφθάρη, τῆς μὲν δευτέρας ὥδῆς ἐκ τῶν κανόνων ἀποβληθείσης, τοῦ δὲ κειμένου σοβαρὰς ὑποστάνας ἐν πολλοῖς τόποις ἀλλοιώσεις. Οἷας δὲ τὰ μηναιὰ τὰ κατόπι τῆς τρίτης καὶ δεκάτης ἐκατονταετηρίδος ὑπέστησαν ἀλλοιώσεις, ἧ δι' αὐθαιρεσίαν τῶν ἀντιγραφῶν, ἢ διὰ κακὴν ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ φθορὰς ὑπὸ τοῦ χρόνου συμβάσας ἐν τοῖς παλαιότεροις ἀντιγράφοις, εἰκάξει τις ἐκ τῶν ἐκδόσεων τῶν πρὸ τοῦ Βαρθολομαίου γενομένων. Κατὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τύπωσιν τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐξ ἐπίσημου διαταγῆς, ἵνα τὰ μηναιὰ καθαρισθῶσιν, ἐλήφθησαν μὲν ὑπ' ὄψει παλαιοί

κώδικες, ἀλλὰ πάντες οὗτοι κακῶς ἐξελέγησαν· τούτων γὰρ οἱ μὲν ἀρχαίότεροι παριστώσι μηναιᾶ καθολικὰ τῆς τρίτης καὶ δεκάτης ἢ τὸ πολὺ τῆς προτέρας τελευτώσης ἑκατονταετηρίδος, ὡν ἤδη τὸν χαρακτῆρα περιέγραψα, τουτέστι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν τὰ μηναιᾶ διεφθαρμένα καὶ κατεστραμμένα διεκανονίσθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸ περιέχειν εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἄπασαν ἐκάστης ἐορτῆς ἀσματικὴν ἀκολουθίαν· οἱ δὲ λοιποὶ κώδικες μηναιᾶ περιελάμβανον γεγραμμένα μεταξὺ τοῦ 1531-ου καὶ τοῦ 1571-ου ἔτους, ὃ ἐστὶ μετὰ τὴν πρώτην τῶν τοιούτων ἐκτύπωσιν· ἃ καὶ παρόμοια σχεδόν, ὡς φησὶν ὁ Βαρθολομαῖος, τοῖς ἐκδομένοις· ὠνόμασε δὲ ταῦτα «καὶ ἀκριβέστερα καὶ πληρέστερα»· ὡς δὲ τὰ παλαιότερα ἦσαν, αὐτὸς οὗτος περιέγραψεν ὡδε· «Ταῦτα, φησὶν, εἰς ἓν τεῦχος δεδεμένα ὁμοῦ, ἔχουσι τοιαύτην τάξιν. Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς μνήμης τοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁγίου τάπτουσι πρῶτον τὸ ἀπολυτίκιον τὸ κάθισμα καὶ τὸ κοντάκιον μετὰ τοῦ οἴκου, εἶτα τὰ προσόμοια τοῦ ἐσπερινοῦ, τὸν κανόνα, τὸ συναξάριον ἐν τῇ ε' ᾠδῇ, καὶ ἐπὶ τέλους τὸ ἐξαποστειλᾶριον, σπάνιον καὶ τοῦτο, τὸν ἀπόστολον καὶ τὸ εὐαγγέλιον· τὰ δὲ ἰδιόμελα, κείμενα πάντα μετὰ τὰ προσόμοια τοῦ ἐσπερινοῦ, εἶναι τετονισμένα μὲ φωνὰς τῆς ἀρχαίας μουσικῆς· μετὰ δὲ τὸ κάθισμα, τὰ προσόμοια καὶ ἐξαποστειλᾶριον· θεοτοκίον οὐδὲν· προσόμοια διπλᾶ μὲν δις ἢ τρις ἀπαντῶνται εἰς ὅλον τὸ τετράμηνον (Σεπτεμβρίου μέχρι Δεκεμβρίου)· κανόνας δὲ διπλοῦς ἔχουσι εἰς τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου, εἰς τὰ εἰσόδια αὐτῆς καὶ εἰς τὰ Χριστοῦγεννα· ἀλλὰ καὶ τούτους τὸν ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου» κτλ¹. Τοιαῦτα τοῖνυν ἐκ τῶν χειρογράφων εἶχε βοηθήματα διὰ τὴν νῦν ἐν χρήσει τύπωσιν ὁ Βαρθολομαῖος· εἰ δ' ὁμως ἠύμοιρε καιροῦ πρὸς ἀναζήτησιν ἀρχαιοτέρων ἀπογράφων καὶ τούτοις ἀντιπαρέβαλλε τὰς ἐκδόσεις, τῇ δ' αὐτοῦ πείρᾳ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπειθεῖν, ὅτι τὰ σημερινὰ μηναιᾶ δέονται ῥιζικῆς ἐπανορθώσεως, ὡς ὄντα προσόμοια μουσεῖψ, ἐν ᾧ πέραν ἀρτίων τινῶν ἀγαλμάτων ἀπόκεινται μέλη τοιούτων ἀναριθμητῶν, ἀγνωρίστων ἤδη, κεφαλαὶ δηλαδὴ πόδες ὄμματα χεῖρες, τεμάχῃ τε κοιλῶν καὶ κορμῶν ἀποδῶν ἀκεφάλων ἀπόμοιραι, πρὸς δὲ καὶ τὴν πρὸς ἀνόρθωσιν ἤρπαζε συγκατάθεσιν ἐκείνων, ἡ ἐκκλησία πάντως ἡ ἑλληνικὴ σήμερον ἂν εἶχε τῶν μηναιῶν ἐκδοσὶν ἐπιφανεστάτην. Οὐχ ἤττον ὁμως τῇ περὶ τὰ χειρογραφα δοκιμασίᾳ τοῦ Βαρθολομαίου βάσις τις ἐτέθη κριτικὴ διὰ τὸν μέλλοντα χρόνον, ἀποδείξασα τρανῶς, ὅτι τῆς ἐκκλησίας οἱ προϊστάμενοι σὺν τῷ χρόνῳ βούλονται τῶν μηναιῶν ἔχειν ἐκδοσὶν ἐντελεστέραν, καὶ ὅτι πρὸς τὴν ῥιζικὴν αὐτῶν ἀναθεώρησιν εὐμενικώτατα προσβλέπουσι· συνεπλήρωσε δὲ πῶς τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ κατόπιν ὁ

1) Μηναιῶν τοῦ Σεπτεμβρίου. Βενετία 1890, σ. η'.

Πίτρας, καρδινάλιος και τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ σοφὸς ἐπόπτης, ἐκδοὺς ἔτει μὲν 1867-ω τὸ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ὑμνογραφίας δόκιμον αὐτοῦ δοκίμιον, ἐν ᾧ τὰς φθοράς ὑπέδειξε τῶν μηναιῶν διὰ γενικῶν τινῶν παρατηρήσεων ἀμαρτύρων¹, ἔτει δὲ 1876-ω τὸν πρῶτον τόμον ἱερῶν ἀναλέκτων, ἐν ᾧ περιέλαβεν ἄσματα πολυαριθμῶν ὑμνωδῶν ἐκ τῶν χειρογράφων εἰλημμένα², διδάσκαλος οὕτως ἀναδειχθεὶς μαθήματος περὶ τῆς χριστιανικῆς ὑμνογραφίας, ὃ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ φιλολόγοις ἄγνωστον ἦν· μετὰ δὲ τοῦτον ἕτεροι μέχρι σήμερον ἀσχολοῦνται μεμελημένα περὶ τὰ ποιήματα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, τὰ τε διὰ τοῦ τύπου γνωστὰ καὶ τὰ διὰ τῶν ἀντιγράφων ἀποσωθέντα³. Ἄλλ' ὁ Πίτρας ἔξω τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ καὶ τῶν μελετῶν τῶν ἰδίᾳ φιλολογικῶν περὶ τῶν ἁσμάτων, ἐφιλοπόνησε, κελεύσει τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ τῶν μηναιῶν ἐκδοσιν, ἧς ὁ πρῶτος ἐφάνη τόμος ἔτει 1880-ῳ, καὶ τοῦτο διὰ τοὺς αὐτῆ συννημένους ἐκ τῶν ἀνατολικῶν⁴ ἢ δ' ἐκδοσις αὕτη πρακτικὸν ὅλως ἔχουσα σκοπὸν οὐδὲν ἐκαινοτόμησεν, εἰ μὴ κατὰ τοῦτο, ὅτι παραλείπει τὰ σημερινὰ τυπικὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τὰ συναξάρια· τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα τυπικὰ ξένα εἰσὶ τοῖς ἐν Συρίᾳ, τὰ δὲ συναξάρια πάλιν ἐκεῖ λέγονται ἀραβιστί. Τὰ τοιαῦτα τοίνυν μηναιᾶ περιέχουσιν ἀπλῶς ἄσματα, καθ' ἣν αὐτὰ τάξιν ἔχει καὶ τῆς Βενετίας ἢ ἐκδοσις, ἀλλὰ διωρθωμένα κάλλιον ἐξ ἀντιπαρβολῆς πρὸς ἀντίγραφα· ἔχουσι δὲ καὶ τοῦτο τὸ προτέρημα, ὅτι τὰς μελικὰς τῶν ἁσμάτων στάσεις, πολλαχοῦ λελανθασμένας ἐν τῇ Βαρθολομαίου τυπώσει καὶ τῷ κόμματι δεδηλωμένας — ὃ τὴν ἔνοιαν τῶν ἁσμάτων ἐκ πρώτης ὄψεως ἀποσκοτίζει —, παρουσιάζουσιν ὀρθότερα, σύμφωνα δηλαδὴ τῷ μελισμῷ τῶν εἰρῶν· διακρίνονται δὲ αὐταὶ τῷ σημείῳ τοῦ ἀστερίσκου, ὃν ἔχουσιν ἀντὶ τῆς τελείας στιγμῆς ἕνια παλαιὰ χειρόγραφα καὶ τὰ βιβλία τῆς ῥωσικῆς ἐκκλησίας· κατὰ ταῦτα μόνον διαφέρουσι τὰ ῥωμαϊκὰ μηναιᾶ πρὸς τὰ βενετικά, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ περιλαμβάνουσιν οἷα καὶ ταῦτα σφάλματα.

Γ'.

Διὰ μὲν οὖν τοῦ πρώτου κεφαλαίου κατεδείχθη παραδειγματικῶς, ὅτι τὰ μηναιᾶ τὰ σημερινὰ πλήρη καταστροφῶν εἰσι καὶ μεταβολῶν, καὶ ὅτι πολλὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἁσμάτων ἢ ἀμαθία καὶ τῆς τέχνης ἢ ἐπιλησμοσύνη μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς ἠκρωτηριασμένα· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο κεφάλαιον, ἐν ᾧ

1) Hymnographie de l'église grecque, σ. 62 κε'.

2) Analecta sacra spicilegio Solesmensi parata. Tomus I. Parisiis.

3) Ὁρξ Κ. Krumbacher, Geschichte der byz. Litteratur, σ. 305—344.

4) Μηναιᾶ τοῦ ἔλου ἐνικυτοῦ. Τόμος α', περιέχων τὴν ἀκολουθίαν τῶν Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου μηνῶν. Ἐν Ῥώμῃ 1880.

βοηθεία τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων ὑπετυπώθη πως τὸ πῶς ἦσαν ἐξ ἀρχῆς τὰ μηναιὰ διατεταγμένα, προσυπέδειξε καθ' ἱστορικὴν ἄποψιν ὁ τι συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν αὐτοῖς ἁσμάτων· καὶ προσεῖπον, ὅτι τὴν ἀφορμὴν τὴν πρώτην ἔδωκεν ἡ τῆς δευτέρας ὠδῆς ἀποβολή. Φέρε δὲ νῦν ἐξετάσωμεν κατὰ τοῦτο τὰ σημερινὰ τετυπωμένα μηναιὰ λεπτομερέστερον, ἵνα τοῦ πράγματος ἡ σημασία κατ' ἐπιστήμην ἐμφανισθῇ τοῖς ἐπιθεωροῦσι τὰς ἐκδόσεις. Τὰ τετυπωμένα τοίνυν μηναιὰ παρουσιάζουσι κανόνας, ὁ ἔστιν ἅσματα διαφόρων ὑμνωδῶν ὀνομαστῶν, οἷον Ἀνδρέου Κρήτης ἐπισκόπου, Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ, Κλήμεντος, Ἰωσήφ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ, Γεωργίου Νικομηδείας ἐπισκόπου, καὶ πολλῶν ἐτέρων ἁσματογράφων. Ἰκανοὶ δὲ τῶν κανόνων ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσι μικρὰς ἢ μεγάλας ἀκροστιχίδας, ὧν ὁ σκοπὸς τὰ ποιήματα ταῦτα τοῖς ἔπειτα διασώζεσθαι παντελῶς ἀκίβδηλα καὶ μεταβολῆς ἄνευ· ταύταις γὰρ οἱ τῶν κανόνων εἰδήμονες, τουτέστιν οἱ γινῶσται τῆς ῥυθμικῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, οἷον οἱ τῶν μηναιῶν ἐπιθεωρηταί, καθωδηγοῦντο πρὸς τὸ πείθειν ἑαυτοὺς, ὅτι τῶν κανόνων οἰονδῆτινα διέσωσεν ὁ χρόνος ἄρτιον, ἀμετάβλητον· εἰ δὲ κατὰ τὴν ἀκροστιχίδα κανῶν τις ἐλλιπὴς ἦν, τότε δὴ τοῦτον ἐξεμελέτων, ἵνα μὴ τῆς ὀρθοδοξίας ἐχθροί, ἢ κληρικοὶ μαθησῆως ἐστερημένοι, ἢ καλλιγράφοι πάλιν καὶ τῶν μηναιῶν ἀναγνώσται, ἕνια τροπάρια παρέλειψαν ἢ μετέβαλον ἄρδην. Ἡ ἀκροστιχὶς οὖν ἔστι τοῦ κανόνος ἢ κλείς ἢ σωτήριος, ἢ τὴν εἰς αὐτὸν εἰσβολὴν ἀρπάγων οὐκ ἐπιτρέπουσα, ἢ τὴν εἰσοδὸν στροφῶν ἢ δοξῶν ὀθνεῖων. Εὐτυχῶς δὲ τῶν τοιοῦτων ἁσμάτων ἱκανά, τῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν εὐρισκομένων, ἀποδείκνυνται νῦν ἄρτια εἶναι διὰ τῆς ἀκροστιχίδος, κατὰ δ' ἀκολουθίαν ἐμφανίζεται πόρισμα σαφές τοιοῦτον, ὅτι τῶν ἁσματογράφων ἕνιοι, οἷον Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Θεοφάνης ὁ ὁμολογητής, Ἰωσήφ ὁ Θεσσαλονίκης, ἐποίησαν ἅσματά τινα πανηγυρικὰ δευτέρας ὠδῆς ἄνευ. Τὰ μηναιὰ τὰ τετυπωμένα διασώζουσιν ἐπίσης ἅσματα πολλὰ καὶ χωρὶς ἀκροστιχίδος· ἀλλὰ τούτων ἕνια τροπάρια καταδηλοῦσιν, ὅτι τὸ πρότερον, ὅτε συνετέθησαν, εἶχον ἀκροστιχίδας, καὶ ὅτι διὰ τῶν χρόνων ἤλθον εἰς ἡμᾶς οἱ τοιοῦτοι κανόνες ἠκρωτηριασμένοι καὶ συμπληρωμένοι δι' ἄλλων τινῶν ἁσμάτων, ἢ διὰ τῆς ἐκ νέου συντάξεως τροπαρίων ὑπὸ τοῦ τυχόντος, εἰς ἀναπλήρωσιν ἐκπεσόντων ἢ ἐξωστραμισθέντων ἁσμάτων αὐτοβούλῃ τινὶ γνώμῃ. Οὐχ ἦττον ὁμως ἐμπεριέχουσι τὰ μηναιὰ καὶ κανόνας ἀφθότους ἄνευ ἀκροστιχίδος, ὧν ἡ μελέτη καταδείκνυσιν, ὅτι πραγματικῶς ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἔχουσιν, οὕτως ἐποιήθησαν· ἀλλ' εὐρήματα, γενόμενα διὰ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων, ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς ἤδη μὴ πιστεύειν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν δόξαν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι κανόνες, εἰ καὶ πανηγυρικοὶ, συνεγράφησαν ἐξ ἀρχῆς ἄνευ δευτέρας ὠδῆς· καὶ παράδειγμα κείσθω

λόγου χάριν ὁ χαρμόσυνος ἄσματικός κανὼν Ἀνδρέου Κρήτης ἐπισκόπου, ὃν ψάλλομεν εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἁγίας Ἄννης, μητρὸς τῆς Θεοτόκου, τῇ 9-ῃ Δεκεμβρίου μηνός. Τὸ ἄσμα τοῦτο συνέγραψεν ὁ ποιητὴς ἄνευ ἀκροστιχίδος, τὰ δὲ σημερινὰ μηναιὰ παρουσιάζουσι αὐτὸ ὡς δῆθεν ἄρτιον, δηλαδὴ μετὰ πρώτης, τρίτης, τετάρτης, πέμπτης, ἕκτης, ἑβδόμης, ὀγδόης καὶ ἐνάτης ὥδης· μηναιὸν ὅμως εὐρέθη τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, γεγραμμένον, ὡς φαίνεται, μετὰ τῆς δεκάτης καὶ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐν ᾧ τὸ ἄσμα φέρεται μετὰ τῆς δευτέρας ὥδης αὐτοῦ¹. ἔχει δὲ ὡδε·

Ῥδὴ β', (πρὸς τὸ) «Πρόσεχε οὐρανὸν καὶ λαλήσω»:

Ἦ ἔνθεος | ξυνωρίς τῶν δικαίων | καρπογονεῖ τὴν σεμνὴν
τοῦ Κυρίου μητέρα· | λαοὶ ἀγαλλιᾶσθωσαν.

Ἦ ἄρουρα, | ἐξ ἧς ὁ στάχυς | ἐτέχθη ὁ ἀγεώργητος,
τῆς μητρὸς ἐν κοιλίᾳ | ἀρχὴν νῦν εἰσδέχεται.

Στειώσεως | ἐκφυγοῦσα ἡ Ἄννα | ἄρτι τὸ ὄνειδος
τοῦ Θεοῦ τὸ χωρίον | χωρεῖ τὸ εὐρύχωρον.

I

Θεοτοκίον.

Ὁ ἄχρονος | ὑπὸ χρόνον, παρθένε, | ἐκ σοῦ γενόμενος
τῆς ἀρχαίας κατάρας τὸν κόσμον ἐρρύσατο.

Παράγω δὲ καὶ νῦν ἕτερον παράδειγμα, ληφθὲν ἐξ ἀνεκδότου κανόνος ἀκροστιχίδος ἄνευ τοῦ μελωδοῦ Γεωργίου πρὸς τὸν ὄσιον Ἰσαάκιον, ἠγούμενον τῆς μονῆς τῶν Δαλματῶν· ὅπερ εὑρον ἐν χειρογράφῳ μηναιῷ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, πεφυλαγμένῳ δ' ἐν τῇ Καίρειῳ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου τῆς Ἀλεξανδρείας (ἀριθ. παλ. 436, φ. 109). Τὸ τετυπωμένον οὖν μηναιὸν τοῦ Μαΐου μηνός (λ') κανόνα περιέχει πρὸς τὸν ὄσιον ἐκεῖνον ἀνώνυμον προτιμηθέντα τοῦ Γεωργίου κανόνος διὰ τὸ δευτέρας αὐτὸν ὥδης ἐστερηθῆναι· ὁ γὰρ Γεώργιος ἐποίησε προσθεῖς ἐν τῷ κανόνι αὐτοῦ τοιαύτην, ἣ καὶ μέχρι τῆς δεκάτης, ἴσως δὲ καὶ τῆς κατόπιν ἑκατονταετηρίδος ἐψάλλετο· ἔχει δὲ ὡδε·

Ῥδὴν β'. «Πρόσεχε οὐρανὸν καὶ λαλήσω»:

Ἐθλασας | κεφαλὰς τῶν δρακόντων | τῶν νοουμένων, σοφέ,
βακτηρίᾳ ἐνθέῳ, | Ἰσαάκιε, ἀσκήσεως.

Ἐσβεσας | ἠδονῶν τὸ φλογῶδες | ὄμβροις ἰδρώτων σου
καὶ ψυχῆς τοὺς αὐλακας | ἠρδευσας, πάτερ Ἰσαάκιε.

1) Theodori Toscani et Iosephi Cozza, De immaculata Deiparae conceptione hymnologia Graecorum ex editis et manuscriptis Cryptoferratensibus latina et italica interpretatione patrologica comparatione et adnotationibus illustrata. Romae 1862, σ. 7.

Ἡμβλυνας | τῶν δαιμόνων τὰ τόξα | εὐχαίς, Ἰσαάκιε,
καὶ τὰς βολὰς ἀντέπεμψας | κατ' αὐτῶν Χριστοῦ τῆ χάριτι.

Θεοτοκίον.

Ἐλυσεν | ἐνοχὰς τῆς κατάρας | ὁ θεὸς τόκος σου
καὶ εὐλογία συνῆψε | τοὺς θεοτόκον, ἀγνή, τιμῶντάς σε.

Προστίθημι δὲ καὶ τρίτον ἐγὼ παράδειγμα κανόνος ἄνευ ἀκροστιχίδος εἰς τὸν ὅσιον Γεώργιον, μητροπολίτην Μυτιλήνης, ὃν ἔχει τὸ σημερινόν μηναιῖον Ἀπριλίου μηνός (ζ') μετὰ τὸν κανόνα τοῦ Καλλιπίου. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν κανόνα τὰ νεώτερα τῶν ἀντιγράφων, κατὰ δ' ἀκολουθίαν καὶ τὸ τετυπωμένον μηναιῖον, ὀνομάζει ποίημα Ἰγνατίου· τὸ παλαιότατον ὁμῶς μηναιῖον τοῦ πατρὸς Ἀντωνίνου ποίημα κατονομάζει τοῦ Θεοφάνους· ἔχει δ' ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ καὶ τὴν δευτέραν ᾠδὴν αὐτοῦ, ἣν ἐγὼ παρατίθεμαι νῦν ἐνταῦθα πρὸς ἀναπλήρωσιν ἐντελεῖ τοῦ ποιήματος·

Ῥδὴ β'. «Πρόσεχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω»:

Κατέφλεξας | τῶν παθῶν τὰς ἀκάνθας | ἐν τῇ ἀσκήσει σου
τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης, | παμμακάκαρ, ὀλοκαυτούμενος.

Ἀνέβλυσε | τὸ ζῶν ὕδωρ, τρισμάκαρ, | ἐν τῇ καρδίᾳ σου,
ποταμούς ἰαμάτων | πηγάζον τοῖς σοὶ προστρέχουσι.

Τὸν ἔλεον | τοῖς ἐνδεέσι πλουσίως | δαφιλευσάμενος
τῆς ψυχῆς τὴν λαμπάδα | ἀνύστακτον διετήρησας.

Θεοτοκίον.

Ἄχραντε, | Θεοτόκε παρθένε, | μόνη πανύμνητε,
τὸν υἱόν σου δυσώπει | σωθῆναι τοὺς ἀνυμνοῦντάς σε.

Ἀλλὰ καὶ τῆ 9-ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός ἐκεῖτο κανὼν ἀνώνυμος, ἄνευ ἀκροστιχίδος ὡσαύτως, εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Εὐψύχιον, ἐν τῷ αὐτῷ παλαιοτάτῳ μηναιῷ, ὅστις καὶ καθ' ὕψος καὶ κατὰ σύγκρισιν τοῦ θεοτοκίου πρὸς τὸ τῆς ἄνω δευτέρας ᾠδῆς ἀποδείκνυται ποίημα τοῦ Θεοφάνους εἶναι· ἐπεὶ δὲ δευτέραν εἶχεν ᾠδὴν, προετιμήθη κανὼν ὕστερον ἕτερος Ἰωσήφ τοῦ μελωδοῦ, ὁ νῦν ὑπάρχων ἐν τῷ μηναιῷ, ὃς ἐξ ἀρχῆς ἴσως ἐν μαρτυρείῳ τινὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐψάλλετο, ἢ μετὰ τὸ Θεοφάνους ἄσμα, ἢ καὶ πρὸ τούτου, ὅπερ κατ' ἤχον ὁ ποιητὴς ἐμέλισε βαρύν· τῆς δευτέρας δὲ ᾠδῆς αὐτοῦ τὸ κείμενον οὕτως ἔχει·

Ῥοδὴ β'. «Πρόσεχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω» καὶ ἀνουμνήσω»:

Τὸν κλύδωνα | τῆς εἰδωλομανίας, | μάρτυς Εὐψύχιε,
τῷ σταυρικῷ πηδαλίῳ | διήλθες ἀβρόχοις ποσί.

Ὡς ἄριστος | ἐγγραφεὶς στρατιώτης | εἰς τὰ οὐράνια,
τῶν ἐπιγείων τὴν τέρψιν | ἠγήσω ὡς σκύβαλα.

Καθάρας σου | τῆς καρδίας τὸ ὄμμα | ἀπὸ παντός μολυσμοῦ,
τὸν Χριστὸν καθωπλίσω | ἐν ἄθλοις, Εὐψύχιε.

Τοῖς πένησι | τὸν φθειρόμενον πλοῦτον | νείμας, Εὐψύχιε,
θησαυρὸν ἐν ὑψίτοις | ἐκτήσω τὸν ἄφθαρτον.

Θεοτοκίον.

Ἄχραντε, | Θεοτόκε παρθένε, | μόνη πανύμνητε,
τὸν υἱὸν σου δυσώπει | σῶσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε κατηριθμημένων παραδειγμάτων τῶν μὴ μοναδικῶν, ὡσπερ εἰκός, γνώμην ἀσφαλῆ πορίζεται τις, ὅτι τὰ μηναιὰ περιέχουσι κανόνας ἱκανοὺς ἀκροστιχίδος ἄνευ, ὧν ὡδὴ ἡ δευτέρα πραγματικῶς ἀπεβλήθη, πρὸς καταστροφὴν ἀπειρόκαλον τῶν ἁσμάτων αὐτῶν, ἔτι δ' ὅτι τῆς εἰς ἄρτιον ἀποκαταστάσεως αὐτῶν οἱ φιλόλογοι δύνανται μόνοις ἀρχαιοτάτοις ἀντιγράφοις ἐπιτυγχάνειν. Ἄλλ' ἐν τοῖς τετυπωμένοις ὑπάρχουσι, ἔξω τῶν εἰρημένων, καὶ κανόνες μετ' ἀκροστιχίδων ὑπὸ τῶν ὑμνωδῶν συντεθέντες. Τούτων οὖν αἱ ἀκροστιχίδες ἀσφαλῶς ἡμᾶς ὀδηγοῦσιν εἰς τὸ παραδέξασθαι ὅτι πολλοὶ τῶν τοιούτων κανόνων δεινῶς ἠκρωτηριάσθησαν· τρία γὰρ τέσσαρα καὶ πέντ' ἔσθ' ὅτε στοιχεῖα τῆς ἀκροστιχίδος ἐκ τοῦ κανόνος ἐλλείπουσι, καὶ ταῦτα πάντα μετὰ τὰ πρῶτιστα γράμματα αὐτῆς, τὰ παραδεικνύοντα τροπαρίων ἀρχάς, ἃ τὴν πρῶτην ἀποτελοῦσιν ὡδὴν. Βαρθολομαῖος ὁ Κουτλουμουσιανὸς ἐν τῷ προλόγῳ τῶν μηναιῶν ἔλεξε περὶ τούτου τάδε (§ 11)· «ἀλλὰ καὶ ἐλλείψεις τροπαρίων ἀπαντῶνται πολλαχοῦ, καὶ εἰς ἄλλας μὲν ὡδὰς, ἐξαιρέτως δὲ μεταξύ τῆς πρώτης καὶ τρίτης, ὅπου φαίνεται μέγα τῶν ἀκροστιχίδων χάσμα· αἴτιον δὲ τῆς ἐλλείψεως ταύτης ὑποτίθεται, ὅτι ὑμνωδοὶ τινες εἶχον μὲν τροπαρολογῆσαι καὶ τὴν δευτέραν τῆς στιχολογίας ὡδὴν, ἀφηρέθη ὁμῶς ἔπειτα, ὡς τεταγμένη νὰ ψάλληται ἐν μόνη τῇ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ, δι' οὗς ἀναφέρει λόγους ὁ Νικόδημος εἰς τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη φαίνεται πολλὰ πιθανή, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἐξῆς τέσσαρας κανόνας· ἤγουν τοῦ προφήτου Μωυσέως, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, τῶν ἁγίων ἑπτὰ παιδῶν τῶν ἐν Ἐφέσῳ· καθότι οἱ κανόνες οὗτοι ἔχουσι ἐν τοῖς θεοτοκίοις ἀκροστιχίδα τὰ ὀνόματα τῶν ποιησάντων αὐτοὺς ὑμνωδῶν, Κλήμεντος καὶ Γρηγορίου, τὰ ὅποια,

συγκείμενα ἐκ γραμμάτων ἐννέα, ἀπήτουν πάντως καὶ ἐννέα ὠδὰς, ὁ ἐστὶ καὶ τὴν δευτέραν· ἀφαιρεθείσης δὲ αὐτῆς, ὡς προεῖρηται, συναφηρέθησαν ὁμοῦ καὶ τὰ δεύτερα τῶν ὀνομάτων γράμματα, Α καὶ Ρ, καὶ ἀναγινώσκονται ἤδη Κήμεντος καὶ Γηγορίου. Τὰ αὐτά, καίτοι μὴ εὐσης τῆς αὐτῆς τοῦ ὀνόματος ἀνάγκης, πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις καὶ εἰς δύο ἄλλους κανόνας (ὀκτωβρ. η' καὶ Φεβρ. κέ'), ποίημα μὲν ὄντας Γεωργίου, ἀκροστιχίζοντας δὲ ἐν τοῖς θεοτοκίαις Γεωργίου κατ' ἔλλειψιν τοῦ Ε, συναφαιρεθέντος ἀναμφιβόλως καὶ τούτου μετὰ τῆς β' ὠδῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ὀκτάγραμμα αὐτὸ ὄνομα δὲν ἐξήρκει καὶ διὰ τὸ θεοτοκίον τῆς θ' ὠδῆς, διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὸν ἐν τῷ Φεβρουαρίῳ κανόνα ἀνεπληρώθη τὸ ἐλλείπον διὰ τοῦ Ν, τελευταίου γράμματος τῆς ἀκροστιχίδος, εἰς δὲ τὸν ἐν τῷ Ὀκτωβρίῳ ἐτέθη δις τὸ ἔσχατον τοῦ ὀνόματος Υ, ὡς καὶ ὁ Ἰωσήφ διπλασιάζει πολλαχῶς τὸ Φ δι' ἔλλειψιν τροπαρίου. Περὶ ἐλλείψεως τροπαρίων ἐν γένει ὅρα καὶ τὴν ὑπόσημείωσιν εἰς τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ ῥηθέντος κανόνος, ὅπου ὁμως, διὰ τὸ σύντομον, οὐδὲν περὶ β' ὠδῆς ἀναφέρεται, οὐδὲ τὸ πρᾶγμα σαφηνίζεται ἀκριβῶς».

Ἐπίτηδες ἐξέγραψα τὰ λόγια ταῦτα τοῦ μακαρίτου Βαρθολομαίου πρὸς ἀποδείξιν, ὅτι τὸ ζήτημα, περὶ οὗ κατ' ἐξαιρέσιν ἐν τῷ προλόγῳ πραγματεύεται, δι' ἀπορίαν ἀρχαίων ἀντιγράφων ἀσαφῶς ἠρμήνευσεν· ὅσα γὰρ περὶ δευτέρας ὠδῆς ἔλεξε γνώμην ἀποσχηματίζουσι συγκεχυμένην· διακρίνει τις μὲν ὅτι διῆλθεν αὐτοῦ τῆς διανοίας ἢ ἐννοια τῆς ἀκροστιχίδος διὰ τοὺς πανηγυρικοὺς κανόνας, ἀλλ' ὅτι ταύτης ἐπελανθάνετο συνεχῶς· καὶ τί μὲν ὁ Νικόδημος ἔγραψε περὶ δευτέρας ὠδῆς, εἰς ὃν ὁ Βαρθολομαῖος ἀναφέρεται, παρατεθήσεται περὶ τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου τούτου· τὸ ῥηθὲν ὁμως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βαρθολομαίου, τὸ «ὑποτίθεται ὅτι ὑμνωδοὶ τινες εἶχον τροπαρολογῆσαι καὶ τὴν δευτέραν ὠδὴν τῆς στιχολογίας», σόλοικον ὄλως· τὴν γὰρ δευτέραν ὠδὴν τῆς στιχολογίας ἄπαντες γινώσκουσιν, ὅτι ποιηταὶ πολλοὶ τροπαρολογοῦσι, καὶ πάντως ὁ Βαρθολομαῖος ἐμιμνήσκετο τοῦ εἰρμολογίου, ἐνθα περισώζονται δευτέρας ὠδῆς εἰρμοὶ πολυάριθμοι, σχηματισθέντες ἐκ στίχων τῆς δευτέρας ὠδῆς Μωυσέως καὶ πάλιν ἐκ προτύπων τοῦ ῥυθμικοῦ τούτων. Ἀλλὰ καὶ φαίνεται πιστεύων ὡσαύτως ὅτι πανηγυρικοὶ κανόνες ἀληθῶς ἐξ ἀρχῆς μετὰ δευτέρας ἐποιήθησαν ὠδῆς, ὀδηγηθεὶς ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκροστιχίδος· ἐπεὶ μέντοι τῶν τοιούτων ὀλιγίστους ἐγνώρισεν ἐπ' ἀκριβείᾳ, φαίνεται συλλαμβανόμενος ὁ Βαρθολομαῖος ἐπὶ μὴ κατανοήσῃ τελείᾳ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀκροστιχίδος· παράδειγμα δ' αὐτὸς οὗτος ἔστω· λέγει γὰρ ὅτι διὰ τὸ σύντομον οὐδὲν εἶπε σαφῆς περὶ δευτέρας ὠδῆς ἐν τῷ μηναίῳ τοῦ Φεβρουαρίου (κέ')· ἀλλ' ὁμως ἐκεῖ κανὼν ὑπάρχει, οὗ ἡ ἀκροστιχίς· «Χαίρων γεραίρω Ταράσιον τὸν μέγαν· ἐν δὲ τοῖς θεοτοκίαις Γεωργίου». Ὁ δὲ Βαρθολο-

μαίος ὑπεσημειώσατο ταῦτα· «Εἰς τὴν ἀκροστιχίδα ταύτην ἐλλείπουσιν ἐκ μὲν τῆς πρώτης λέξεως ὀλόκληρος ἡ συλλαβὴ ΡΩΝ, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας τὸ ληκτικὸν Ω. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει πολλαχοῦ, ὅσάκις τὰ τῶν ἀκροστιχίδων γράμματα ὑπερβαίνουνσι παραπολὺ τὸν ὠρισμένον ἀριθμὸν τῶν τροπαρίων, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἐλαττοῦται οὗτος ὁ ἀριθμὸς, κατ' ἀναλογίαν τῆς ποσότητος τῶν τῆς ἀκροστιχίδος γραμμάτων --- Τὰ δὲ θεοτοκία τοῦ κανόνος τούτου κυρίως μὲν ἀκροστιχίζουσι Γωργίου, οὐδεμία ὁμῶς ἀμφιβολία, ὅτι ἐστὶ ποίημα τοῦ αὐτοῦ Γεωργίου (κατὰ παράλειψιν τοῦ Ε), τοῦ καὶ ἄλλους πολλοὺς κανόνας μελουργήσαντος· α', ὅτι τὸ Γοργίας γράφεται διὰ τοῦ Ο καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ Ω, καὶ β' ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ δωδεκαμῆνῳ ἀπαντᾶται, οὐδὲ Λέων ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῷ περὶ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων καὶ ὑμνωδῶν συγγράμματι αὐτοῦ ἀναφέρει ὑμνωδὸν Γοργίαν καλούμενον». Ταύτην οὖν τὴν μακρὰν ὑποσημείωσιν, εὐχρηστον εἰς μαθητὰς ἐκπαιδευτηρίου, ματαίαν ἐγὼ νομίζω· διὰ γὰρ τὸ σύντομον, ὡς ἐπροφασίσθη, ἔδει γράψαι τὸ, ὅτι τὰ δεῖνα στοιχεῖα λείπουσιν ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος ἀπλοῦστατα διὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς δευτέρας ὦδης, περὶ ταύτης, ὡς φαίνεται, γνώμην τινὰ τοῦ Βαρθολομαίου προσχηματίσαντος. Εὐδὴλον οὖν, ὅτι ταύτην ὁ ἐκδότης ἢ πεποιθήσεως ἄνευ ἐμόρφωσεν, ἢ ὅτι τεχνηέντως ἐπίτηδες ἐσκότισεν, ἵνα μὴ κληρικὰς ἀναιρέση προλήψεις.

Ἡ μὲν δὴ συμπαραβολὴ πολλῶν ἀκροστιχίδων πρὸς τὴν σημερινὴν κατάστασιν ἐντύπων ἀσματικῶν τεχνηέντως καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ μηναιᾶ τὰ γεγραμμένα πρὸ τῆς τρίτης καὶ δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀποδείκνυσιν ὠρισμένως, ἀναμφισβητήτως, ὅτι πολυαριθμῶν κανόνων αἱ δευτεραὶ ὦδαι συναπεβλήθησαν, ἀκρωτηριασθέντων αὐτῶν ἀπὸ σκοποῦ. Περιέχουσι δὲ τὰ τετυπωμένα μηναιᾶ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ποιήματα, ὧν ἡ δευτέρα ὦδὴ παντελῶς ἐλλείπει περιφρονηθεῖσα· καὶ ἐν μὲν αὐτῶν ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ συμπλήρωσα· πολλῶν δὲ πλείοτερα τῶν μετ' ὦδης δευτέρας ἀνεῦρον ἐν παλαιοῖς μηναιαῖς, δῆλον οὕτω ποιοῦντα ὅτι διὰ τὸ περιέχειν αὐτὰ τὴν τοιαύτην ὦδὴν οἱ κατόπιν ἐπιθεωρηταὶ κανόνας ἤττονος ἀξίας εἰσήγαγον εἰς τὰ μηναιᾶ, περιφρονήσαντες τοὺς ὑπ' ὀνομαστῶν ἐκτεθέντας ὑμνωδῶν· ἐνθα δὲ δευτέρας ὦδης ἄνευ κανόνας οὐχ εὔρισκον, αὐτοὺς τοὺς μετὰ τοιαύτης κατέστρεφον ἀποβάλλοντες αὐτήν. Πρὸς οὖν ἔμπρακτον ἀπόδειξιν ὅτι πολυαριθμοὶ τῶν εἰς χρῆσιν ἤδη κανόνων ἠκρωτηριάσθησαν, ἀναγράφω νῦν ἐγὼ τοὺς ἐν τοῖς τετυπωμένοις μηναιαῖς ἀνευρεθέντας τοιοῦτους, ὑποδεικνύων ἅμα δι' ἀγκυλῶν ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος ὅσα τροπάρια τὴν καταστραφεῖσαν ὦδὴν ἀπετέλουν.

α') Μηναιῶν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, ἡμέρα 3, μνήμη Ἀνθίμου ἱερομάρτυρος. Ἀκροστιχίς· «Ἄνθο[ς σὲ μ]έλπω ποιμένων καὶ μαρτύρων.

Ἰωσήφ». — 4, προφήτης Μωυσῆς: «Μωσῆ[ς προ]φητῶν πρῶτος αἰνεῖσθω λόγοις. Κλήμεντος». — 5, Ἰωάννης: «Τὸν Π[ροδρ]όμοιο τοκῆα κροτῶ σοφὸν ἀρχιερεῖα. Θεοφάνους». — 18, ὄσιος Εὐμένιος. «Εὐχα[ῖς δι]δου μοι Χριστὸν εὐμενῆ, μάκαρ. Ἰωσήφ». — 22, Κοδραῖτος ἀπόστολος. «Σοὶ Κ[οδραῖ]τε μέγιστε τοὺς ὕμνους πλέκω. Ἰωσήφ». — 25, ὁσία Εὐφροσύνη. «Ἵμνο[ν σοι] μέλπω προφρόνως, Εὐφροσύνη, ὁ Ἰωσήφ». — 30, Γρηγόριος Ἀρμενίας. «Τὸν γ[ρήγο]ρον μέλπω σε, μάρτυς, ποιμένα ὁ Ἰωσήφ».

β') Μηναιὸν τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, ἡμέρα 8, μνήμη τῆς ἀγίας Πελαγίας. Ἀχροστιχίς: «Πόθ[ω] γ[ερ]αίρω τὴν σοφὴν Πελαγίαν. Γεωργίου». — 20, μεγαλομάρτυς Ἀρτέμιος. «Τὴν σ[ὴν νέ]μοις μοι πλουσίαν χάριν, μάκαρ. Ἰωσήφ». — 26, μνήμη σεισμῶ. «Ὡ Χριστέ, τῆς γῆς τὸν κλόνον παῦσον τάχος. Ἰωσήφ». — 29, Στέφανος ὁ Σαβαίτης. «Σοὶ, [Σ]τέφα[ν]ε, στέ[φα]νὸν σ[ο]ι [ὁ]μ[ώνυμ]ο[ν] οἴσμο[εν] ὕμνο[ν]. Θεοφάνους». — 29, ὁσιομάρτυς Ἀναστασία. «Τοὺς [ἀνδρ]ικούς σου, μάρτυς, εὐφημῶ πόνους Ἰωσήφ».

γ') Μηναιὸν τοῦ Νοεμβρίου μηνός, ἡμέρα 9, μνήμη τῆς ὁσίας Ματρώνης. Ἀχροστιχίς: «Τὸ τῆ[ς Ματ]ρώνης προφρόνως ἄδω κλέος. Ἰωσήφ». — 11, Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. «Τὸν κλ[εινὸν] Θεόδωρον ἐν ἄσμασι τοῖσδε γεραίρω. Θεοφάνους». — 21, εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. «Σὺ τῆ[ν χάρι]ν, δέσποινα, τῷ λόγῳ διδου. Γεωργίου». — 23, Γρηγόριος Ἀκραγαντίνων. «Τὸν θ[αυμα]τουργὸν Γρηγόριον θαυμάσω. Θεοφάνους». — 24, Πέτρος Ἀλεξανδρείας. «Ἐγκ[ωμι]άζω τὸν τρισόλβιον Πέτρον. Θεοφάνους».

δ') Μηναιὸν τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ἡμέρα 7, μνήμη τοῦ ἀγίου Ἀμβροσίου. Ἀχροστιχίς: «Θεῖο[υ Ἀμβ]ροσίου μέγα κλέος ἄσμασι μέλπω. Θεοφάνους». — 9, ἀγίας Ἄννης. «Ἡ τῆ[ν χα]ρὰν τέξουσα τίκτεται κόρη. Γεωργίου». — 10, Μηνᾶς, Ἐρμογένης, Εὐγραφοῦ. «Στερ[ροῦς] ἀνυμνῶ μάρτυρας στεφηφόρους Ἰωσήφ». — 11, ὄσιος Δανιὴλ. «Ἵμνο[ις γε]ραίρω Δανιὴλ τὸν στυλῆτην Ἰωσήφ». — 15, ἱερομάρτυς Ἐλευθέριος. «Παθῶ[ν ἐλε]ύθερον με δεῖξον, παμμακάαρ, Ἰωσήφ». — 21, μάρτυς Ἰουλιανή. «Μέλπ[ειν σ]ε, μάρτυς, προσθέτω Θεὸς χάριν. Ἰωσήφ». — 22, μάρτυς Ἀναστασία. «Τοὺς [εὐκλ]εῖς σου, μάρτυς, αἰνέσω πόνους ἐγὼ ὁ Ἰωσήφ». — 24, ὁσία Εὐγενία. «Εὐγεν[ίης μ]έγα κῦδος ἐν ἄσμασιν ἔξοχα μέλπω. Θεοφάνους». — 28, μάρτυρες 20000. «Πληθύ[ς με σ]ώζεις καλλινίκων μαρτύρων Ἰωσήφ».

ε') Μηναιὸν τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, ἡμέρα 8, μνήμη τῆς ὁσίας Δομνίκης. Ἀχροστιχίς: «Τὴν κ[αλλι]παιδα νῦν γεραίρω Δομνίκην ὁ Ἰωσήφ». — 13, τῶν ἀγίων μαρτύρων Ἐρμήλου, Στρατονίκου. «Τῶν σ[ῶν γε]ραίρω

μαρτύρων, σῶτερ, κλέος ὁ Ἰωσήφ». — 15, ὅσιος Ἰωάννης ὁ Καλυβίτης. «Πτωχ[ὸν πα]θῶν με δεῖξον εὐχαῖς σου, μάκαρ. Ἰωσήφ». — 23, ἱερομάρτυς. «Τὴν σ[τὴν ἀν]υμνῶ, παμμάκαρ, χαίρων χάριν Ἰωσήφ».

ς) Μηναιὸν τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, ἡμέρα 5, μνήμη τῆς μάρτυρος Ἀγάθης. Ἀκροστιχίς: «Τὴν θ[εῖαν] Ἀγάθην ἀγαθοῖς μέλπωμεν¹ ἐν ὑμνοῖς. Θεοφάνους». — 7, ὅσιος Παρθένιος ἐπίσκοπος Λαμφάκου. «Τῶν [θα]υμάτων σου τὴν χάριν μέλπω, μάκαρ, Ἰωσήφ». — 12, ἱερομάρτυς Βλάσιος. «Ἕγχο[ις κρ]στῶ σε, μάρτυς, εὐσεβοφρόνως ὁ Ἰωσήφ». — 13, ὅσια Μαρτινιανή. «Μέλπ[ω, μάκ]αρ, σοῦ τοὺς δρόμους θεῖοις λόγοις. Θεοφάνους». — 21, ὅσιος Τιμόθεος. «Σὲ τ[ῶν μ]οναστῶν τὸ κλέος μέλπω, μάκαρ. Θεοφάνους». — 25, Ταράσιος Κ/πόλεως. «Χαί[ρων] γεραίρω Ταράσιον τὸν μέγαν. Γεωργίου».

ζ) Μηναιὸν τοῦ Μαρτίου μηνός, ἡμέρα 30, μνήμη τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος. Ἀκροστιχίς: «Κλίμ[αξ π]έφηνας τῶν ἀρετῶν, παμμάκαρ. Κλήμεντος».

η) Μηναιὸν τοῦ Ἀπριλίου μηνός, ἡμέρα 22, μνήμη τοῦ ὁσίου Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου. Ἀκροστιχίς: «Θεῖ[ον σε δ]ῶρον, παμμάκαρ, μέλπω, πάτερ. Ἰωσήφ». — 30, Ἰάκωβος ὁ Ζεβεδαίου. «Τὸν β[ρον τ]ῆς Ἰάκωβον εὐφρονα παῖδα γεραίρω. Θεοφάνους».

θ) Μηναιὸν τοῦ Μαΐου μηνός, ἡμέρα 19, μνήμη τοῦ ἁγίου Πατρικίου. Ἀκροστιχίς: «Πατρ[ίκιον] τὸν ἄριστον ἐν ἀθλοφόροις ἀείδω. Θεοφάνους» — 20, μάρτυς Θαλλέλαιος. «Τὸν κ[λεινόν] Θαλλέλαιον εὐφημεῖν θέμις. Ἰωσήφ». — 28, μάρτυς Εὐτύχης. «Τοὺς [σοὺς] ἐπαινῶ, μάρτυς, ἐνθέους τρόπους. Ἰωσήφ».

ι) Μηναιὸν τοῦ Ἰουνίου μηνός, ἡμέρα 14, μνήμη τοῦ ἁγίου Μεθοδίου Κ/πόλεως. Ἀκροστιχίς: «Ἀρχι[ερῆα] θ[ε]οῦ [Μεθόδ]ι[ον] ἄσμιμασι μέλπω». Κανὼν ἀνώνυμος, οὐ λείπουν, ἐξω τῆς δευτέρας ὥδης, ἐπτὰ τροπάρια. — 17, μάρτυς Ἰσαυρος. «Ἰσα[υρε, μ]άρτυς, εὐμενῆς φάνηθί μοι. Γρηγορίου».

ια) Μηναιὸν Ἰουλίου μηνός, ἡμέρα 7, μνήμη τῆς ἁγίας μάρτυρος Κυριακῆς. Ἀκροστιχίς: «Χαί[ρων κρ]στῶ σε, μάρτυς, εὐσεβοφρόνως Ἰωσήφ». — 16, ἱερομάρτυς Ἀθηνογένης. «Τῶν σ[τῶν ἀθ]λητῶν, Χριστέ, μέλπω τὸ κλέος Ἰωσήφ». — 19, ὅσιος Δίος. «Δόξη[ς κρ]στῶ σε τὸν φερώνυμον, μάκαρ, Ἰωσήφ». — 26, ὅσια Παρασκευή. «Ἕγχο[ις γ]εραίρω τὴν πανεύφημον κόρην. Θεοφάνους». — 31, ὅσιος Εὐδόκιμος. «Ἕγχο, [μάκα]ρ, σοῦ τοὺς πανευσεβεῖς τρόπους ὁ Ἰωσήφ».

1) Τὸ τετυπωμένον ἐσφαλμένως ἔχει τὸ «μέλπωμεν».

προετιμῶντο εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι ὑπῆρχον, οἱ μετὰ δευτέρας ψῆδης ἠκρωτη-
 ριάζοντο. Ἑλληνικὸν δὲ μνηαῖον τοῦ μηνός Ὀκτωβρίου, γεγραμμένον
 ἀναμεταξὺ τῆς δεκάτης καὶ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐν καὶ
 μόνον ἐγὼ τυχαίως διέτρεξα, τὸ φυλαττόμενον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πα-
 τριαρχείου τῆς Ἀλεξανδρείας (ἀριθ. παλ. 437), καὶ ἐξ αὐτοῦ κατ' ἐκλο-
 γὴν ἀντέγραψα δύο κανόνων ψῆδᾶς δευτέρας, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἀνώνυμος
 ἀκροστιχίδα ἔχει ταύτην· «Κάρπον τε καὶ Πάπυλον ἄσμασι στέφω»· εὔρε
 δὲ τὸν αὐτὸν καὶ Βαρθολομαῖος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰωσήφ, ἄνευ μέντοι
 δευτέρας ψῆδης, ὡς φαίνεται· αὕτη δὲ ἡ ψῆδὴ οὕτως εἶχεν·

Ῥδὴ β'. «Ἴδετε, Ἴδετε, ὅτι Θεὸς ἐγὼ εἰμι ὁ δουλωθέντα»:

Οὐ παρετράπητε | θύειν εἰδώλοις, ἅγιοι, | τῇ προτροπῇ τῶν δυσσεβῶν,
 ἀλλ' εὐχῆ συντονωτάτῃ πρὸς Θεὸν | ἐλεπτύνατε ταῦτα,
 στηλιτεύοντες αὐτῶν | τὴν ματαιότητα.

Νόμον φυλάττοντες | θεαρχικὸν οἱ μάρτυρες, | τὰ περικείμενα κλοιᾷ
 καὶ τὰς ἀλύσεις ὡσπερ κόσμον εὐπρεπῆ | περιφέροντες ὕμνον
 ὁμοφρόνως τοὺς αὐτοὺς | ἐνδυναμοῦντα Χριστόν.

Τὴν πρὸς αὐτὸν ὑμῶν | σποργὴν Θεὸς ἀγάμενος | ἀγγελικαῖς ὡς ἀγαθός
 ἐπιφανείαις ἐγκελεύεται θαρρεῖν | καὶ προσκαίρου θανάτου
 εὐχερῶς καταφρονεῖν | διὰ τὴν ὄντως ζωὴν.

Θεοτοκίον.

Ἔγνωμεν, Κύριε, | ὅτι Θεὸς ὢν ἀναρχος | ἀρχὴν ἠνέσχου προσλαβεῖν
 καὶ ἐκ παρθένου προελθεῖν δίχρα τροπῆς, | ἣν ἐφύλαξας πάλιν
 ἀδιάφθορον ἀγνὴν | καὶ μετὰ γέννησιν.

Ὁ δευτέρος δὲ κανὼν ἐστὶ ποίημα Γερμανοῦ πατριάρχου τοῦ ὁμολογη-
 τοῦ πρὸς τοὺς ἀγίους μάρτυρας καὶ νοταρίους Μαρκιανὸν καὶ Μαρτύριον
 (κε'), καὶ ἐπειδὴ δευτέραν εἶχεν ψῆδὴν, οἱ κατόπιν ἐπιθεωρηταὶ προετίμησαν
 ὡς εἰκὸς ἀντ' αὐτοῦ τὸν ἄνευ τοιαύτης κανόνα τοῦ Ἰωσήφ, παραλαβόντες
 ἐκ τοῦ ποίηματος ἐκείνου ἐν καὶ μόνον προσόμοιον στιχηρὸν τροπᾶριον,
 τὸ νῦν δοξαστικόν. Τὴν δευτέραν ψῆδὴν ὁ Γερμανὸς ἐπλεξεν οὕτως·

Ῥδὴ β'. «Πρόσεχε οὐρανὲ καί»:

Δώσωμεν | μεγαλωσύνην Κυρίῳ | τῷ ἀναδειξαντι
 τῶν σοφῶν ἀθλοφόρων | τὴν μνήμην τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ.

Ὅμόφυχοι | καὶ ὁμόγνωμοι ὄντες | οἱ ἀθλοφόροι Χριστοῦ
 ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας | τὸ αἷμα πιστῶς ἐξέχεαν.

Ἐκλάμψαντες | ὀρθοδοξίας ἀκτίσιν | οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀθληταὶ
 κακοδοξίας ὁμίχλην | ἐδίωξαν τῇ ἀθλήσει αὐτῶν.

Θεοτοκίον.

Ἄχραντε | Θεοτόκε παρθένε, | μόνη πανύμνητε
τὸν υἱὸν σου δυσώπει | σωθῆναι τοὺς ἀνυμνοῦντάς σε.

Πλήν δὲ τούτων ἔχω καὶ κανόνας ἀγνώστους Ἀναστασίου κοιαίστορος, Γεωργίου καὶ Θεοφάνους, ἔχοντας ὡσαύτως ὠδὰς δευτέρας· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοθὶ που λόγος ἔσται. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις μηναιοῖς ἀσμάτων, τῶν μετ' ἀκροστιχίδος, ὧν ἡ δευτέρα ὠδὴ λείπει, κατὰ τὴν προτεταγμένην αὐτῶν ἀρίθμησιν, εὗρον ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε παρ' ἐμοῦ τυχαίως ἀναγνωσθεῖσιν ἀντιγράφοις ἑλληνιστὶ τέσσαρας μόνον, ὧν δύο τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἐδήλωσε· οἱ δὲ λοιποὶ εἰσιν οἷδε. Τῇ 19-ῃ Μαΐου μηνὸς ἄδεται κανὼν τοῦ Θεοφάνους εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Κυπριανὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μαρτυρήσαντας· καθὰ δὲ προεδηλώθη, λείπουσιν ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος αὐτοῦ στοιχεῖα πέντε, δῆλον οὕτω ποιῶντα, ὅτι τροπάρια τοῦ κανόνος ἐξέπεσαν ἰσάριθμα, ἃ τὴν δευτέραν τοῦ ποιήματος ὠδὴν ἀπετέλουν· ταύτην ὁμῶς ἀνεῦρον ἐν τινὶ κώδικι τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης (ἀριθ. 241 τῆς Σαβαΐτικῆς συλλογῆς) καὶ ἐν ἑτέρῳ τῆς πατριαρχικῆς Ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης, τῆς ἐν Καίρῳ (ἀριθ. παλ. 436, φ. 69)· ἀμφοτέρω δὲ τάντι-γραφα συγχρονίζουσιν. Ἡ δευτέρα τοίνυν ὠδὴ τοῦ κανόνος εἶχεν οὕτως·

Ὤδὴ β'. «Πρόσχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω»:

Ἰαμα | ψυχικῶν νοσημάτων | ταῖς σαῖς παράσχου λιταῖς
τοῖς ὑμνοῦσί σου πίστει | τὴν μνήμην, θεῖτε Πατρίκιε.

Κόσμιος | ἱερεὺς ἀνεδείχθης, | πεφοινιγμένην στολὴν
αἵματι μαρτυρίου | φορέσας, ἐνδοξε Μένανδρε.

Ἰδνον | τὴν ζωὴν μου, παμμάκαρ | ἱερομάρτυς Χριστοῦ,
ὡς ἔχων παρρησίαν, | Πολύαινε παμμακάριστε.

Ὀχημα | πρὸς Θεόν σοι τὸ ξίφος, | δι' οὗ ἐτμήθης, σοφέ,
ἀναδέδεικται, μάκαρ | Ἀκάκιε ἀξιάγαστε.

Θεοτοκίον.

Νύμφην σε | τοῦ Θεοῦ, Θεοτόκε, | ἡ παμμακάριστος
τετρακτὺς τῶν μαρτύρων | ἀνδρείως καθωμολόγησεν.

Τῇ 20-ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἄδεται πρὸς τὸν μάρτυρα Θαλλέλαιον ἄσμα, οὗ ἡ ἀκροστιχίς· «Τὸν Θαλλέλαιον εὐφημεῖν θέμις Ἰωσήφ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς δευτέρας ὠδῆς ὑπὸ τῶν ἐπιθεωρητῶν ἠκρωτηριάσθη τῶν μηναιῶν καὶ αὕτη ἡ ἀκροστιχίς, ἣν πλήρη τὰ ῥηθέντα χειρόγραφα

περιέχουσιν οὕτω· «Τὸν κ[λεινὸν] Θαλλέλαιον εὐφημεῖν θέμις· Ἰωσήφ»¹
ἔχουσι δὲ ταῦτα καὶ τὴν ἀποβληθεῖσαν ὕστερον ὥδῃν, ἧς τὸ κείμενον ὦδε·

Ῥδῆ β'. «Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἶμι ὁ Θεὸς ὁ θανατῶν»:

Λάμπων, μακάριε, | ταῖς φωταυγέσιν ἀρεταῖς
ιατρικῆ πείρα καὶ Θεοῦ | χάριτι θεία σωματῶν
ψυχῶν τε πᾶσαν νόσον | μακρὰν ἐποίεις ἀνθρώπων ἐν πίστει,
θαυμαζόμενος εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐρρει μελίρρυτον | νᾶμα ἢ γλῶσσά σου, σοφέ,
τῆς ἀληθοῦς πίστεως Χριστοῦ | καὶ ἀπιστίας πικρίαν
ἐδίωξεν ἐμφρόνως | τῶν ἀκούοντων καὶ γνώμη ἀπλάστω
δεχομένων ἐπιγνώσεως τὸ φῶς.

Ἴνα σε Κύριον | ὁμολογήσῃ τοῦ παντός
ὁ ἀληθῆς μάρτυς σου, Χριστέ, | δικαστικῶν προβλημάτων
παρίσταται καὶ φέρει | τὰς ἐκ σιδήρου πικρὰς διαθέσεις,
δυναμούμενος τῷ κράτει σου σαφῶς.

Νοῦν ἀνεπτέρωσας | πρὸς τὸν ποδούμενον Χριστόν
καὶ τῶν δεινῶν τὰς ἐπιφορὰς | ὡς ἄλλου πάσχοντος, μάρτυς,
ὑπέφερες γενναίως | τὰς ἀντιδόσεις προβλέπων τὰς θείας,
ἃς παρέσχεν σοι, Θαλλέλαιε, Θεός.

Ῥολος τῷ πνεύματι | τῷ παναγίῳ φωτισθεῖς,
εἰδωλικῆς ἔλυσας νυκτός | τὴν ἀγνωσίαν καὶ πᾶσιν
ἀκτῖνας ἰαμάτων, | μάρτυς θεόφρον, ἀπήστραψας· ὄθεν
τὴν φωσφόρον σου τιμῶμεν ἑορτῆν.

Θεοτοκίον.

Νόμον ἐτύπου σε | ἡ θεοφώτιστος σκηνὴ
καὶ κιβωτός, ἄχραντε ἀγνή, | ἡ μαννιδοχός τε στάμνος,
ἡ πάγχρυσος λυχνία· | τὸ θεῖον πῦρ γὰρ ἐβλάστησας φαῖνον
τοῖς ἐν σκότει καθημένοις τῶν δεινῶν.

Μετὰ τὰ περὶ δευτέρας οὕτως ὥδῆς εἰρημένα πολυπραγμονητέον, ὡς εἰ-
κός, καὶ περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἀποβολῆς αὐτῆς ἐκ τῶν μετα-

1) Βαρθολομαῖος ὁ Κουτλουμουσιανὸς οὐ πάσας ἠνώρθωσε τὰς ἀκροστιχίδας· ἐνταῦθα γὰρ ἠδύνατο προσθεῖναι τὸ σφῆζόμενον ἐν τῷ κανόνι K, καὶ στιγμὰς δύο διὰ τὰ λείποντα γράμματα. Ἐν ἄλλῳ δὲ τινι τόπῳ (Μαρτ. κζ') κανόνος ἀκροστιχίς ἀπαιτεῖ μίαν ἔτι συλλαβὴν, ἣν αὐτὸς ὁ κανὼν ἐν τοῖς τροπαρίοις ἔχει, τὴν συλλαβὴν τῆς: «Τὸ [τῆς] Ματρῶνης ἔνθεον μέλπω κλέος». Ἡ αὐτὴ ἀμέλεια παρατηρεῖται καὶ ταῖς ἀκροστιχίσι τῶν ἐν τῇ Παρακλιτικῇ κανόνων.

γενεστέρων μηναιών. Ἐπισκοποῦντες οὖν ἅπαντα τὰ σήμερον ἐν χρήσει παρ' Ἑλλησι μηναιᾶ παρατηροῦμεν, ὅτι τῶν ἐν αὐτοῖς κανόνων οἱ πλείους ποιήματά εἰσιν Ἰωσήφ καὶ Θεοφάνους τῶν ὑμνογράφων· δευτέραν δὲ τάξιν ἐπέχει κατὰ τὸ ποσὸν αὐτῶν ὁ ποιητὴς Ἰωάννης μοναχὸς (ὁ Δαμασκηνός), τρίτην δὲ Γεώργιος ὁ Νικομηδείας ἀρχιεπίσκοπος, τετάρτην δὲ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης καὶ Κοσμάς ὁ Μαΐουμᾶ, πέμπτην δὲ Ἰγνάτιος καὶ Γερμανὸς οἱ πατριάρχαι καὶ Κλήμης ὁ Σπουδίτης· ἄλλων δὲ τινῶν ὀνόματα σιγῇ παρέρχομαι· μόλις γὰρ αὐτῶν κανῶν εἰς ἐν τοῖς μηναιαῖς ὑπάρχει τοῖς σημερινοῖς· ὅθεν εὐεξηγητοῦ ἀποκαθίσταται τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ τυπικῷ (κεφ. ζ')¹: «Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, φησίν, ὅτι εἴπερ ἔχει τὸ μηναιῶν ἐν μνήμῃ ἁγίου τινὸς κανόνας διαφόρων ποιητῶν, εἰ μὲν ἐστὶ κανῶν ὁ τοῦ κυροῦ Κοσμά, προκριτέος· εἰ δὲ τοῦ κυροῦ Ἰωάννου καὶ ἐτέρων, ὁ τοῦ Ἰωάννου προκρίνεται· εἰ δὲ τοῦ κυροῦ Θεοφάνους καὶ ἐτέρων, ὁ τοῦ κυροῦ Θεοφάνους προκρίνεται· προτιμητέος γὰρ ἐστὶ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ τοῦ κυροῦ Ἰωσήφ, οὗτος τῶν λοιπῶν προτετίμηται ποιητῶν». Πότε δὲ τὸ σημεῖωμα τοῦτο συνετάχθη, παντελῶς ἄγνωστον ἐμοί· ἀλλ' οὐχ ἦτον φαίνεται μοι γεγραμμένον ἐπὶ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐπειδὴ τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀντιγεγραμμένα μηναιᾶ συνεμπεριέχουσιν ἔσθ' ὅτε διαφέροντας κανόνας εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἅγιον, τὸν μὲν ὑστερον τοῦ δέ, παντελῶς ἀνάμικτον ἢ δι' ἁσμάτων ἑτεροειδῶν ἀνακοπτόμενον· καὶ τοῦτο σημεῖον ἴσως, ὅτι τὰ τοιαῦτα καθολικὰ ἢ μερικὰ καὶ τοπικὰ μηναιᾶ κιβωτὸς ἦσαν οἰονεὶ πάσης τῆς ἐγνωσμένης ἀγιολογικῆς ὑμνολογίας, ἐν' οὕτω χρησιμεύουσι καὶ διὰ πανηγύρειν τελετὰς καὶ διὰ σπουδὰς ὑμνολογικὰς· τὰ μὲντοι μεταγενέστερα μηναιᾶ, πάντα μὲν οὐχί, μόνα δὲ τὰ διατεταγμένα κατὰ καιροῦς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύπον ἔχουσιν ἀπλῶς ἱερουργικόν, καὶ διὰ τοῦτο, καθὰ φαίνεται, συμπαραουσιάζονται τεταγμένα κατὰ τὸ μεταξὺ μετερρυθμισμένον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τυπικόν ἐπ' εὐχερεῖ τῶν ψαλτῶν χρήσει, ἵνα μὴ τῆς ἀκολουθίας τελομένης ἀνατρέχουσιν εἰς τε τὸ τυπικόν καὶ τὰ λοιπὰ βιβλία, οἷον τὸ κονδακάριον, τὸ εἰρμολόγιον, τὸ στιχηράριον, τὸ προφητολόγιον, τὸν ἀπόστολον καὶ τὸ εὐαγγέλιον· ἀλλ' ἡ τοιαύτη διάταξις ὀριστικῶς οὐ μόνον ἀπέρριψε τὴν δευτέραν ὠδὴν, ἀκρωτηριάσασα πάμπολλα ποιήματα, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς ἐφήρμοσε τοῦ τυπικοῦ σημειώματος τὴν προτροπὴν εἰς τὴν αἴρεσιν ἁσμάτων τῶνδε ἢ τῶνδε τῶν ποιητῶν, γενομένη φανερῶς οὕτως αἰτία τῆς καταδίκης καὶ τῆς ἀπωλείας ἁσμάτων γνωστῶν ἢ ἀγνωστῶν ἁσματογράφων.

1) Leonis Allatii de libris et rebus ecclesiasticis Graecorum. Parisiis 1646, σ. 80—81.

Πάντως ὅμως ἡ τῆς δευτέρας ᾠδῆς ἀποβολὴ φαίνεται βαθμιαίως ἀρξαμένη, καθὼς ἐκ τῶν παρὰ Jagić ἐκδεδομένων σλαβικῶν εἰκάζω μὴ ναίων· νομίζω δὲ μάλιστα, ὅτι τῆς ἀποβολῆς ἡ ἀρχὴ δύναται καθορισθῆναι περὶ τὸ μέσον ἢ ἀκμαζούσης τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε περιώ-
 νυμος ἀρχιερεὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν βίον ἤγεν, Ἰωάννης ὁ Εὐχαίτων, ὅστις ἐν τοῖς τότε πράγμασι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καὶ τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς μεγάλην ἤσκησεν ἐπίδρασιν¹. ὅσοι γὰρ τῶν ἐκεῖ τότε περὶ αὐτὸν κανόνας ἄσματικούς συνέθεντο, παρουσιάζονται τούτους δημοσιεύοντες ἄνευ ᾠδῆς δευτέρας, οἷον Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ γονιμώτατος Ἰωάννης ὁ Εὐχαίτων, οὗ τῶν κανόνων οὐδεὶς ἐμπεριέχει τοιαύτην, οὔτε ὁ πρὸς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας ἀνατεθείς, οὔτε οἱ λοιποὶ πολυαριθμώτατοι πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους ἀνέκδοτοι κανόνες αὐτοῦ· ὑπάρχουσι δὲ καὶ τρία τοῦ Εὐχαίτων ἐπιγράμματα προσοχῆς ἄξια.

Εἰς τὰ δωρηθέντα μηναιῖα εἰς Εὐχαίτα.

Ἰγμων ἐπελθὼν ἡμέρησίων βιβλους,
 πᾶσάν τε τούτων τὴν γραφὴν ἐπιξέσας,
 καὶ χεῖρα καὶ νοῦν ὡς ἐνῆν καταρτίσας,
 δῶρον φίλον δίδωμι καὶ μάλα πρόπον
 τῷ προστατοῦντι τῷ τόπῳ στεφηφόρῳ,
 ὅς ἐνδον οἰκεῖ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας·
 δι' οὗ τύχοιμι τῆς ἀκηράτου βιβλου
 τῇ χειρὶ τοῦ πλάσαντος ἐγγεγραμμένος.

Εἰς τὰ αὐτά.

Οὐ πολλὰ μὲν, κράτιστα πάντα δ' ἐνθάδε·
 οὐκ ἂν γὰρ εὖροις ἀλλαγῶ τὰ βελτίω·
 ἐβουλόμην δὲ ταῦτα μὲν τύπους μένειν,
 ἀντιγράφων εἶναι δὲ τὴν ὑπουργίαν.

Εἰς τὰ διορθωθέντα βιβλία.

Καλὴν δεδωκὼς ταῖς βιβλοῖς ὑπουργίαν,
 αὐτὸς πονηρὰν ἀντιλαμβάνω χάριν·
 τῶν μὲν γὰρ ἤδη τὰς νόσους ἰασάμην,
 ἐγὼ δὲ συντέτηκα καὶ κακῶς ἔχω,
 κόπων τὸ σῶμα συντριβεῖς ἀμετρία·

1) Ἰωάννης ὁ Εὐχαίτων ἐκηρύχθη μετὰ θάνατον ἀμέσως ἅγιος πατὴρ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἄσματικὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ, ψαλλομένην ἐν Κ' πόλει τὸ παλαιὸν τῇ 5-ῃ ὁκτωβρίου, συνέθετο Θεόδωρος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, κουβικουλάριος (ἢ κοιτωνίτης) καὶ βασιλικὸς νοτάριος. Pitra, Hymnographie de l'église grecque, σ. 83. Τοῦ αὐτοῦ, Codices manuscriptorum Palatini, σ. 68.

ἀλλ' οἱ τρυφῶντες ἐν πόνοις ἀλλοτριῖς
καὶ ταῖς ἐμαῖς πλέοντες εὐδία ζάλαις,
πρὸς Κύριον μέμνησθε τοῦ κεκηκότος¹.

Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα, ἃ πρὸς τὰ μηναιᾶ τα παρ' αὐτοῦ δωρηθέντα τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Εὐχαιτῶν ἀναφέρονται, παρουσιάζουσι τὸν Ἰωάννην ἐπιδιορθωτὴν αὐτῶν· οἶαι δὲ ἦσαν αἱ διορθώσεις, οὐ λέγουσι τὰ ἐπιγράμματα. Ἀφορμὴν ὅμως ἐκ τῶν ἀντιγράφων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ λαμβάνων εἰκάζω, ὅτι πιστῶς ὁ Ἰωάννης ἀκολουθήσας τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατάξιν ἐφήρμισεν ἐν αὐτοῖς, ὅσον ἡδύνατο, τὴν περὶ τοὺς κανόνας ἀρχαμένην τότε συνήθειαν, ὅ ἐστι τὴν βαθμιαίαν ἀποβολὴν τῆς δευτέρας ᾠδῆς καὶ τὴν διορθωσιν λέξεων, ἔνθα τάντιγραφόμενα τῶν ἀντιγράφων ἦσαν ἡμαρτημένα.

Τελευταῖον δὲ τίνες οἱ λόγοι τῆς ἐκβολῆς τῶν δευτέρων ᾠδῶν; τὸ γ' ἐπ' ἐμοὶ τὸ ζήτημα τοῦτο δυσερμήνευτόν ἐστι διὰ τὴν ἀπορίαν ἐγγράφων μαρτυριῶν. Σφίζεται μὲν ἐντυπος μία καὶ μόνη γνωστὴ μοι μαρτυρία, αὐτὴ ἡ τοῦ Νικοδήμου, πρὸς ἣν ὁ Βαρθολομαῖος ἀνεφέρθη προσθεὶς τὸ ὅτι ἀφήρηται ἡ δευτέρα ᾠδή, «ὡς τεταγμένη νὰ φάλληται ἐν μόνη τῇ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ» τοῦ Τριφιδίου, γινώσκωμεν ὅμως, ὅτι ἔξω τῶν ἐν τῷ Τριφιδίῳ δευτέρων ᾠδῶν, αἱ δεύτεραι τῶν ἐν τῷ παλαιῷ μηναιῷ μέχρι τῆς δυοκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐφάλλοντο, καὶ ὅτι ἔκτοτε μέχρι τοῦ νῦν οὐ φάλλονται. Οἰκείαν μὲν ὁ Νικόδημος οὐ διατυποῖ γνώμην, παραφράζει δ' ἀπλυστάτα χωρίον, ὃ καὶ ἐρμηνεύει, Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον· «Προτείνει δέ, φησὶν, ἀπορίαν ὁ σοφὸς Θεόδωρος, ὁ καλούμενος πτωχὸς Πρόδρομος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς τρίτης ᾠδῆς τοῦ κανόνος τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, καὶ λέγει· διὰ τί ὁ Κοσμάς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ μελωδοί, οἱ τῶν πανηγυρικῶν κανόνων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν καὶ ἀγίων ἑορτῶν ποιηταί, δὲν μεταχειρίζονται εἰς τοὺς κανόνας τῶν τὴν δευτέραν ᾠδὴν ταύτην, ἀλλὰ ὑπερβαίνοντες αὐτὴν τροπαρολογοῦσι τὴν τρίτην ᾠδὴν; Λύων οὖν τὴν ἀπορίαν (ὁ Θεόδωρος) λέγει, ὅτι διὰ τοῦτο οἱ ἀνωτέρω θεσπέσιοι μελωδοὶ δὲν συμπαραλαμβάνουσι τὴν δευτέραν ταύτην ᾠδὴν, ἐπειδὴ καὶ εἶναι ἀνάρμοστος ἢ ὑπόθεσις τῆς ᾠδῆς ταύτης εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἁσματικῶν κανόνων αὐτῶν· οἱ μὲν γὰρ κανόνες αὐτῶν ἔχουσιν ὕφος καὶ ἰδέαν χαροποιάν, ἑορταστικὴν καὶ πανηγυρικὴν, καθότι μουσουργοῦν-

1) Leonis Allatii, De libris et rebus ecclesiasticis Graecorum, σ. 79. Iohannis Euchaitorum metropolitae quae in codice Vaticano graeco 676 supersunt ἐκδ. P. de Lagarde. Gottingae 1882, σ. 50—51.

ται και φάλλονται εἰς ὑποθέσεις χαρμωσύνους και κοσμοσωτηρίους· κἄν γὰρ και αὐτὰ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ Κυρίου ἀναφέρουσιν εἰς τοὺς κανόνας των και τὰ ἐμπτύσματα και τὰ ραπίσματα και τὸν σταυρὸν και τὸν θάνατον και τὴν ταφήν, ἀλλ' ὅμως και ταῦτα ἔχουσι μαζί με τὸ φοβερόν σμιγμένον και τὸ χαροποιόν, διατι ἀναγεννώσι και ἀναπλάττουσιν ὅλην τὴν κτίσιν. Ἡ δὲ δευτέρα ὥδῃ εἶναι ἐκ τούναντίον ὅλη σκυθρωπή, ὅλη φοβερικὴ, χωρὶς νὰ ἔχη σμιγμένον κανένα χαροποιόν· ἀναφέρει γὰρ πῶς ἢ σαΐταις τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ θέλουν μεθύσουν ἀπὸ αἶμα, πῶς ἢ μαχαίρα του θέλει φάγη κρέατα, πῶς θέλει ἐξαποστειλῆ ὀδόντια θηρίων διὰ νὰ ἀφανίσουν τοὺς παραβάτας τῶν ἐντολῶν του, και πῶς φωτῖα ἀναμμένη εὐγαίνει ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του· και ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἀναφέρει φοβερὰ και τρομερὰ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οἱ μὲν πανηγυρικοὶ και χορευτικοὶ μελωδοί, ἄλλης ιδέας και ὑποθέσεως ὄντες, παραιτοῦσι τὴν δευτέραν ταύτην ὥδῃν· οἱ δὲ ἄσματογράφοι, οἱ τὰ τριῶδια συγγράψαντες (ὅποιοι εἶναι ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης και ὁ κυρὸς Ἰωσήφ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ και Θεσσαλονίκης χρηματίσας ἐπίσκοπος, πρὸς ὃν ὁ αὐτάδελφός του Θεόδωρος ἀφιέρνει τὰ ἐν τῇ Ὀκτωῆχῃ παρ' αὐτοῦ ποιηθέντα ἀντίφωνα και ἀναβαθμούς), οὗτοι, λέγω, μεταχειρίζονται και τὴν δευτέραν ταύτην ὥδῃν εἰς τὰ τριῶδιά των, κατὰ τὸν ἀρμόδιον καιρὸν, ἤγουν κατὰ τὰς νησιτίμους ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ὅταν ὁ στεναγμὸς και ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας και τὸ δάκρυον σπουδάζεται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς· φοβερίζοντες γὰρ και αὐτοὶ διὰ τῆς ὥδῆς ταύτης τὰς ψυχὰς τῶν ἀμαρτωλῶν, φέρουσιν αὐτὰς μετὰ τὰ φοβερικὰ ἐκείνης λόγια εἰς ἐπιστροφήν και μετάνοιαν»¹. Και οὕτω μὲν ὁ Νικοδήμος ἡμῆνευσε τὴν περὶ δευτέρας ὥδῆς ἀπόφασιν τοῦ Προδρόμου· σαφέστερον δὲ περὶ τοῦ πράγματος ὠμίλησεν ἐν ἄλλῳ τινὶ τόπῳ, εἰπών· «Ἡ αἰτία δὲ διὰ τὴν ὁποίαν δὲν τροπαρολογοῦσι τὴν δευτέραν ταύτην ὥδῃν οἱ ἱεροὶ μελωδοί, ὁ Κοσμᾶς, λέγω, και ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, εἰς τοὺς ἄσματικούς των κανόνας, εἶναι αὐτὴ κατὰ τὸν σοφὸν Θεόδωρον· διότι ἢ μὲν ὑπόθεσις τῶν ἄσματικῶν αὐτῶν κανόνων εἶναι χαροποιὰ και ἑορταστικὴ, καθότι φάλλονται εἰς ὑποθέσεις και ἑορτὰς χαρμωσύνους· ἂν γὰρ και αὐτὰ τὰ πάθη ἀναφέρωσι και τὸν σταυρὸν και τὴν ταφήν, ἀλλ' ὅμως και ταῦτα ἔχουσι μαζί με τὸ φοβερόν και τὸ χαροποιόν· διότι ἀναπλάττουσιν ὅλην τὴν κτίσιν· ἢ δὲ ὑπόθεσις τῆς δευτέρας ταύτης ὥδῆς εἶναι ἐκ τοῦ ἐναντίου ὅλη σκυθρωπή, ὅλη φοβερικὴ, χωρὶς νὰ ἔχη σμιγμένον κανένα χαροποιόν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οἱ μὲν πανηγυρικοὶ και χορευτικοὶ μελωδοὶ ἄλλην ιδέαν και ὑπόθεσιν ἔχοντες, χαροποιάν,

1) Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου κῆπος χαρίτων, ἦτοι ἐρμηνεία γλαφυρὰ εἰς τὰς 9' ὥδὰς τῆς στιχολογίας, ἐκ διαφόρων συνερανισθείσα. Ἐνέτιησιν 1819, σ. 20.

παραιτουσιν ὡς πενθικὴν τὴν δευτέραν ταύτην ᾠδὴν· οἱ δὲ ἄλλοι ἄσματογράφοι, οἱ τὰ τριῶδια συγγράψαντες, οὗτοι μεταχειρίζονται καὶ τὴν δευτέραν ᾠδὴν εἰς τὰ τριῶδιά των, κατὰ τὸν ἀρμόδιον καιρὸν: ἦτοι κατὰ τὰς νησιτίμους ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ὅταν ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας καὶ τὸ δάκρυον σπουδάζεται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς· φοβερίζοντες γὰρ καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς ᾠδῆς ταύτης τὰς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν, φέρουσιν αὐτὰς εἰς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν· ὅθεν τὴν ᾠδὴν ταύτην προμαρτυρίαν καὶ διαμαρτυρίαν καὶ ἔλεγχον κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὀνομάζει ὁ Ζωναρᾶς, καὶ οὐχὶ ἄσμα εἰς Θεόν, ἵνα ἐὰν οἱ Ἰσραηλιταὶ παραβῶσι ταύτην, μὴ ἔχωσι νὰ ἀποκρίνωνται, ὅτι τινὰς δὲν μᾶς εἶπε πρότερον καὶ νὰ διορθωθῶμεν· διὰ τοῦτο καὶ προεἶπεν εἰς τὸν Μωυσῆν ὁ Θεός: ἵνα γένηται μοι ἡ ᾠδὴ κατὰ πρόσωπον μαρτυροῦσα (ἦτοι ἐλέγχουσα) ἐν οἰκίαις Ἰσραὴλ»¹. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἐρμηνείαν, ὡς ὁ Νικοδόμημος ἐγραφεν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλοιωθεῖσαν ἐνιαχοῦ λεκτικῶς, εὐρίσκομεν καὶ ἐν ἐπισήμῳ τινὶ βιβλίῳ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, ἐνθα τὸ συγγραφέως ὄνομα παρεσιωπήθη· διὸ καὶ πείθεται τις, ὅτι πάντες οὕτω πιστεύουσιν, ὡς ὁ Νικοδόμημος ἠρμήνευσε τὰ περὶ τὴν δευτέραν ᾠδὴν². Ὅπόθεν εὐδῆλον, ὅτι ἀπὸ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου μέχρις ἡμῶν ἐμορφώθη παράδοσις περὶ τοῦ δευτέραν ᾠδὴν διὰ τοὺς πανηγυρικοὺς, ὡς λέγεται, κανόνας οὐδέποτε γεγράφθαι παρὰ τῶν ὑμνωδῶν. Ἄλλ' ὅτι τὴν τοιαύτην παράδοσιν ἐσφαλμένην ἐν τῷ προλόγῳ τῶν μηναιῶν ὑπέδειξεν ὁ Βαρθολομαῖος εἶναι ὀρμηθεὶς ἐκ τινῶν ἀκροστιχίδων, εἶδομεν³. εἶδομεν δ' ὡσαύτως, ὅτι καὶ φανερῶς οὐχ ὑπετύπωσε τὴν περὶ τούτου γνώμην αὐτοῦ, ἅτε δὴ γράψας τὸ «ὑποτίθεται, ὅτι ὑμνωδοὶ τινες εἶχον μὲν τροπαρολογῆσαι καὶ τὴν δευτέραν τῆς στιχολογίας ᾠδὴν, ἀφηρέθη ὅμως ἔπειτα»: ἀλλ' εἶδομεν ἐπίσης ὅτι πραγματικῶς ἀπειράριθμοι τῶν χαρμοσύνων κανόνων ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῶν ὑμνογράφων μετ' ᾠδῆς ἐγράφησαν δευτέρας, καὶ ὅτι μέχρι τῆς δυσκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐν τοῖς μηναιαῖς ὑπῆρχεν αὕτη. Ἐχόμενον οὖν ὅπως ἐρευνηθῆ τῆς παραλείψεως αὐτῆς ἡ αἰτία διὰ λόγους ἐπιστημονικοὺς, βασανισθῆ δὲ καὶ τὸ ἐρμηνευθὲν ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου διδάγμα τοῦ Προδρόμου.

1) Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου ἑορτοδρόμιον, ἦτοι ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἄσματικοὺς κανόνας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν. Ἐν Βενετίᾳ 1836, σ. κα'.

2) Τυπικὸν ἐκκλησιαστικόν, κατὰ τὴν τάξιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον παρὰ Κωνσταντινίου πρωτοψάλτου. Βενετία 1884, σ. 332.

3) Τὴν ἐκ παλαιοῦ τῆς δευτέρας ᾠδῆς ὑπαρξιν ἐν τοῖς κανόσι τῶν χαρμοσύνων ἑορτῶν ὑπεστήριξεν ἐσχάτως ὁ σοφὸς Εὐστάθιος ὁ Βουλισμαῖς, ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας [Ἐκκλησι. Ἀληθ. τ. XII, 1893, σ. 360], προσκομίσας τινὰ πρόχειρα παραδείγματα· καὶ λέγει ὅτι «βεβαίως ἡ παράλειψις τῆς β' ᾠδῆς ἤρξατο ἐπὶ Γεωργίου τοῦ μελωδοῦ, ὅστις ἄλλοτε ἐποίησε δευτέραν ᾠδὴν καὶ ἄλλοτε ἔχι.» ὅπερ ἀπαράδεκτον, ὡς δεῖκνυσι καθόλου τὸ σχεδιάσμα τοῦτο.

Στέρωμα τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῆς συγγραφῆς Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, πρὸς ἣν ὁ Νικόδημος ἀναφέρεται· τεμάχιον δὲ μικρὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ζωναρά, πρὸς ὃν ὡσαύτως ὁ Νικόδημος ἀναφέρεται, περιέχεται προχειρῶς ἐν τῷ μεγάλῳ εὐχολογίῳ τοῦ Goar, ὅστις ἐρωτᾷ¹: Quid est quod Græci post primum quodlibet canonum canticum, omisso secundo, tertium confestim subjiciunt? Respondet Zonaras: παραλιμπάνεται δὲ ἡ δευτέρα ᾠδή, ὅτι οὐχ ὕμνος ἐστὶ πρὸς Θεόν, ἀλλὰ προμαρτυρία πρὸς Ἰουδαίους καὶ ἀπειλή καὶ ἔλεγχος τῆς πονηρίας αὐτῶν καὶ τῶν μελλόντων αὐτοὺς καταλήψεσθαι κακῶν προαγόρευσις· ᾠδὴ δὲ λέγεται, ὡς προκήρυξις τῶν ἐπαχθησομένων κακῶν τοῖς Ἰσραηλίταις, διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ κακίαν, καὶ τῶν περιπαθῶν σφοδρὰ προαγόρευσις, ἃ τραγωδίαν ποιῶσιν· αἰοιδὴ γὰρ καὶ ᾠδὴ καὶ ὕμνος καὶ προσευχὴ ἐκλήθη, ὅτι περιπαθῶς καὶ θρηνηδῶς ὀφείλουσι γίνεσθαι καὶ ἐκ συντετριμμένης καρδίας». Ἐκ ταύτης μὲν οὖν τῆς ἐρμηνείας καὶ τῆς ῥηθείσης νικοδημείου παραφράσεως ἐγὼ πορίζομαι ταῦτα· πρῶτον μὲν, ὅτι Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος καὶ Ἰωάννης ὁ Ζωναράς ἀκριβῶς ἐγίνωσκον, ὅτι Κοσμάς καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς δευτέραν ᾠδὴν οὐκ εἰσήγαγον εἰς τοὺς πανηγυρικοὺς αὐτῶν κανόνας. Ζητήσαντες οὖν ὁ τε Θεόδωρος καὶ Ἰωάννης ὁ Ζωναράς ἐρμηνεῦσαι τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνοι τὴν δευτέραν οὐ συνέγραψαν ᾠδὴν, ἐπίστευσαν ὅτι τούτους ἀνεῦρον ἐν τῷ σκοπῷ δι' ὃν ἡ δευτέρα τοῦ Μωυσέως ᾠδὴ συνετέθη. Νομίζω δ' ὁμοίως ὅτι σφάλλονται· ἔξω γὰρ τοῦ Κοσμά καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ, πολλοὶ τῶν ὑμνωδῶν ἐποίησαν κανόνας ἁσματικούς καὶ μετ' ᾠδῆς δευτέρας καὶ τοιαύτης ἄνευ, οἷος ὁ παλαιότερος αὐτῶν Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ὅστις ἔξω τοῦ μεγάλου περιφήμου κανόνος, ἐποίησε κανόνα πανηγυρικόν, μέγαν ὡσαύτως, διὰ τὴν τρίτην τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, ὅτε Συμεὼν ὁ θεοδόχος ἐορτάζεται καὶ ἡ προφῆτις Ἄννα· συναριθμοῦντα τροπάρια μετὰ τῶν ᾠδῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν, ὧν εἴκοσι καὶ πλέον ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν ᾠδὴν, ἣ καὶ μετὰ τοῦ λοιποῦ ποιήματος ἐψάλλετο μέχρι τέλους τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος². Νομίζω τοίνυν, ὅτι Θεόδωρος καὶ Ζωναράς ὑπετύπωσαν ἀπλούστατα γνώμην περὶ τῆς τοιαύτης ᾠδῆς, οἶαν ἡ θεολογικὴ παιδείσις ἐν τοῖς χρόνοις αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διέδιδεν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε τὰ καθολικὰ μηναιὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐμφανίζονται σπανίως ἔχοντα τὴν δευτέραν ἐν τοῖς κανόσιν ᾠδὴν. Τότε δὲ πιθανῶς προσετέθη ἐν τῷ εἰρμολογίῳ τὸ σημεῖωμα τοῦτο· «Ἰστέον ὅτι ἡ δευτέρα ᾠδὴ (τῆς

1) Ἐκδόσεως Βενετίας 1733, σ. 352.

2) Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου, Ο неизданныхъ канонахъ въ служебной Февральской греческой миней, σ. 1—15.

στιχολογίας) οὐδέποτε στιχολογεῖται, εἰ μὴ ἐν μόνῃ τῇ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ· μετὰ δὲ τὴν τρίτην στιχολογοῦμεν αὐτὴν ἕως τέλους». Δεύτερον δὲ πόρισμα τῆς νικοδημείου παραφράσεως τοῦτ' ἔστιν· ὅτι Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος καὶ Ζωναρᾶς ὁ Ἰωάννης ἐξεφράσθησαν ῥητῶς, ὅτι «καὶ οἱ λοιποὶ μελωδοί, οἱ τῶν πανηγυρικῶν κανόνων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν καὶ ἀγίων ἑορτῶν ποιηταί, δὲν μεταχειρίζονται εἰς τοὺς κανόνας τῶν τὴν δευτέραν ᾠδὴν, ἀλλ' ὑπερβαίνοντες αὐτὴν τροπαρολογοῦσι τὴν τρίτην ᾠδὴν»· διὸ καὶ κατωτέρω μνημονεύεται φανερῶς Ἰωσήφ ὁ ὕμνογράφος, ὡς γράψας ᾠδὰς δευτέρας μόνον εἰς τριῶδια. Φανερόν οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ τὸ τέλος τῆς δυοκαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος οἱ κορυφαῖοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀσματολογίας ἀγνοήσαντες ταύτης τὴν ἱστορίαν ἐψευδολόγησαν ἀναισθήτως, διδάσκαλοι παραδόσεως ἐσφαλμένης ἄχρις ἡμῶν ἐπικρατούσης ἀποβάντες. «Ὅτι δὲ τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα ψευδῶς ἔχουσιν, ὁ ἀναγνώστης τῶν προτεταγμένων κεφαλαίων ἐγνώρισεν ἤδη· Ἀνδρέας μὲν γὰρ ὁ Κρήτης εἰς κανόνας πανηγυρικούς εἰσήγαγε δευτέρας ᾠδὰς, οἷον εἰς τὸν ἀνατεθέντα τῇ συλλήψει τῆς ἀγίας Ἄννης· Θεοφάνους δὲ τοῦ ποιητοῦ κανόνας ἑορταστικούς ἐγνώρισαμεν ἤδη μετ' ᾠδῆς δευτέρας ὑπὲρ τοὺς ἕξ καὶ δέκα, Ἰωσήφ δὲ τριάκοντα καὶ ἕξ, Γεωργίου δὲ Νικομηδείας ἐπισκόπου πέντε, Κλήμεντος δὲ τρεῖς, Γρηγορίου δὲ καὶ Ἰγνατίου καὶ Γερμανοῦ τρεῖς· καὶ εἴποτε κατὰ τοῦτο συνερευνηθῶσι τὰ χειρόγραφα μηναιᾶ τὰ πρὸ τῆς τρίτης καὶ δεκάτης ἑκατονταετηρίδος γεγραμμένα, τὸ ποσὸν τῶν μετὰ δευτέρας ᾠδῆς ἀσματικῶν κανόνων αὐξήθησεται μεγάλως. Βεβαιότατον οὖν, ὅτι καὶ πανηγυρικῶν ἀσμάτων οἱ ποιηταὶ δευτέραν ᾠδὴν ἐποίησαν, ἣν ἡ ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἔψαλλεν ἀδιακρίτως κατὰ πάντα μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ μέχρι τέλους τοῦ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· ἀλλ' ὕστερον διὰ συμβολικὴν ἢ ἀναγωγικὴν τῶν θείων γραφῶν ἐρμηνείαν, ὑπερβαλλόντως ἀναπτυχθεῖσαν, ἀπεβλήθη κατὰ μικρὸν ἐκ τῶν μηναιῶν, παντελῶς, ὡς φαίνεται, καταργηθέντος ἢ λησμονηθέντος ἐν τῷ μεταξύ τοῦ λόγου τοῦ συναξαρικοῦ, τουτέστι τοῦ τυπικοῦ, δι' ὃν ἡ δευτέρα ᾠδὴ τὸ πρότερον ἐψάλλετο. Τοιαῦτά τινα κατ' ἐμὲ φαίνονται τὰ αἷτια τῆς ἐκ τῶν μηναιῶν ἀποβολῆς εἶναι τῶν δευτέρων ᾠδῶν, τουτέστι κατάργησις ἢ λήθη τινὸς ἀξιώματος τοῦ λειτουργικοῦ τυπικοῦ καὶ τῆς συμβολικῆς τῶν γραφῶν ὑπέριμετρος ῥοπή πρὸς τὰ λειτουργικά τῆς ἐκκλησίας βιβλία· ὅτι δὲ διὰ τοιαύτην λήθην ἢ καὶ ῥοπήν ἄσματα πολυαριθμότατα καταστραφέντα μέχρις ἡμῶν ἠχρωτηριασμένα περιῆλθον, ἐντεῦθεν εἰκάζω· ἀνεξήγητον δηλαδὴ τὸ διατί ποιηταὶ κανόνων ἑορταστικῶν μετ' ᾠδῆς δευτέρας ἔγραψαν ὡσαύτως κανόνας ἑορταστικούς ἄνευ ᾠδῆς δευτέρας· παρατηρῶ γὰρ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις τῶν μηναιῶν, ἐνθα τὰ κείμενα τῶν κανόνων ἄρτια μένουσιν,

ὅτι πολλάκις εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ποιητὴς συνέθετο κανόνας καὶ μετ' ὧδῆς δευτέρας καὶ χωρὶς αὐτῆς· παρατηρῶ δὲ τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐν χρῆσει τετυπωμένοις μηναίοις, καὶ παραδείγματος χάριν ἐξ αὐτῶν ἐμφανίζω μαρτύριά τινα διὰ τὸν ὑμνογράφον Ἰωσήφ· πρὸς μὲν γὰρ τὸν ἅγιον Ἀγαθόνικον (Αὐγούστου κη') ἐποίησε κανόνα μετὰ δευτέρας ὧδῆς, ὡς ἡ ἀκροστιχὶς μαρτυρεῖ· πρὸς δὲ τὸν ἅγιον Λουῖπον, τὸν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐορταζόμενον, κανόνα συνέταξεν ἐξ ἀρχῆς ἄρτιον, δευτέρας ὧδῆς ἄνευ. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει τῇ 9-ῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ὅτε, πλὴν τοῦ μετὰ δευτέρας ὧδῆς ἄσματος εἰς τὴν ἁγίαν Ματρῶναν, ὁ Ἰωσήφ ἔγραψεν ὡσαύτως ἕτερον ἄνευ τοιαύτης ὧδῆς εἰς τοὺς ἀγίους Ὁνησίφορον καὶ Πορφύριον, τοὺς ἐορταζόμενους αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ· καὶ πάλιν τῇ 27-ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ὅτε πανηγυρίζεται τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας ἡ μνήμη, κανόνας ἐποίησεν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ δύο, τὸν μὲν ἄνευ ὧδῆς δευτέρας, τὸν δὲ μετὰ τοιαύτης. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ παραδείγματα τ' ἀρκοῦσιν ἡμῖν ἤδη· τί δὲ σημαίνει τὸ τοιοῦτον ἔθος τῶν ὑμνογράφων; οὐκ ἔστιν ἄρα γε τοῦτο μαρτύριον ἐπαρκές, ὅτι τῆς ὑμνογραφικῆς τέχνης ὑπῆρχε κανὼν τις ἢ δίδαγμα τι θεμελιώδες ἐκκλησιαστικόν, ὃ τὸν ὑμνογράφον ἐκέλευε χρῆσθαι τῇ δευτέρᾳ τῆς στιχολογίας ὧδῃ, κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄσματικῶν κανόνων, ἐπὶ τοιαύτης ἢ τοιαύτης περιστάσεως; οὐκ ἔστι δὲ πάλιν ἄρα γε τὸ διὰ τῶν μηναιῶν ἐκποριζόμενον ἔθος ἐκεῖνο μαρτύριον ἱκανὸν περὶ τοῦ ὅτι τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην χρῆσιν τῆς δευτέρας ὧδῆς ἐπέταττε τῷ ὑμνογράφῳ λόγος εἰδικός, τεχνικός, ἐκ τοῦ συναξαρίου, τοῦ νῦν δηλαδὴ τυπικοῦ λεγομένου, παραλαμβανόμενος, οὗτινος οἱ Κωνσταντινουπόλεως ἱερεῖς περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς δυοκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐπελάθοντο παντελῶς, ἢ διὰ τὴν ῥοπήν τῆς συμβολικῆς ἢ ἀναγωγικῆς τῶν ἱερῶν γραφῶν ἐρμηνείας, ἢ διὰ τὴν τότε πιδανὴν τῶν συναξαρίων, τουτέστι τῶν τυπικῶν, ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταρρῦθμισιν; οὐκ ἐχρησίμειεν ἄρα γε τὸ ποίημα τὸ μετὰ δευτέρας ὧδῆς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συνταχθὲν εἰς τινα τῶν ἁγίων οἰονδήποτε ὡς αὐτὸ τοῦτο κανὼν παρακλητικός, ὠρισμένος ἵνα ψάλληται πρὸ τοῦ ὄρθρου τῆς κυρίως ἐορτῆς ἐν τοῖς ἀποδείπνοις, ἢ ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ, ἢ καὶ μετὰ τὴν ἱεουργίαν ἰδίᾳ, κατὰ παράκλησιν ἐξιδιασμένην, οἷα καὶ νῦν ἔτι γίγνεται ἔν τισι τῶν μοναστηρίων; Ἄλλ' ἂν οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, διατί τὰ παλαιότερα τῶν μηναιῶν ἐν τισι τῶν ἐορτῶν ἕνα μόνον ἐμπεριέχουσιν ἄρτιον κανόνα διακρίσεως ἄνευ, δηλαδὴ καὶ χωρὶς ὧδῆς δευτέρας καὶ μετὰ τοιαύτης; Ὁ τοιοῦτος ἄρα γε κανὼν ἐψάλλετο μόνον ἐν τῷ ἑσπερινῷ, ἐν τοῖς ἀποδείπνοις, ἢ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὄρθρῳ; Ὑπάρχει τοίνυν εἰς λόγος, ἄγνωστος ἡμῖν ἤδη, καθ' ὃν ἡ δευτέρα τῆς στιχολογίας ὧδῃ παρὰ τῶν ποιητῶν ἐτροπαρολογεῖτο καὶ τοῖς πανη-

γυρικoΨ ἢ ἑορταστικoΨ ἀνεμιγνύετο κανoΨσιν· ὃν ἴσως τυπικὸν ἀρχαιοτάτον, ἄγνωστον που παρερριμμένον, φανερόν ποτε καταστήσει. Οὐχ ἦττον ὅμως τὸν μετὰ δευτέρας ῥόδῃς κανόνα φαίνεται ὅτι αἱ ἐκκλησιαί πρό τοῦ ὄρθρου ἐψαλλον, καθάπερ ὑποδείκνυσι πως τὸ τυπικὸν τῆς ἐν Φωκίδι μονῆς τοῦ Στειριώτου, ὅπερ ἀνεῦρον ἐν τῇ λαύρα τοῦ ἀγίου Σάββα· ἐν τούτῳ γάρ τῷ τυπικῷ, γεγραμμένῳ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς τρίτης καὶ δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐν αὐτῇ τῇ μονῇ τοῦ Στειρίου, περιεσώθησαν ἄσματικοὶ κανόνες ἄγνωστοὶ πολλοί, ὧν τινες ἐμπεριλαμβάνουσι δευτέρας ῥοδάς. Ἄλλ' ὅτε τὸν κώδικα τοῦτον ἀνεῦρον, ἐγὼ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς δευτέρας ῥόδῃς οὐδὲν ἐγίνωσκον, οὐδὲ προέβλεπον ὅτι ποτὲ τοῦτο θέμα μελέτης ἐμελλε γενέσθαι· καὶ διὰ τοῦτο σφόδρα λυποῦμαι νῦν, ὅτι τῶν ἐν τῷ τυπικῷ τούτῳ διατάξεων οὐδεμίαν ἀντέγραφα· ἴσως γάρ ἐξ ἐκείνου τὸ ζήτημα, περὶ ὃ νῦν ἀσχολοῦμαι σοβαρῶς οὕτω, λύεται διὰ παντός. Ἀντέγραφα μέντοι τινὰς ἐκ τῶν ἐν τῷ κώδικι κανόνων, καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτων ἤδη προστίθημι τοῖς εἰρημένοις τὰ συνεπόμενα, ἵνα τις ἄλλος ἐπιστατικώτερον ἐρευνήσας τὸν κώδικα σημειώσῃται τινὰς ἐκ τῶν ἐν τῷ τυπικῷ διατάξεων, τὰς ὀρίζουσας δηλαδὴ τὸν χρόνον καθ' ὃν οἱ μετὰ δευτέρας ῥόδῃς ἐψάλλοντο κανόνες· εἰ γάρ ἐκεῖ τοιαῦται διατάξεις ὑπάρχωσι, τὸ μὲν ζήτημα λύεται τελειῶς, ὡς ἐρρήθη, ἐγὼ δὲ ὁ τοῦτο θέμα ζητήσεως ἀναδείξας μεγάλως, ὡς εἰκός, χαρίσομαι, λογιζόμενος ὅτι μάτην οὐκ ἐκοπίασα. Κατ' ἰδίαν οὖν ἐν τῷ τυπικῷ τοῦ Στειρίου περιέχονται κανόνες ἄσματικοὶ πρὸς ἀγίους περὶ τοὺς τριάκοντα, ὧν οἱ πλείους ὀνομάζονται παρακλητικοί, ἕτεροι δὲ τινες ἱκετήριοι ἢ ἱκετικοί, σταυρώσιμοι καὶ ἐξαγορευτικοί· ἐξ ὧν ἀντέγραφα πέντε κατ' ἐκλογὴν, ἅπαντας ἐπιγεγραμμένους παρακλητικούς¹. Ὁ μὲν πρῶτος ἐποιήθη παρὰ τοῦ μεγάλου πατριάρχου Φωτίου, καὶ ἐπιγράφεται «κανὼν παρακλητικός εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα καὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον», ὅστις δευτέραν ῥοδὴν οὐ περιλαμβάνει², διὰ τὸ ὅτι πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται, πρὸς τε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· γινώσκομεν γάρ ἤδη, ὅτι Κοσμᾶς ὁ μελωδὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καὶ πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ποιηταὶ οὐδένα πρὸς τὴν Θεότητα μετὰ δευτέρας ῥόδῃς κανόνα συνέθεντο πανηγυρικόν. Δεύτερος δὲ κανὼν, ἐκ τοῦ τυπικοῦ τοῦ Στειρίου παραληφθεὶς, παρακλητικός ἐστὶν ὡσαύτως, ἀνατεθειμένος δὲ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, οὗ ποιητῆς ὁ Εὐθύμιος. Ἐν τούτῳ τοῖνυν ὑπάρχει πλήρης ῥοδὴ δευτέρα³· πότε δὲ τὸ ποίημα ἐψάλλετο,

1) Ὅρα τὴν περιγραφὴν τοῦ κώδικος ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης, σ. 473—479.

2) Κατεχωρίσθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ὑπ' ἐμοῦ συνεκδοθέντων ἐν Πετροῦ-πόλει πονημάτων τοῦ πατριάρχου Φωτίου, σ. 9 κέ.

3) Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη, τ. II, σ. 672.

παντάπασιν ἄγνωϖ. Τρίτον δὲ παρακλητικὸν κανόνα, παρὰ τοῦ ποιητοῦ γεγραμμένον Ἰωσήφ, ἀντέγραψα τὸν «εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, ἀκροστιχίδα φέροντα τήνδε: Ἐκτη δέησις τῷ Χρυσόστομῳ πρέπει». Καὶ οὗτος ὁ κανὼν ὠδὴν οὐκ ἔχει δευτέραν· τὸ εἶναι ἄρα τὸν κανόνα παρακλητικὸν ἀπλῶς οὐδὲν σημαίνει διὰ τὴν ὠδὴν ταύτην. Τέταρτον δὲ κανόνα, ποιηθέντα παρὰ τοῦ Εὐθυμίου παρακλητικῶς «εἰς τὸν ὅσιον καὶ θαυματουργὸν Λουκᾶν» ἀντέγραψα μὲν, ἀλλ' οὐδ' ἐν αὐτῷ δευτέραν εὔρον ὠδὴν· ἄγνωϖ δὲ καὶ τὸ πὸτ' ἐξ ἀρχῆς ἐψάλλετο· ἔστι δὲ τύποις ἀνέκδοτος, καὶ μετὰ τὴν ἕκτην ὠδὴν αὐτοῦ κοντάκιον ὑπάρχει καὶ οἶκος. Πέμπτον δὲ κανόνα παρέλαβον ἀντιγράφας τὸν ἐπιγεγραμμένον ὧδε· «κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ θαυματουργὸν Λουκᾶν, φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε: Ὕμνος πέφυκεν εὐκτικὸς μοι τῷ τάλα: ἐν δὲ τοῖς θεοτοκίσις: Εὐθυμίου». Ὅν ψάλλουσι νῦν ἐκ παραδόσεως ἀρχαίας οἱ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στειρίου μονάζοντες τῇ 3-ῃ Μαΐου μηνός, ὅτε πανηγυρίζεται ἡ μνήμη τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ λειψάνου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτου¹. ψάλλουσι δὲ τοῦτον ἐν τοῖς ἀποδείπνοις ἠκρωτηριασμένον σφόδρα, καθὰ δείξει τῆς ἐφημερίδος ταύτης ἢ ἄλλης τινὸς τόπος ἕτερος, ἐν ᾧ λόγος ἔσται περὶ τε Εὐθυμίου τοῦ ὑμνογράφου καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ τυπικῷ τοῦ Στειρίου περισφζομένων ἁσμάτων εἰς τὸν ὅσιον Λουκᾶν τὸν Στειριώτην. Ἐν ἐκείνῳ μὲν οὖν τῷ κανόνι ὑπάρχει τῶντι δεύτερα ὠδὴ, ἢ συμπληροῖ τὴν ἐπὶ κεφαλῆς ἀκροστιχίδα· παρεμβάλλεται δὲ μετὰ τὴν ἕκτην ὠδὴν καὶ κοντάκιον καὶ οἶκος. Εἰ γοῦν ἡ τῶν ἐν τῇ μονῇ παραδόσις περὶ τούτου τοῦ κανόνος ἐστὶ παλαιά, δέδεικται πως ἄρα τινὸς ἀληθείας οὐκ ἔστερησθαι τὸ παρατήρημα, ὅτι τοὺς μετὰ δευτέρας ὠδῆς ἑορταστικούς κανόνας ἔψαλλον ἐν τοῖς ἀποδείπνοις οἱ παλαιοί. Τὸ ζήτημα μέντοι παντελῶς ἄλυτον ὑπολαμβάνω, εἰ μὴ πρότερον εἰδικώτερον ἐρευνηθῶσι τὰ παλαιότερα τῶν μηναιῶν καὶ τῶν τυπικῶν αὐτῶν ἕτερα δὲ κεφάλαια, τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ προσήκοντα, θέμα μελέτης ἔξουσι τὸ ποῖά τινα κέρδη τῶν ἐλληνικῶν μηναιῶν ἢ ἱστορία πορίζεται διὰ τῆς ἀντιβολῆς αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας τῶν Σλάβων μεταφράσεις.

Ἔγραφον ἐν Πετροῦπόλει τῇ 1 τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, ἔτους 1894.

Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς.

1) Γ. Π. Κρέμου, Φωκικά· προσκυνητᾶριον τῆς ἐν τῇ Φωκίδι μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦτύπικην Στειριώτου. Τόμος I, ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 73 κέ.